
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Osobnost Přemysla Otakara II. v historiografii

Diplomová práce

Vedoucí práce:
doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Bc. Hana Jandová

Olomouc 2011

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu doc. Mgr. Janu Stejskalovi, M.A., Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky, které mně při vypracovávání této práce poskytoval.

Prohlašuji, že tato diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Všechny zdroje a literaturu, které jsem při vypracování používala nebo z nich čerpala, v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

V Olomouci dne 9. 5. 2011

.....

Obsah

1 Úvod, cíl práce, metodika	7
1.1 Úvod	7
1.2 Cíl práce	8
1.3 Metodika	8
2 Medailónek Přemysla Otakara II.	10
2.1 Mládí Přemysla Otakara II.	10
2.2 Vrchol panování Přemysla Otakara II.	11
2.3 Pád a smrt Přemysla Otakara II.	15
2.4 Činnost Přemysla Otakara II.	17
3 Osobnost Přemysla Otakara II. v českých kronikách z počátku 14. století	19
3.1 Zbraslavská kronika	20
3.2 Kronika tak řečeného Dalimila	26
3.3 Závěrečné srovnání a hodnocení Zbraslavské a Dalimilovy kroniky . .	30
4 Osobnost Přemysla Otakara II. v Kronikách doby Karla IV.	33
4.1 František Pražský	34
4.2 Beneš Krabice z Weitmile	37
4.3 Přibík Pulkava z Radenína	40
4.4 Jan Marignola	43
4.5 Neplach	44
4.6 Závěrečné hodnocení kronik	45
5 Obraz Přemysla Otakara II. v Historii české (Historia Bohemica) Eneáše Silvia Piccolominiho	47
5.1 Silviova charakteristika Přemysla Otakara II.	49
5.2 Závěrečné hodnocení kroniky	53
6 František Palacký – Dějiny národu českého	55
6.1 Profesní život	55
6.2 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.	57
6.3 Odboj proti otci 1248	58
6.4 Kandidatura na římského krále 1255	59
6.5 Bitva u Kressenbrunu	59
6.6 Nový sňatek	60
6.7 Kandidatura na římského krále 1272	60
6.8 Poměr k říši	61
6.9 Spory se šlechtou	62
6.10 Odboj české šlechty	62
6.11 Bitva na Moravském poli	63

6.12	Správa země	64
6.13	Kolonizace a národnostní otázka	65
6.14	Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.	65
7	Václav Vladivoj Tomek – Dějepis města Prahy	67
7.1	Profesní život	67
7.2	Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.	69
7.3	Odboj proti otci 1248	69
7.4	Kandidatura na římského krále 1256	71
7.5	Bitva u Kressenbrunu	71
7.6	Nový sňatek	72
7.7	Spory se šlechtou	72
7.8	Kandidatura na římského krále 1271	72
7.9	Odboj české šlechty	73
7.10	Bitva na Moravském poli	73
7.11	Správa země	73
7.12	Kolonizace a národnostní otázka	74
7.13	Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.	75
8	Josef Šusta – České dějiny. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví	76
8.1	Profesní život	76
8.2	Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.	78
8.3	Kandidatura na římského krále v roce 1255	78
8.4	Bitva u Kressenbrunu	79
8.5	Vztah s Richardem Cornwallským	79
8.6	Poděbradská smlouva	80
8.7	Kandidatura na římského krále v roce 1271	81
8.8	Poměr k říši	81
8.9	Spory se šlechtou	84
8.10	Odboj české šlechty	85
8.11	Bitva na Moravském poli	87
8.12	Správa země	88
8.13	Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.	89
9	Václav Novotný – České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara	90
9.1	Profesní život	90
9.2	Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.	91
9.3	První křížová výprava	92
9.4	Kandidatura na římského krále 1256	92
9.5	Bitva u Kressenbrunu	93
9.6	Nový sňatek	95
9.7	Vztah s Richardem Cornwallským	96

9.8	Poděbradská smlouva	96
9.9	Spory se šlechtou	98
9.10	Odboj české šlechty	99
9.11	Správa země	101
9.12	Kolonizace	103
9.13	Národnostní otázka	103
9.14	Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.	103
10	Srovnání historiků a jejich pohledů na osobu Přemysla Otakara II.	105
10.1	Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.	105
10.2	Odboj proti otci 1248	106
10.3	Kandidatura na římského krále 1255	106
10.4	Bitva u Kressenbrunu	107
10.5	Nový sňatek	108
10.6	Vztah s Richardem Cornwallským	109
10.7	Poděbradská smlouva	110
10.8	Kandidatura na římského krále 1272	111
10.9	Poměr k říši	112
10.10	Spory se šlechtou	112
10.11	Odboj české šlechty	113
10.12	Bitva na Moravském poli	115
10.13	Správa země	116
10.14	Kolonizace a národnostní otázka	117
11	Kritiky Františka Palackého a Václava Novotného	118
11.1	Kritika Františka Palackého na tak řečeného Dalimila	118
11.2	Kritika Františka Palackého na Ottokara von Hornecka	119
11.3	Palackého přiblížení osoby Přemysla Otakara II.	120
11.4	Kritika Václava Novotného na „Dalimila“ a Neplacha	120
12	Závěr	123
	Anotace	125
	Prameny	126
	Literatura	126
	Resumé	128

1 Úvod, cíl práce, metodika

1.1 Úvod

Složitý životní příběh krále Přemysla Otakara II. byl zasazen mezi dvě šlechtická povstání a byl ukončen tragickou bitvou na Moravském poli. Přemysl byl již svými současníky oslavován pro svou udatnost, štědrost, rytířskou a vladařskou umění. Jako inspirační zdroj sloužil lesk jeho majestátu také následujícím generacím kronikářů, literátů i politiků.¹ Díky slávě, kterou se mu podařilo za jeho života získat, se jeho osudem zabývalo mnoho autorů, kteří se podrobně snažili vylíčit čím vším si musel panovník během svého života projít. V mnoha ohledech se jejich výpovědi shodují, ale můžeme také nalézt rozdílné interpretace stejných událostí, které mohou být důsledkem nedostatečných informací autora nebo úmyslného zkreslení. Proto jsem se rozhodla jednotlivá díla zabývající se osobou krále Přemysla Otakara II. analyzovat, porovnat a vytvořit pro čtenáře souhrnný materiál, na základě něhož si může vytvořit vlastní pohled na tohoto panovníka. To že se jednalo o jednu z nejvýznamnějších osob u nás, svědčí také to, že se zájem o něho nevytratil ani dnes.

Osobně jsem si vybrala toto téma, protože mě zaujal jeho pestrý životní osud. Za svého života dokázal Otakar získat rozsáhlá území, bohatství a slávu. Během jeho panování země rozkvétala. Důkazem toho byly mnohé města, vesnice a kláštery, které byly nově zakládány. Také díky této činnosti je mnohými nazýván předchůdcem Karla IV. I on sám měl Přemysla v oblibě.

Přemysl vybudoval velkou říši, ale po čase si uvědomil, že ji nemá komu předat (stále neměl právoplatného dědice). Proto se snažil, aby papež uznal jeho nemanželské děti za legitimní dědice království. To se mu ale nepodařilo. Nechal se tedy rozvést a podruhé se oženil s mladou ženou, která mu porodila vytouženého syna.

Jeho druhým životním snem bylo získání titulu římského krále. Tuto hodnost se podle některých autorů pokusil získat dokonce dvakrát (pokaždé ale bezúspěšně). Po dlouholetých říšských peripetích byl totiž nakonec roku 1273 zvolen za římského krále Rudolf Habsburský. Ten začal po svém zvolení soudně usilovat o navrácení Přemyslových alpských zemí, ale to se mu zprvu nedařilo. Nakonec situaci vyřešilo české panstvo, které se postavilo proti svému králi. Tomu nezbylo nic jiného než se vzdát rakouských zemí ve prospěch Habsburka, aby si alespoň udržel Čechy a Moravu.

Otakarův pád definitivně nastal v bitvě na Moravském poli, kdy ho opět „zradili“ čeští páni. Přemysl bojoval se svými věrnými muži až do konce, kdy byl nakonec nepřáteli zabit. Následující události způsobily rozvrat a úpadek v českých zemích, protože následník trůnu byl nezletilý a nemohl se proto ujmout vlády.

¹Kofránková, Václava: Zlatý věk krále Otakara. Přemysl Otakar II. v kronikářství doby Karlovy a v Historii české Eneáše Silvia Piccolominiho. In.: Lesk královského majestátu ve středověku. Edd. Bobková, Lenka – Holá, Mlada. Praha – Litomyšl 2005, s. 319.

1.2 Cíl práce

Cílem mé práce je provést rozbor vybraných středověkých kronik a odborných historických prací tematicky zaměřených na postavu Přemysla Otakara II. Zároveň provedu srovnání vědeckých pohledů na krále. Uvedu rozdíly a shody mezi nimi. Na závěr zkonfrontuji názory novodobých historiků s některými vybranými kronikáři.

1.3 Metodika

Moje diplomová práce začíná medailónkem o životě pátého českého krále Přemysla Otakara II. V něm se zabývám jeho životopisnými daty, důležitými příbuzenskými vztahy, významnými událostmi jeho vlády a válečnými činy.

Dále jsem svoji práci o osobě Přemysla Otakara II. rozdělila do dvou velkých oddílů. První z nich se zabývá kronikami (Zbraslavská, Dalimilova, Kroniky doby Karlovy a Piccolominiho Historie česká) sepsanými od počátku 14. století do poloviny 15. století. Tento časový úsek jsem zvolila proto, že Zbraslavská a Dalimilova kronika (vznikly přibližně ve stejném časovém období) patří mezi základní prameny pro poznání doby života Přemysla Otakara II. Tyto dvě díla tvoří první kapitolu. Jsou sice sepsány asi padesát let od smrti krále, ale jejich autoři ještě zažili jeho vládu (a proto by mohly být důvěryhodné).

Zároveň na začátku kapitol o kronikách stručně uvedu vývoj české písemné kultury. To je důležité k pochopení proměny myšlení každého probíraného historického období.

Druhá kapitola tohoto oddílu se bude věnovat kronikám doby Karla IV. Je to proto, že se během jeho vlády dostala do popředí zájmu opět tematika osoby Přemysla Otakara II. Z výše dvou jmenovaných děl (Zbraslavského a Dalimilovy kroniky) v mnohém vycházejí právě autoři této doby. Někteří z nich přidávají nové pověsti o panovníkově životě.

Poslední kronikou, kterou se budu zabývat ve třetí kapitole, je Historie česká od Eneáše Silvia Piccolominiho. V tomto období nastupuje nový směr, humanismus, který změnil dosavadní středověký pohled na svět. A právě Silvius vykresluje život krále osobitým způsobem, který se blíží svým vykreslením emocí dramatu. V této části také zhodnotím změnu, která nastala v myšlení lidí v během jednoho století. Historií českou ukončím exkurz do kronik, protože díla mladších autorů jen čerpají z těch starších (zejména ze Zbraslavské a Dalimilovy kroniky) a žádné nové informace k „Otakarské problematice“ nepřinášejí.

Každou kroniku následně rozeberu a budu se také zabývat tím, kdy byly sepsány, kdo byl jejich zadavatel, jakým jazykem a stylem jsou napsány. Poté se zaměřím na analýzu osoby Přemysla Otakara II. z pohledu jednotlivých autorů. Jakými otázkami se v souvislosti s jeho životem zabývali. Jednotlivé kroniky ze stejného časového období shrnu a porovnáám k čemu každý autor došel v dané kapitole.

Druhý oddíl mé práce bude zaměřen na odborné historické publikace od doby Františka Palackého až do první poloviny 20. století. Osobu Františka Palackého

jsem si vybrala proto, že ním začíná moderní česká historiografie, která klade důraz na „výpovědní hodnotou pramene“. Po Palackého popisu osoby Přemysla Otakara II. v jeho díle, bude následovat pohled na tohoto českého krále od dalších historiků: Václava Vladivoje Tomka, Josefa Šusty a Václava Novotného.

První kapitola tohoto oddílu se bude zabývat analýzou postavy Přemysla Otakara II. v Palackého Dějinách národu českého. V dalších kapitolách se budu věnovat životu Přemysla Otakara II. v Tomkově Dějepise města Prahy a následně rozeberu České dějiny (Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví) od Josefa Šusty. Na závěr popíšu pohled Václava Novotného z jeho Českých dějin (Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara). V každé kapitole u jednotlivých autorů se zaměřím na společné otázky, kterými se historikové zabývají v rozboru Otakarova života. Na začátek uvedu jejich pracovní život a následně budu pokračovat jednotlivými společnými body. Jimi budou: autorovo hodnocení osoby Přemysla Otakara II., králův odboj proti otci v roce 1248, kandidatura na římského krále v roce 1256, bitva u Kressenbrunu a sní související druhý Přemyslův sňatek, vztah Otakara s Richardem Cornwallským, Poděbradská smlouva, druhá kandidatura na římského krále v roce 1272, Přemyslův poměr k říši, panovníkovi spory se šlechtou, odboj české šlechty, bitva na Moravském poli, správa země a nakonec kolonizace a s ní související národnostní otázka.

Po analýze jednotlivých historiků bude následovat kapitola, ve které srovnávám výše uvedená téma. Ukážu na nich, ve kterých místech se jejich pohled lišil nebo naopak, co měli společného.

Závěrečnou kapitolou mé diplomové práce budou Kritiky některých historiků s vybranými kronikáři. První bude konfrontace názorů Františka Palackého s tak řečeným Dalimilem a Ottokarem von Horneckem na osobu Přemysla Otakara II. Následně uvedu kritiku Václava Novotného s tak řečeným Dalimilem a Neplachem.

2 Medailónek Přemysla Otakara II.

2.1 Mládí Přemysla Otakara II.

Přemysl Otakar II. se narodil jako druhorozený syn Václava I. a Kunhuty Hohenštaufské kolem roku 1233. Přesné datum jeho narození není bohužel známo.

V roce 1247 zemřel prvorozený Vladislav a Přemysl předurčený k církevní dráze se stal následníkem trůnu a zároveň markrabětem moravským.¹

V Čechách a na Moravě propuklo 31. července 1248 povstání proti králi Václavovi I. V tento den přijala část panstva v pražské kapitule Přemysla za svého pána a odpřísáhla mu věrnost.² Králi Václavovi zůstal věrný jen sever a severozápad Čech. Přesto díky pomoci Boreše z Riesenburka a Havla z Lemberka začal shromažďovat vojsko proti svému synovi Přemyslovi. V srpnu 1249 se zmocnil Prahy a také proto se mu Přemysl a jeho spojenci poddali. V září pozval Václav Přemysla na hrad Týřov. Tady dal král svého syna a jeho doprovod zajmout. Vůdcové vzpoury byli na panovníkův rozkaz popraveni nebo uvězněni.³ Přemysl ale v zajetí dlouho nezůstal, protože byl jediným královským dědicem. Po svém propuštění opět vrátil na místo moravského markraběte.⁴

V této době probíhal v sousedních Rakousích boj o moc. Část zdejší šlechty hledala svého pána na přemyslovském dvoře. Výsledkem jejich snažení bylo pozvání mladého Přemysla na konci roku 1251 do Rakous, kde ke své hodnosti markraběte moravského připojil titul vévoda rakouský a štýrský „*dux Austrie et Styrie*“. Zanedlouho poté, 11. února 1252, oslavil v Hainburgu sňatek s dědičkou Rakouských zemí Markétou Babenberskou,⁵ která byla dvojnásobně starší.⁶ Jednalo se o politický sňatek, protože šlo o dědictví Babenberků, rakouské země. Tzv. privilegium minus zaručovalo rodu Babenberků vladařské nástupnictví v ženské linii. Sňatek

¹Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové a knížata zemí Koruny české. Praha 2001, s. 268.

²Již 26. 2. 1248 nazývá bývalý olomoucký biskup Konrád v listině Přemysla „mladším českým králem“ Viz. Jan, Libor: Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku. In: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Edd. Nodl, Martin – Wihoda, Martin. Brno 2008, s. 87–88.

³Popraven byl sudí Ctibor a jeho syn Jaroš. Ctibor byl sťat na Petříně a Jaroš byl lámán v kole za městskými hradbami.

⁴Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. : král železný a zlatý : král zakladatel a mecenáš. Vimperk 1993, s. 12. Srov. Kofránková, Václava: Moravské pole. Praha 2006, s. 12–13. Srov. Jan, Libor: Domácí šlechtická opozice. . . , s. 87–93.

⁵Markéta Babenberská byla dcerou vévody Leopolda VI., sestrou vévody Fridricha Bojovného a vdovou po římském králi Jindřichovi VII. Markéta se po smrti svého prvního manžela zavázala vstoupit do kláštera a složila slib čistoty. Navíc byli Babenberkové s Přemyslovci úzce spřízněni. Od papežské kurie obdržel Přemysl tzv. dispens a mohl se s Markétou oženit. Srov. Žemlička, Josef: Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali. Praha 2005, s. 120. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku. Praha 1991, s. 9.

⁶Tamtéž, s. 12. Srov. Kofránková, Václava: Moravské. . . , s. 14.

byl tedy podmínkou pro legitimizaci Přemyslovy vlády.⁷ Zmíněnému se pokoušela zabránit papežská kurie, protože podporovala v nárocích na babenberské dědictví Gertrudu Babenberskou.⁸

Už od začátku vyvolávalo Přemyslovo vládnutí v Rakousích odpor v sousedních Uhrách a Bavorsku.⁹ Proto v letech 1252 a 1253 vpadlo na Moravu a do Rakous uherské vojsko. Od severovýchodu napadli v létě roku 1253 český stát i tehdejší Bélovi spojenci, krakovský kníže Boleslav Stydlivý a Vladislav Opolský. Jejich vojska vyplnila Opavsko. V témže roce vtrhlo na rakouské území od západu vojsko, které vedl Wittelsbach Ludvík, syn bavorského vévody Otty II. Tyto boje byly dočasně ukončeny mírem (zprostředkovaným papežskou kurií), uzavřeným 3. dubna roku 1254 v Budíně. Mírová ujednání byla potvrzena při osobním setkání Přemysla Otakara II. a Bély IV. v Bratislavě. Tato dohoda uznávala vládu Přemysla Otakara II. nad Rakousy, Travenskem a Pittenskem. K udržení těchto zemí českým pánem přispěly i dobré vztahy mezi ním a tamní šlechtou. Velké části Štýrska vládli ještě Uhři, přičemž Wittelsbachové nezískali žádné území.¹⁰

2.2 Vrchol panování Přemysla Otakara II.

Během zmíněných bojů zemřel v roce 1253 český král Václav I. a Přemysl Otakar II. se ujal vlády v Čechách. Jeho rádcem se stal olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka.¹¹

Dočasný mír s Uhry dovolil Přemyslovi na přelomu let 1254 a 1255 podniknout křížovou výpravu na sever do pohanských Prus. Dne 17. ledna 1255 došel do Elblagu na pobřeží baltického moře. Během této výpravy založil hrad a město, Královec (Königsberg).¹²

Dobré vztahy panovaly i mezi Přemyslem a papežskou kurií. Proto se v letech 1254–1255 objevily úvahy o možnosti zvolení Přemysla Otakara II. za římského krále. K iniciátorům této myšlenky patřili kolínský arcibiskup a flanderská hraběnka Markéta.¹³

Od padesátých do počátku sedmdesátých let 13. století byl český panovník nej-mocnějším mužem střední Evropy. Zároveň upadá postavení římského krále, které vyústilo do tzv. interregna.¹⁴ (O tuto hodnost spolu v letech 1256–1276 soupeřili dva králové, anglický Richard Cornwallský a španělský Alfons Kastilský.)¹⁵

⁷Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 14.

⁸Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 270.

⁹Uherský král Béla IV. podporoval nároky Gertrudy Babenberské, znovu provdané za Bélova příbuzného Romana Haličského. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 9.

¹⁰Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 14. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 9–10.

¹¹Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 270.

¹²Tamtéž, s. 270.

¹³Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 14.

¹⁴Interregnum neboli mezivládí; období mezi smrtí, sesazením nebo odstoupením panovníka a intronizací jeho následníka. Viz. Encyklopedie Diderot. 3. svazek. Praha 1999, s. 363.

¹⁵Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 273.

Římská duchovní knížata se na jaře roku 1255 obrátila na Přemysla Otakara II., aby zvážil možnost své kandidatury na římského krále. Dokonce i kolínský arcibiskup přijel do Prahy. Sám Přemysl byl těmto návrhům nakloněn, ale požadoval souhlas kurie se svou kandidaturou. Nově zvolený papež Alexander IV. byl však proti. Také sboru velitelů římského krále by nejlépe vyhovoval slabý vladař, který by byl na nich závislý. Silný český panovník jim tedy nevyhovoval.¹⁶

I v dalších letech bojoval Přemysl s bavorskými Wittelsbachy. Příčinou těchto sporů bylo mj. dědictví po hrabatech z Bogen, ke kterému patřilo území v jihozápadních Čechách ležící při česko-bavorské hranici. Přemyslovým spojencem proti Wittelsbachům bylo jihoněmecké duchovenstvo, hlavně pasovský biskup Oto z Lontorfu. V roce 1257 vpadla vojska českého panovníka do Bavor. Nebyla ale úspěšná, protože vévoda Jindřich stihl rychle zmobilizovat svá vojska. Tím zaskočil Přemysla, který se musel dát na ústup. Pod ustupujícími oddíly se propadl most u Mühldorfu na Innu. Mnoho Přemyslových rytířů zde zahynulo nebo bylo zajato.¹⁷ Český panovník sice dosáhl druhého břehu, ale utrpěl zde další ztrátu. Část jeho vojáků se schovala do obranné věže, kterou následně nechal zapálit falckrabě Ludvík Přísný. Přemyslovo zbylé vojsko se stáhlo do Mühldorfu, kde se ještě devět dnů bránilo a poté se vzdalo.¹⁸

Uherskou nadvládu těžce snášela část štýrské šlechty. Proto se na přelomu let 1257 a 1258 vzbouřila. Během následujících dvou let (1259 a 1260) byly uherské posádky téměř z celého Štýrska vyhnány. Díky zmíněné vzpouře a spojenectví s místní šlechtou ovládl Přemysl také Štýrsko. K jeho úspěchu přispěl i vpád Bélova syna do Korutan (roku 1259), kde vládl s českým pánem spřízněný Oldřich ze Sponheimu. V listině vydané Přemyslem 10. března roku 1260 ve Vídni pro cisterciácký klášter Rein ve Štýrsku připojil Přemysl ke svým hodnostem i titul vévoda štýrský „*dux Styrie*“. Tyto události měly za následek novou válku s uherskými Arpádovci.¹⁹

V roce 1260 se utkal Přemysl s uherským králem Bélou IV. v bitvě u Kressenbrunu. Přemysl zaujal se svým vojskem pozici na pravém břehu Moravy, Uhři na levém. Týden proti sobě stáli, ale nikdo se neodvážil začít boj. Dohodli se, že do 13. července 1260 zachovají mír. Uherský král ale slovo nedodržel a 12. července zaútočil. V této době nebylo Přemyslovo vojsko k bitvě připraveno, protože shánělo zásoby. I přesto se proti lehkému jezdeckvu uherských Kumánů postavili čeští těžko-oděnci (železní páni) a uherské vojsko porazili. Při následujících mírových jednáních se uherský král zřekl Štýrského vévodství.²⁰

Béla IV. se tedy vzdal nároků na babenberské dědictví. Český panovník tak mohl pokračovat s rozšiřováním území směrem na jih. Díky předchozím úspěchům

¹⁶Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové..., s. 274. Srov. Charvátová, Kateřina: Václav II. Král český a polský. Praha 2007, s. 36–37.

¹⁷Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II..., s. 14–15. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo..., s. 10. Srov. Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové..., s. 270–271. Srov. Žemlička, Josef: Století posledních Přemyslovců. 2. vydání. Praha 1998, s. 155.

¹⁸Žemlička, Josef: Století..., s. 155. Srov. Žemlička, Josef: Přemyslovci..., s. 263–264.

¹⁹Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II..., s. 15. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo..., s. 10.

²⁰Žemlička, Josef: Století..., s. 157. Srov. Žemlička, Josef: Přemyslovci..., s. 264–265.

byl již Přemysl pánem Rakous, Štýrska, Korutan, Kraňska, Aquilei a Pordenone. V šedesátých letech 13. století připojil na západě Čech ještě Chebsko. Rozsah jeho panství byl obrovský, i když se jednalo pouze o „*pána Království českého*“. Tímto titulem se nazýval až do roku 1261, protože pořád nebyl korunován na českého krále.²¹

Už při mírových jednáních s Bélou IV. padla otázka Přemyslova nového sňatku. Manželství českého panovníka s Markétou Babenberskou zůstalo bezdětné.²² Neúspěšný byl i Přemyslův pokus o legitimizaci nemanželských dětí (jejich matkou byla Anežka z Kuenringu²³), o který usiloval z důvodu zajištění svého nástupce na trůnu.²⁴ Této žádosti nevyšla papežská kurie vstříc, a tak bylo Přemyslovo manželství s Markétou Babenberskou prohlášeno za nenaplněné.²⁵ Dne 25. října roku 1261 se Přemysl oženil v Bratislavě s Kunhutou,²⁶ vnučkou uherského krále Bély IV. Nedlouho poté, 25. prosince, proběhla v Praze korunovace manželů mohučským arcibiskupem Wernerem.²⁷ Od tohoto okamžiku se Přemysl tituloval „*Otakar, z Boží milosti pátý král Čechů, vévoda Rakous, Štýrska a markrabě Moravy*“ (*Odacharus, dei gratia quintus Boemorum/Bohemie rex, dux Austrie et Styrie marchioque Moravie*).²⁸

Český král prosadil v roce 1265 na salcburský stolec Vladislava, dalšího ze svých příbuzných.²⁹ Ve stejném roce se stal pasovským biskupem (Vladislavův někdejší učitel) vratislavský kanovník Petr. Pasovské biskupství uzavřelo s Přemyslem spojení a český král získal právo dosadit do Pasova svého hejtmana. Tak se i tato oblast ocitla ve sféře vlivu českého krále.³⁰

Postavení Otakara se po bitvě u Kressenbrunu upevnilo, protože ovládl i zbývající část babenberských zemí. Římský král Richard Cornwallský, udělil Přemyslovi listinou vydanou 9. srpna roku 1262 v Cáchách v léno Čechy, Moravu a rakouské a štýrské vévodství.

Na konci roku 1265 jmenoval dokonce Richard Přemysla obráncem říšských statků pro část říše ležící na pravém břehu Rýna. Tohoto zmocnění český král vyu-

²¹Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: *Králové...*, s. 273.

²²Srov. Žemlička, Josef: *Přemyslovci...*, s. 198.

²³Srov. Tamtéž, s. 242–243. S ní měl syna Mikuláše, zakladatele opavské větve Přemyslovců a dcery.

²⁴Tamtéž, s. 272.

²⁵Přemysl k neplatnosti manželství s Markétou použil důvody, že manželka vstoupila do kláštera, pokročilé příbuzenství mezi rody a absence potomků. Srov. Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 23.

²⁶Kunhuta byla dcerou ruského knížete Rostislava Michajloviče a Arpádovny Anny. S ní měl Přemysl syna Václava II. (nar. 27. 9. 1271 v Praze) a dvě dcery, Kunhutu a Anežku.

²⁷Kuthan, Jiří: *Přemysl Otakar II...*, s. 15. Srov. Kuthan, Jiří: *Zakladatelské dílo...*, s. 10.

²⁸*Přemyslovci. Budování českého státu.* Edd. Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef. Praha 2009, s. 312. Srov. Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: *Králové...*, s. 273.

²⁹Tamtéž, s. 313.

³⁰Kuthan, Jiří: *Přemysl Otakar II...*, s. 15. Srov. Kuthan, Jiří: *Zakladatelské dílo...*, s. 10.

žil v roce 1266, kdy obsadil říšské Chebsko.³¹

Přemyslův rostoucí vliv se nelíbil Wittelsbachům. Vzájemné soupeření začalo znovu v roce 1266. Český král se v létě vydal na válečnou výpravu do Bavor. Došel až k Řeznu, ale musel ustoupit. Stejně to dopadlo i s jeho druhou částí vojska, kterou vedl olomouckým biskup Bruno ze Schauenburka. Vévoda Jindřich XIII. vytlačil Čechy zpět a zmocnil se Pasova. To vyvolalo odvetný Přemyslův vpád do Bavor. Ten ale žádného vítěze nepřinesl.³²

Další křížovou výpravu do Prus uskutečnil Přemysl na přelomu let 1267 a 1268. V jejím pozadí byl vliv olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka. Podle Přemyslovy dohody s řádem německých rytířů jim slíbil pomoc při opětovném dobývání krajin v Prusku. Za to měl řád na oplátku hájit české zájmy v Pobaltí. Proto vznikl projekt, kdy mělo několik biskupství podléhat novému arcibiskupství (metropoli) v Olomouci. Ale římská kurie plán zavrhala a Přemysl se k němu už nikdy nevrátil.³³

Roku 1268 uzavřel český král v Poděbradech dědickou smlouvu se svým bezdětným bratrancem Oldřichem Sponheimským. Podle ní se stal po jeho smrti v roce 1269 vévodou korutanským a pánem Kraňska a vindické marky. Proti nárokům Oldřichova bratra Filipa, patriarchy aquilejského, musel své dědictví hájit během válek s uherským králem Štěpánem V.³⁴

V roce 1270 zemřel uherský král Béla IV., který neměl dobré vztahy se svým synem Štěpánem V. Přemysl proto schoval svou tchýni s korunovačními klenoty u sebe. To byla pro Štěpána V. záminka k útoku na Přemyslovy země. Nový uherský král napadl Rakousy a Štýrsko. Tyto země nemohl český král chránit, protože byl v té době na jihu. Odplatou za uherské útoky na Štýrsko a Rakousy bylo Přemyslovo válečné tažení do Uher v roce 1271. Rychle dobyl Bratislavu a okupoval velkou část horních Uher. Poté uznal Štěpán V. českého krále za pána Kraňska, Korutan, Štýrska a Vindické marky.³⁵

Přemyslem jmenovaný korutanský zemský hejtman Oldřich z Drnholce na jaře roku 1272 ovládl Cividale. Do sféry vlivu českého krále se tak zařadila i Aquilea, kde ho tamní kapitula jmenovala svým generálním hejtmanem. Moc českého panovníka v těchto letech sahala od hřebenů Krkonoš až po severovýchodní části Itálie na Jadranu.³⁶

Přemysl uvažoval nad kandidaturou na římského krále roku 1273.³⁷ Na jaře

³¹Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 15. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 10–11. Srov. Žemlička, Josef: Století. . . , s. 164.

³²Tamtéž, s. 15–16. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 10.

³³Přemyslovci. . . , s. 313.

³⁴Žemlička, Josef: Století. . . , s. 165. Srov. Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 16. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 11. Srov. Kofránková, Václava: Moravské. . . , s. 26–27. Srov. Přemyslovci. . . , s. 313.

³⁵Žemlička, Josef: Století. . . , s. 166–168. srov. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 13. Srov. Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 17. Srov. Kofránková, Václava: Moravské. . . , s. 33.

³⁶Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 17. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 13.

³⁷Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 275.

téhož roku napadla uherská vojska Otakarovy země. Jeho odvetou byla velká výprava, při které byla obsazena jihozápadní část horních Uher a Zadunají až po Szombathély. Vojsko českého krále dobylo i Šoproň.³⁸ Kvůli tomuto tažení se Přemysl osobně neúčastnil předvolebních jednání o novém římském králi, i když byl jedním z kurfiřtů.³⁹ Novým vladařem byl zvolen 29. září 1273 ve Frankfurtu Rudolf Habsburský a Přemysl Otakar II. ho musel uznat.⁴⁰

2.3 Pád a smrt Přemysla Otakara II.

Nový římský král začal usilovat o navrácení Přemyslových říšských korunních statků získaných během doby interregna. Český král neměl držbu všech svých zemí náležitě potvrzenou podle říšských zvyklostí. Nesporné byly Otakarovy nároky na Čechy a Moravu, jejichž byl dědicem. Právně podložená byla i držba rakouských zemí a Štýrska, které získal od Richarda Cornwallského v léno. Chebsko získal zábořem a z právního hlediska nebyla v pořádku ani vláda v Korutanech a Kraňsku, byť mu tyto země byly odkázány.⁴¹ Rudolf chtěl získat zpět říšské země, proto zvolil ze začátku právní cestu. Jednalo se o tom v listopadu roku 1274 na říšském sněmu v Norimberku, na následujícím sněmu ve Würzburgu na začátku roku 1275 a v květnu téhož roku. Na konci června roku 1275 vyslovil Rudolf nad Přemyslem říšskou klatbu a v polovině následujícího roku tzv. aberacht.⁴²

Kvůli Rudolfovým požadavkům odmítl český král uznat legitimitu jeho volby. Další příčinou konfliktu mezi oběma panovníky, byla změna stylu Přemyslovy vlády v Rakousích i doma. Otakarovo postavení zhoršila silná opozice v někdejších sponheimských, babenberských zemích, a dokonce i v Čechách.⁴³

Moc šlechty v zemích vzrostla, panovník s ní již nemohl jednat autoritativně jako tomu bylo v dobách knížecí vlády. Přemysl tuto skutečnost ignoroval. Proto členové některých předních rodů (zejména Vítkovci) začali mizet z králova okruhu.⁴⁴

Rudolfovo vojsko táhlo na podzim roku 1276 do Rakous a jeho spojenci Albrecht Gorický se svým bratrem Menhartem Tyrolským vstoupili do Kraňska. Tímto Rudolfovým tahem se Přemyslova moc v Kraňsku, Korutanech, Štýrsku a v Rakousích rozpadala. Zanedlouho stála Rudolfova vojska před Vídní, ta ale zůstala věrná

³⁸Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 18. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 13.

³⁹Přemysla zastupoval bamberský biskup Bertold. Ten byl ale zbaven volebního práva a český hlas byl nahrazen hlasem Wittelsbachů. Charvátová, Kateřina: Václav II. . . , s. 38.

⁴⁰Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 275. Srov. Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 18. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 13.

⁴¹Charvátová, Kateřina: Václav II. . . , s. 40.

⁴²Stupňovaná klatba (také oberacht), která spočívala v úplném zbavení právní ochrany. Vynášel ji římský král, resp. císař a vztahovala se na celou říši. Do říšské klatby byla dávána mocná říšská knížata z politických příčin. Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 18. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo. . . , s. 13. Srov. Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 277. Srov. Přemyslovci. . . , s. 315.

⁴³Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II. . . , s. 18. Srov. Přemyslovci. . . , s. 316.

⁴⁴Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové. . . , s. 276.

českému králi. Otakarovo postavení ztížila vzpoura v Čechách vedená Vítkovci a Borešem z Riesenburka.⁴⁵ Panovník tedy spěchal uklidnit situaci domů. Aniž by došlo k nějaké bitvě, tak se Přemysl poddal rozhodčímu výroku. Před Vídní přijal od Rudolfa Habsburského v léno Čechy a Moravu. Přišel ale o Rakousy, Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Vindickou marku, Pordenone a Chebsko.⁴⁶

Situaci doma Přemyslovec vyřešil. Boreše z Riesenburka nechal popravit. Předním Vítkovcům, v čele se Závišem z Falkenštejna, se ale podařilo ze země utéct.⁴⁷

Uzavřená mírová dohoda mezi Rudolfem Habsburským a Přemyslem Otakarem II. klid nezajistila. I přes snahu Rudolfa omezit moc českého panovníka, navazoval tento nová spojenectví. Věrnost mu zachovali i někteří šlechtici v Rakousích. Ale spiknutí přívrženců českého krále vedené vídeňským patricijem Paltrmem a Jindřichem V. z Kuenringu, bylo Rudolfem zneškodněno. Narůstající napětí vyústilo do nového střetu mezi oběma vladaři. Český král shromáždil velké vojsko a vytáhl ke svému soupeři. Utábořil se v Rakousích na Moravském poli u Suchých Krut (Dürnkrot). Zde došlo 26. srpna roku 1278 k bitvě.⁴⁸

Obě strany měly stejné šance na vítězství. Habsburkovy síly byly složeny z Rakušanů, Štýřanů a Korutanců, z kontingentů Švábska, Porýní, Frank, z mužů salcburského arcibiskupa a norimberského purkrabího a značně ho posílila uherská pomoc. Jádrem Přemyslova vojska tvořily královské oddíly, družiny české a moravské šlechty, němečtí spojenci, nájemní rytíři z Durynska, Míšeňska a odjinud. Dorazily i čety Poláků a Slezanů.

Lest přispěla k tomu, že zvítězil Rudolf. Ještě před bojem určil skupinu kolem 50 rytířů s několika sty muži pod vedením Ulricha z Kapellu a Konráda ze Summerau, aby se skryli pod návrším při pravém křídle českého vojska. Na Přemyslovo vojsko zaútočili ukrytí Kapellovi vojáci, kteří způsobili zmatek. Ten měl v českých řadách fatální následky, protože byly narušeny a prolomeny jejich šiky.⁴⁹

Při závěrečném boji propadla Otakarova skupina v týlu panice a uprchla. Selhal také třetí sled Poláků a Slezanů. Český král bojoval statečně až do svého konce. Byl sražen z koně, obrán o zbroj a ubit skupinou rakouských pánů (první ránu mu zasadil Bertold z Emmerberka).⁵⁰

Jeho mrtvé tělo nechal Rudolf převézt do Vídně. Zde bylo nabalzamováno a veřejně vystaveno. Tímto chtěl Habsburk zabránit pověstem, že Přemysl žije a ukrývá

⁴⁵Srov. Žemlička, Josef: Přemyslovci..., s. 28–29. Srov. Charvátová, Kateřina: Václav II..., s. 45.

⁴⁶Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II..., s. 18. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo..., s. 13–14. Srov. Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové..., s. 277. Srov. Přemyslovci..., s. 316.

⁴⁷Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav: Králové..., s. 278. Srov. Žemlička, Josef: Přemyslovci..., s. 267–268. Srov. Kofránková, Václava: Moravské..., s. 53.

⁴⁸Kuthan, Jiří: Přemysl Otakar II..., s. 19. Srov. Kuthan, Jiří: Zakladatelské dílo..., s. 14.

⁴⁹Žemlička, Josef: Přemyslovci..., s. 269.

⁵⁰Tamtéž, s. 272. Srov. Přemyslovci..., s. 316–317. Otokar Štýrský hovoří o dvou vrazích, ale jejich jména neuvádí. Prozrazuje, že jeden mstil svého strýce Sigfrieda z Mahrenberka a druhý přítele.

se. Jeho tělo bylo odevzdáno v roce 1279 minoritům do Znojma a až tady byl pohřben. Královy ostatky byly v roce 1296 převezeny do Prahy a pohřbeny v klášteře Na Františku. Nakonec odpočívá ve Svatovítském chrámu.⁵¹

2.4 Činnost Přemysla Otakara II.

Ochrana církve, zakládání a podpora církevních institucí patřily k vlastnostem křesťanských vladařů. Mezi fundátory klášterů patřil i Přemysl Otakar II. Tyto zbožné činy byly motivovány starostí o spásu své osoby, členů rodu a předků.⁵²

Jako ochránce a šířitel víry založil Otakar klášter řádu křížovníků s červeným srdcem (cyriaků) na území Starého Města pražského.⁵³ Dalším klášteřem, první cisterciáckého řádu v Čechách, založeným panovníkem bylo opatství v západočeských Plasech. Tady nechal panovník vybudovat patrovní kapli označovanou jako „královská“. Největší Otakarovou fundací bylo opatství ve Zlaté Koruně⁵⁴ v jižních Čechách (řád cisterciáků), jejímž cílem bylo upevnění královské moci. V roce 1263 byla Přemyslem Otakarem II. vydána „zakládací“ listina.⁵⁵ Dále podporoval stavby městských klášterů žebavých řádů, především dominikánů a minoritů. Otakarově pozornosti se také těšil pražský klášter minoritů a klarisek, který vedla jeho teta Anežka i jí řízené špitální bratrstvo (pozdější řád křížovníků s červenou hvězdou). Zakladatelské aktivity krále také zasahovaly do Rakous a Štýrska, kde navazoval na babenberské tradice.⁵⁶

Během pětadvaceti let vlády vybudoval Přemysl Otakar II. „na zeleném drnu“ více než třicet královských měst, stejný počet hradů a zvelebil bezpočet starších sídel. Nákladné budování zpočátku financovaly výnosy z jihlavských stříbrných dolů, později zisky ze samotných měst. Královská města byla oporou vladařovi moci i jeho pokladny. Promyšlená sídelní síť chránila pohraničí (např. Sušice, Klatovy, Domažlice, Tachov; na moravském pomezí Uherský Brod, Uherské Hradiště) a obchodní cesty. Přemysl také kolonizoval nedotčené oblasti v jižních Čechách (České Budějovice). Výstavbu nových měst svěřoval německým osadníkům, kteří přinášeli vyspělé právo a řemeslnické umění. Dokonce zrušil neuspořádané osídlení a donutil jeho obyvatele k odchodu, například z podhradí Pražského hradu vykázal Čechy a s německými

⁵¹Žemlička, Josef: *Století...*, s. 204–205. Srov. Žemlička, Josef: *Přemyslovci...*, s. 272. Srov. Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 65–67.

⁵²Přemyslovci..., s. 418.

⁵³Tento řád byl potvrzen papežem Alexandrem III. v roce 1256 a do Prahy přišli cyriaci tentýž rok. Přemyslovci.

⁵⁴O záměru českého krále založit cisterciácký klášter jednala řádová generální kapitula v Citeaux už v roce 1259. Nový konvent odešel do Zlaté Koruny z rakouského Heiligenkreuzu 6.dubna roku 1263. Při založení dostalo toto opatství jméno „Sancta Spinea Corona“ – „Svatá trnová koruna“. Souvisí s tím dar vzácné relikvie – trn z koruny Kristovy, který od francouzského krále obdržel Přemysl Otakar II. a postoupil ho dál do Zlaté Koruny.

⁵⁵Tamtéž, s. 425 a 431.

⁵⁶Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 30–31.

kolonisty založil v roce 1257 Menší Město pražské (dnešní Malou Stranu).⁵⁷ Za jeho vlády byl také založen zemský soud a zemské desky.

⁵⁷Kofránková, Václava: Moravské... , s. 30–31.

3 Osobnost Přemysla Otakara II. v českých kronikách z počátku 14. století

K důležitým kulturně-historickým aspektům, které odrážejí úroveň dobové společnosti, patří užívání psaného textu v různých oblastech společenského života. To platí i pro Čechy přemyslovského období. Do této historické etapy spadají také počátky písemné kultury u nás. Ta se vyvíjela v souvislosti s rozvojem kultury, hospodářství i správy. Písemné památky jsou také hlavními prameny pro poznání historie příslušného období.¹

S přijetím a upevňováním křesťanství vznikají v Evropě první písemné texty. To platí i pro Čechy raného přemyslovského státu. Tato první díla sloužila křesťanské bohoslužbě a k uchování společenské paměti.² Písemná kultura se postupem času diferencovala. Vznikaly nejrozličnější literární žánry. Mezi nejvýznamnější patřily texty liturgické, politické, hospodářské správy,³ kroniky, anály, gesta, životy svatých a legendy. Ty se staly velmi důležitým a cenným historickým pramenem, protože ve starším období našich dějin je písemných pramenů zachováno velmi málo.

To co moderní historiografie nazývá výpovědní hodnotou pramene (osobnost autora, účel spisu, publikum, historická realita v díle, spisovatelova informovanost, jeho objektivita a tendence) ovlivňovalo zaměření každého historického díla.⁴ Výpovědní hodnota pramene závisí na časovém odstupu díla od popisovaných skutečností. Některé typy historiografických pramenů již ve své podstatě předpokládají určitý časový odstup od událostí (kroniky, historie, gesta). Jiné zase mohou být nebo jsou zaznamenávány průběžně (deníky). Různý charakter z hlediska časového odstupu mohou mít anály. Ty mohly být psány bezprostředně po událostech, v pořadí, v jakém se o nich autor dozvěděl nebo souhrnně za celý rok.⁵

S otázkou časového odstupu díla od událostí souvisí i vztah pramene k předlohám. Průběžně psané spisy jsou zpravidla původní. Zatímco díla psaná s větším časovým odstupem jsou většinou kompilace na základě starších písemných předloh. Původní spisy však nemusí být pouze současné zápisy událostí. Může v nich být i dodatečně zapsána straší tradice, spojená se spekulací nebo autorovou fantazií.⁶

Důležitý faktor, který ovlivňoval výpovědní hodnotu historiografie je osobnost autora.⁷ S tím souvisí jeho přístup k pramenům a informacím, ale také způsob zpracování díla. Vysoký hodnostář, který se pohyboval v centru politického dění a sám do něho zasahoval, pomáhal spoluvytvářet dějiny. Byl lépe informován než kdokoli,

¹Přemyslovci. . . , s. 508.

²Tamtéž, s. 508.

³Tamtéž, s. 520.

⁴To se netýká pouze historiografie, ale literatury vůbec. Viz. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. 2. vydání. Praha – Litomyšl 2005, s. 75.

⁵Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Ed. Bláhová, Marie. Praha 1995, s. 55.

⁶Tamtéž, s. 56.

⁷Staročeská kronika. . . 2005, s. 75.

kdo žil v odlehlém prostředí a získával informace zprostředkovaně.⁸ Autoři ve svých dílech prohlašují, že chtějí pravdivě popsat události.⁹ Historická skutečnost bývá ale často zkreslena. V mnoha případech je to i záměrně. Například u vysokých hodnotářů, kteří nepopisovali jen historická fakta, ale snažili se, aby informace sloužily jejich politickým záměrům. Proto je mnohdy upravovali tak,¹⁰ aby se zavděčili svým příznivcům a mohli tím ovlivňovat veřejné mínění.¹¹

První společenskou skupinou, která se zajímala o národní dějiny bylo duchovenstvo. Díky svým mezinárodním kontaktům si brzy uvědomili jazykové, zvykové i fyzické rozdíly mezi obyvateli různých oblastí. V tomto prostředí se také nejprve utvářelo národní vědomí. Jako jedna z mála sociálních vrstev raného a vrcholného středověku dokázali kněží historické události písemně zaznamenat.¹²

„Státně národní kroniky“ psané pro potřeby šlechty měly jiný charakter než církevní spisy. Jejich hlavní cíl byl ideologický. Nešlo v nich o původ tvořícího se národa a jeho místo v univerzálním vývoji jako u duchovních. Vládnoucí vrstva potřebovala upevnit svůj stav, zdůvodnit právní nároky panovnického rodu na vládu a podpořit práva šlechty na moc v zemi. Historiografie měla přinést argumenty pro územní nároky, pro nadvládu nad podrobeným územím nebo obhajovat práva národa (reprezentovaného šlechtou) proti cizím zájmům. Aby mohla historiografie plnit uvedené cíle, musela být psána ve srozumitelném jazyce pro širší společenské vrstvy. Proto byly kroniky postupně psány v národních jazycích nebo do nich byly překládány. Západoevropské národní kroniky, stejně jako Staročeská kronika tzv. Dalimila, jsou dokladem vzestupu aristokratické vrstvy jednotlivých národů, jejímž jménem autoři psali.¹³

Vnitřní obsah každé kroniky a její základní pojetí byly určeny příslušností samotného autora, ale také tím, pro koho dílo psal. To si lze ověřit například srovnáním základních myšlenek dvou kronik, které jsou napsány přibližně ve stejné době a pojednávají o podobných událostech. Jedná se o Zbraslavskou a první českou rýmovanou kroniku (Dalimilova kronika).¹⁴

3.1 Zbraslavská kronika

Tato kronika vznikla v klášteře na Zbraslavi na počátku 14. století (1305–1339). Je dílem dvou tamních opatů. Prvním z nich byl Ota Durynský, který ji začal psát v roce 1305 a skončil roku 1314.¹⁵ Druhým byl Petr Žitavský, který v díle pokračoval v letech 1314–1339. Kronika zaznamenává události z období druhé poloviny

⁸Staročeská kronika. ... 1995, s. 56–57.

⁹Staročeská kronika. ... 2005, s. 75.

¹⁰Staročeská kronika. ... 1995, s. 56–57.

¹¹Staročeská kronika. ... 2005, s. 77.

¹²Staročeská kronika. ... 1995, s. 73.

¹³Tamtéž, s. 74.

¹⁴Zbraslavská kronika. 2. vydání. Praha 1976, s. 6.

¹⁵Tamtéž, s. 6.

13. a první třetiny 14. století (1252–1338) a je napsána latinsky.¹⁶

Motivem sepsání Zbraslavské kroniky bylo vyzdvížení zakladatele kláštera, českého panovníka Václava II. Tímto je dán ráz celé Otovi části díla. Kronika nezačíná obvyklým stvořením světa (jak tomu bývá u univerzálních historiografií), ale stručným popisem života Přemysla Otakara II. (Václavova otce). Ota nezvolil náhodou takový začátek. Osudy tohoto českého krále měly sloužit jako vzor a ponaučení pro celou politickou elitu.¹⁷

Petr Žitavský v dalších částech kroniky sloučil oslavu Václava II. a nového vládnoucího rodu, Lucemburků. Proto uvádí při líčení smrti Václava II. zázrak, který měl zvyšovat jeho oslavu.

„Třetího totiž roku po smrti šťastného krále Václava, ... přišel na Zbraslav Vilém, řečený Zajíc z Valdeka, ... s četnými ozbrojenci. Byl pak mezi nimi jeden praničerný lupič, který, když se jiní u hrobu krále Václava modlili a plakali, začal tam nadávati pochovanému králi a pronášeti urážlivá slova. ... A tak při urážlivých slovech zdvihne onen bezbožný člověk ruku a dá kamenné soše nad královým tělem ležící do tváře převeliký políček a nepřestane se po ráně rouhati. ... onen ničerný rouhač, dříve než vyjde ze Zbraslavského kláštera, úplně oslepne.“¹⁸

Kronika časově zahrnuje pouze dobu od smrti Přemysla Otakara II. do roku 1338, tedy pouhých 60 let. Se sepisováním kroniky začal její první autor, zbraslavský opat Ota, až po smrti krále Václava II. (zemřel 21. 6. 1305). Jak vyplývá z úvodních slov I. kapitoly první knihy, psal až do března 1314, kdy sám zemřel. Stačil napsat pouze 51 kapitol.¹⁹

Na svou spisovatelskou práci se Ota dobře připravil. Zprávy o událostech týkajících se Přemysla Otakara II. čerpal z Druhého pokračování Kosmova (Annales Otakariani).²⁰

V předmluvě se dozvídáme, že autor chce vyličit a opěvovat život „nejjasnějšího“ krále Václava. Nejdříve se ale snaží „zcela stručně“ popsat „skutky jeho i jeho otce pana Otakara“.²¹

Druhý autor Petr po dokončení vypravování o zakladateli kláštera zaznamenával další události velmi brzy poté, co k nim došlo. Vytvořil si opravdovou zpravodajskou síť. Jeho informátoři byli lidé z bezprostřední blízkosti vládnoucích kruhů, kteří mohli poskytnout prvořadou referenci. To znamenalo, že události zaznamenával současně s děním nebo po krátkém časovém odstupu. Ústní informaci kombinoval a doplňoval písemným a listinným materiálem.²² Čerpal například z Kosmovy kroniky,

¹⁶Zbraslavská. . . , s. 6.

¹⁷Kofránková, Václava: Moravské. Praha 2006, s. 86.

¹⁸Zbraslavská. . . , s. 144, 147.

¹⁹Tamtéž, s. 8.

²⁰Tamtéž, s. 9.

²¹Tamtéž, s. 27.

²²Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 32.

ale je zde možné nalézt i ohlasy na Dalimilovu kroniku a staročeskou Alexandreidu.²³ Tím dílo získalo ráz pamětních nebo deníkových zápisů. Díky Petrovi hodnota dalších částí knihy značně stoupla.²⁴ Spolehlivost a věrohodnost Zbraslavské kroniky je tedy nepochybná.²⁵

Petr Žitavský měl dobré vzdělání. I proto svým stylem převyšuje Otu.²⁶ Do Čech přišel na konci 90. let 13. století. Původem byl žitavský Němec a brzy se stal oddaným příznivcem Přemyslovců. Účastnil se řady politických událostí a věnoval se diplomacii ve službách panovnického dvora. Ještě jako kaplan na Zbraslavi patřil k vlivné skupině duchovenstva, která chtěla vyřešit vnitřní politickou krizi českého státu po vymření vládnoucího rodu Přemyslovců. Roku 1316 se stal opatem kláštera. Po celou dobu byl ve styku s panovnickým dvorem. Postupem doby se začal odklánět od Jana Lucemburského, protože se přestal starat o vnitřní záležitosti (o pořádek a bezpečnost ve státě). Naopak oddaně strážil přemyslovský odkaz, když zůstal věrný mladému markraběti Karlovi v jeho prvních vladařských krocích a vkládal do něho své politické naděje.²⁷

Z původního záměru oslavy zakladatele kláštera, Václava II. a jeho následovníků na českém trůně, vzniklo dílo, které zároveň v obecných rysech podává přehled zahraničních událostí s vazbou k českým zemím.

Kronika je napsána zajímavým stylem. Mísí se zde prozaický text s verši. Často se zde používají rytmičné klauzule, slovní hříčky, apostrofy, přirovnání atd. Je samozřejmé, že autor používá četné biblické citáty (například: „... *ježto země přinášela ovoce...*“²⁸).

Nalezneme zde 4000 veršů, z nichž jsou nejvíce zastoupeny leoninské hexametry.²⁹ Ty Petr vkládal do prozaického textu hlavně v okamžicích, které byly dramatické nebo společensky významné a umožňovaly obecný závěr. Typické jsou žalozpěvy nad skonem panovníků i jiných významných osobností (například královny Elišky), chvalozpěvy na krásu a bohatství země a v neposlední řadě sociálně politické úvahy o situaci v zemi, které provází kritika úpadkové společnosti.³⁰

Můžeme zde také nalézt verše, které rozvádějí nebo obměňují myšlenky v předcházející próze, ale i takové, které podávají látku naprosto nebásnickou (jako výčet vlastních jmen).³¹ Petr skvěle ovládal středověkou básnickou techniku a dovedl svou představu podat působivou formou básnického přirovnání, metaforami, aforismy

²³Zbraslavská... , s. 13.

²⁴Tamtéž, s. 8.

²⁵Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 32.

²⁶Zbraslavská... , s. 13.

²⁷Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 30–31.

²⁸Zbraslavská... , s. 33.

²⁹Hexametr je nerýmovaný verš, typický pro antickou (epickou) poezii. Skládá se ze šesti stop. První čtyři jsou většinou daktyly, které mohou být nahrazeny za spondeje, pátá stopa je vždy daktyl, šestá spondej. Leoninský – podle francouzského básníka Leona z 12. století. Viz. Encyklopedie Diderot... , s. 174.

³⁰Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 32.

³¹Zbraslavská... , s. 15.

nebo jinými slohovými ozdobami.³² Verše také ozvláštňoval poetickými obraty. Způsob vyjádření dokazuje, že autor byl obratným básníkem.³³

Některé verše tvoří i samostatné celky. Působivá je například elegie nad smrtí Přemysla Otakara II. Autor viní nejen zrádnou šlechtu (rod Vítkovců), ale i celý národ, který krále opustil a nechal ho hanebně zemřít:

*„... Rod prokletý náhle ať zhyne,
který se provinil tak, že vladaře zahynout nechal!“
„... Národe na hlavu padlý, již klesáš v největší bídě,
poražen, sám již hyneš – a bez krále zasloužíš zajít.
Více já tobě než sudbě, víc tobě než smrti já kladu
Za vinu královu zhoubu, vždyť krutěji nechals ho zemřít,
Než by ho nepřítel nechal, neb od něho dovedls prchnout.
Proto tak rychle král zhynul. Ó přej mu svých radostí,
Kriste,
v nebesích po boku svém, dej rasou mu na věky věkův.
Amen.“³⁴*

Ota v díle nepřímo obvinil Záviše z Falkenštejna ze smrti Přemysla. Dále poukazuje na zlomyslnosti, kterých se Vítkovec dopustil. Tím upozorňuje na jeho možný podíl na smrti českého krále. Osobní účast na jeho vraždě mu ale nikdo nedokázal. Kronikář tímto podřýval Falkenštejnovi důvěryhodnost, přičemž připomíná jeho ziskuchtivost a touhu po moci.³⁵ Jeho charakter hodnotí takto:

„Byl pak v těch dnech jeden šlechtic z Čech, jménem Záviš, kterého dal Otakar pro jeho viny potrestati odsouzením za psance a neodvolatelně ho s celým jeho domem vykázal pokutou trvalého vyhnanství. Ten po smrti krále Otakara navštívil královnu Kunhutu pobývající na Moravě a začal jí býti nad ostatní rytíře ne tak v službách ochotnější, jako v rozmluvách důvěrnější; neboť doufal, že bude-li chtít opět získat své bývalé postavení, dostane zpět bez nesnáze své statky v království, jestliže najde s pomocí jakékoli chytrosti u královny milost důvěrného přátelství. Ale že mysl ženy tak snadno podléhá změnám, královna, jak říkají, ošálena od něho jakýmisi úskoky kouzelného umění, milujíc jej velmi prudce, brzy se snažila mu zalíbiti, odpustila mu ze srdce jeho provinění proti královi a ustanovila ho v denní družině svého dvora přednějším před ostatními.“³⁶

Záviš je vykreslen jako pyšný, toužící po moci a zároveň drzý, protože překročil hierarchické hranice a dotkl se posvátného královského majestátu. Falkenštejn „zha-

³²Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 32.

³³Zbraslavská... , s. 15.

³⁴Tamtéž, s. 40.

³⁵Kofránková, Václava: Moravské... , s. 87.

³⁶Zbraslavská... , s. 51.

*nobil Kunhutu, počestnou ženu, poskvrnil přitom lože již mrtvého českého krále.*³⁷ Autorovi bránila oddanost královské rodině obvinít Kunhutu jako příčinu královny zkázy, ale vytkl jí její chování, „*protože se tak neblaze zvrhla a vyhověla svému služebníku ve věci tak hanebné.*“³⁸

Narážky na královninu morálku nám ukazují, že se dvůr těžce vyrovnával s její a Vítkovcovou aférou. Tehdejší zvyky nepřipouštěly osobní vztahy královské vdovy s nižšími šlechtici. Ta byla totiž rovna svému mrtvému muži. Zároveň se stala živým symbolem, který nemá podléhat citům. Měla se jen starat o budoucnost, výchovu dětí (zejména následníka trůnu) a udržovat kult mrtvého krále.³⁹

Přemysl Otakar II. se zapsal do našeho povědomí jako středověký rytířský vládce. Ve Zbraslavské kronice je charakterizován jako mocný, statečný a moudrý muž, který oplývá jemnými mravy. Dále se zde o něm píše, že byl stálý, v hovoru přímý, rozumný a rozvážný. Byl vždy veselý, držící slib a silně věřící. Vedle toho ho autor vyzdvihuje také jako krále, který dal sepsat zákony. Fyzické rysy panovníka zde nalézáme pouze mezi řádky. Například když se dozvídáme o tom, že na jeho podnět byli chlapci jeho pánů cvičeni v rytířském boji.⁴⁰ Jako zvláštní zásluhu mu Ota připisuje zavedení rytířských turnajů do Čech. Jeho chvála pokračuje dál, zdůrazňuje panovníkovu péči o kostely a kláštery.⁴¹ Věnoval se také královu nejznámějšímu církevnímu počínu, kterým bylo založení kláštera Zlatá Koruna⁴² v Jižních Čechách.⁴³ Autor neopomenul jeho zásluhy o pokoj v zemi, který jí přinesl neobvyklý rozkvět.⁴⁴

*„Mužem byl jemných mravů, byl stálý a v hovoru přímý,
Moudrý, rozvážné mysli a vždycky se snažil být vesel,
Dovedl dodržet slib, jen zřídka kdy promluvil slova trpkosti plná.
Zřídka kdy býval smuten, neb vždycky na tomto světě
Takovým způsobem žil, že v dobách denních i nočních
Pěstoval víru v Krista a nezmlkal ve chvále jeho.“*⁴⁵

Líčení bojů Přemysla Otakara II. se opat Ota nevěnuje a odkazuje na jiné dobové kronikáře. Zato popisuje Otakarův zisk Rakous, Štýrska a Korutan prostřednictvím sňatku s Markétou. Zároveň se zabývá i jejich pozdějším rozvodem.

³⁷Zbraslavská. . . , s. 52.

³⁸Tamtéž, s. 52.

³⁹Kofránková, Václava: Moravské. . . , s. 88.

⁴⁰Wihoda, Martin – Malaťák, Demeter: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Brno 2005, s. 204–205.

⁴¹Bláhová, Marie: Obraz Přemysla Otakara II. v českém středověkém dějepisectví. In.: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Ed. Bláhová, Marie. Praha 1998, s. 155.

⁴²Stalo se to roku 1263, ovšem k veliké nelibosti Vítkovců, poněvadž tím král zasahoval do jejich držav. Viz. Zbraslavská. . . , s. 33.

⁴³Wihoda, Martin – Malaťák, Demeter: Stát, státnost. . . , s. 204–205.

⁴⁴Bláhová, Marie: Obraz. . . , s. 155.

⁴⁵Zbraslavská. . . , s. 28.

Ten zarmoutil nejen oba manžele, ale i jeho lid. Důvodem, proč jejich manželství nevydrželo, byla Markétina neplodnost. Ta již v pokročilém věku nebyla schopná dát panovníkovi potomka, který by usedl na trůn. O rozvodu se Přemysl poradil se svými rádci a ti s ním souhlasili (kvůli státnímu blahu).

„Král tedy, předvídaje, že mohou pro takovou neplodnost nastati zemím jemu poddaným mnohé nepříjemnosti, svolal některé nad jiné důvěrné přátele a tajně jim vyličil příčinu svého znepokojení. Ti pak vážili dobro obecné než prospěch soukromý a uznali za prospěšnější, aby byl král zproštěn svazku s milovanou manželkou, než aby celá jeho država bez dědiců podléhala trvalému nebezpečství.“⁴⁶

Následně opěvuje druhou královu manželku, Kunhutu. Ota se také zabývá římským králem Rudolfem Habsburským, který dostal zpět od Přemysla Otakara II. Rakousy s přilehlými zeměmi. Část o českém panovníkovi vrcholí bitvou na Moravském poli, ve které chtěl získat zpět ztracená území.

*„Chvějí se kopí a pole i lučiny mokvají krví,
jedny tu vraždí a jiné zas chytají živé jak ptáky,
většina po meči hyne; jak zloději mnozí však z Čechů“⁴⁷*

Zbraslavská kronika zachycuje také Přemyslův konec. Ten nastal když ho vojska nechala opuštěného v boji. Této situace využili jeho nepřátelé, kteří ho zajali a následně zabili. Autor se při popisu situace mohl nechat ovlivnit obecně rozšířeným toposem⁴⁸ o zradě v bitvě. To by byla jediná možná příčina porážky chrabrého bojovníka.⁴⁹ Zmiňuje se i o Rudolfově lítosti nad smrtí svého soupeře.

„...jak zloději mnozí však z Čechů hledali záchranu v útěku a hanebně opustili krále uprostřed nepřátel s hrstkou svých mužně bojujícího. Ale protože odpor hrstky proti většině nemohl dlouho trvati, král v zápalu boje byl konečně zajat a proti důstojnosti říše po zajetí hned usmrcen; jeho smrti král Rudolf hořce želel...“⁵⁰

V kronice můžeme nalézt i nepřesnosti. Ty jsou důsledkem toho, že autor popisuje události, které přímo nezažil. Jedná se například o chybné informace týkající se uherského krále Štěpána nebo nepřesný letopočet získání Štýrska Přemyslem Otakarem II. Opat také nesprávně uvádí, že mír po prvních bojích s Rudolfem sjednala šlechta atd.

V celé kronice je Přemysl Otakar II. líčen příliš ideálně. Charakterové vlast-

⁴⁶Zbraslavská... , s. 35.

⁴⁷Tamtéž, s. 40.

⁴⁸Kofránková, Václava: Moravské... , s. 99.

⁴⁹Josef Hrabák definuje topos podle tradičního pojetí, jako: „...klišé, myšlenkové a výrazové schéma, které přechází z antiky přes středověk až k dnešku.“ Viz. Hrabák, Josef: Literární komparatistika. Praha 1976, s. 45.

⁵⁰Zbraslavská... , s. 40.

nosti, které by mohly na čtenáře působit nepříznivě, jsou potlačeny. Není zde ani zmínka o vnitřních konfliktech (šlechtická vzpoura). Zde zobrazené pojetí panovníkovy osobnosti je podmíněno faktem, že se jednalo o otce zakladatele kláštera, k jehož oslavě Ota sepisoval své dílo. Kronikářův záměr nebyl seznámit čtenáře s historickou realitou. Pouze chtěl vyvolat příznivou atmosféru, do níž by mohl zasadit zakladatele „svého“ kláštera, Přemyslova syna Václava.⁵¹

3.2 Kronika tak řečeného Dalimila

Druhá kronika je anonymní dílo.⁵² Omylem byla připisována (údajnému) Dalimilovi Meziříčskému.⁵³ Autor je však dodnes neznámý. Podle jeho politických a sociálních názorů a jeho vzdělání, které nejsou vždy jednoznačnými ukazateli sociální příslušnosti, by se dalo usoudit, že byl příslušníkem šlechty. Dosáhl ojedinělého vzdělání, obzvlášť na svou dobu a pro jeho společenskou skupinu. Při psaní kroniky zůstal věrný aristokratické mentalitě.⁵⁴

Pro autora jako člena šlechtické vrstvy hovoří také to, že citáty z Bible jsou zde skutečně vzácné. Jsou tu jen dva: jeden v předmluvě a druhý je převzat z předlohy vyprávění o sv. Václavovi. Na středověkého duchovního by to nebylo mnoho.⁵⁵ Ale jde zde najít i primitivní právní názory, které by a priori určovaly jako autora duchovního. Skutečnost, že se kronikář nezúčastňoval bojů by tuto možnost také potvrzovala.⁵⁶

Kronika vznikla počátkem 14. století (patrně 1308–1314). Dílo zachycuje dějiny od babylonské věže až do autorovy současnosti (korunovace Jana Lucemburského).

Autora k jejímu sepsání vyprovokovaly bouřlivé okolnosti nástupu Jana Lucemburského na český trůn. V této radě novému králi měl Přemyslův osud sloužit jako důrazné varování před nerespektováním aristokratických práv.⁵⁷

„Dalimil“ čerpá ve vyprávěních o počátcích našeho národa z některých českých pramenů. Sám se na ně také odvolává v předmluvě. Znal několik starších českých kronik. Jednu měl od starého kněze z Boleslavi. Dalšími zdroji mu byly kronika praž-

⁵¹Bláhová, Marie: *Obraz...*, s. 155.

⁵²Staročeská kronika... 2005, s. 281. Důvod proč autor neuvedl své jméno a nepřihlásil se veřejně ke svému dílu, může být ten, že kronika má silnou protiněmeckou tendenci. Ta mu mohla způsobit potíže mezi německy mluvícími příslušníky církevních kruhů a u německých úředníků panovnického dvora. Viz. Staročeská kronika... 2005, s. 282.

⁵³Známým nedorozuměním určil Tomáš Pešina z Čechorodu za autora kroniky boleslavského kanovníka Dalimila. Tuto fikci převzal i Bohuslav Balbín, který nejprve považoval Boleslavskou historii za dílo nejistého autora, a posléze i Gelasius Dobner. Teprve František Faustin Procházka v roce 1786 svým současníkům i příštím badatelům připomenul, že autor kroniky je neznámý. Osobnost autora se dosud nepodařila identifikovat. Jméno Dalimil se v historické literatuře udržuje ze setrvačnosti a z nedostatku lepšího pojmenování. Viz. Staročeská kronika... 2005, s. 283–284.

⁵⁴Kutnar, František – Marek, Jaroslav: *Přehledné dějiny...*, s. 33–34.

⁵⁵Staročeská kronika... 2005, s. 297.

⁵⁶Tamtéž, s. 298.

⁵⁷Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 90.

ská nebo břevnovská,⁵⁸ opatovická⁵⁹ a vyšehradská,⁶⁰ přičemž je současně hodnotí.⁶¹ Pražská nebo břevnovská oplývala podle něho epickým výkladem, ale ne faktografií. Opatovická se mu zdála nespolehlivá. Nejméně se mu líbila Vyšehradská, ale neuvádí proč. Za svůj pramen prohlašuje kroniku boleslavskou,⁶² protože vynikala nad všechny ostatní.⁶³

Přestože některé události popisuje „Dalimil“ na základě Kosmovy kroniky, líčí je často volně a zmateně. Snad proto, že mu po zběžném přečtení zmíněného díla (Kosmy) splynuly některé události i časově vzdálenější, nebo proto, že je přizpůsobil svému úmyslu. Nemůžeme se tedy opřít o autora historická fakta. Jeho interpretaci musíme přijímat vždy kriticky. Faktografická spolehlivost tohoto díla upadá ještě více v období, kdy kronikář nemohl stavět na Kosmově kronice. Po roce 1125 již nesledoval svůj pramen, letopis Kanovníka vyšehradského (období od roku 1125 až do počátku čtyřicátých let 12. století), vybíral jen některé informace a ty doplňoval vlastními vymyšlenými.⁶⁴

Dílo je prostoupeno silným národním cítěním a přísným mravním myšlením. Z tohoto hlediska také „Dalimil“ události komentuje. Ostře kárá a soudí šlechtu za její záliby v rytířském a dvorském způsobu života přicházejícího z ciziny. Takový život pokládá za zhýralý, jež přivedl šlechtu k úpadku a na pokraj zkázy.

Dílo je silně vlastenecky zaměřeno. Dokazuje to sám autor, který vyzývá k boji proti cizincům (zvláště Němcům⁶⁵).⁶⁶ To je reakce na současný stav české společnosti, která ve své dosavadní podobě (rustikální a šlechtické) byla ohrožena kolonizací cizím měšťanstvem, jeho bohatstvím a mocí plynoucí z řemeslného podnikání a obchodu.⁶⁷

Jediná záchrana národa je podle něho v boji proti všemu cizímu. To kazí podstatu tradičního češství. Češi se musí vrátit k vlastní národní osobitosti. Dokladem toho jsou české dějiny od bájných předků až po současnost, které jsou vlastenecky zaměřeny.⁶⁸

⁵⁸ Interpretace identifikují pražskou a břevnovskou kroniku se dvěma různými rukopisy Kosmovy kroniky, případně je ztotožňují a považují za Kosmovo dílo. Viz. Staročeská kronika. . . 2005, s. 171.

⁵⁹ Opatovická kronika bývá považována za dnes neznámý pramen sepsaný v opatovickém klášteře (nejspíš jen nějaké záznamy) Viz. Staročeská kronika. . . 2005, s. 171.

⁶⁰ Vyšehradská kronika jsou dnes ztracené analistické záznamy vyšehradské provenience. Viz. Staročeská kronika. . . 2005, s. 171.

⁶¹ Dalimilova kronika. Praha 1948, s. 4.

⁶² Boleslavská kronika byla od dob Dobrovského nejčastěji ztotožňována s kronikou Kosmovou, někdy ale bývá považována za neznámou latinskou kroniku, sepsanou podle kroniky Kosmovy, ale rozšířenou o další vyprávění. Viz. Staročeská kronika. . . 2005, s. 171.

⁶³ Dalimilova. . . , s. 4.

⁶⁴ Staročeská kronika. . . 2005, s. 206.

⁶⁵ Protiněmecká tendence kroniky může být důvodem, proč autor neuvedl své jméno. Mohla mu způsobit potíže mezi německy mluvícími příslušníky církevních kruhů i u německých úředníků u panovnického dvora. Viz. Staročeská kronika. . . 2005, s. 282.

⁶⁶ Lehár, Jan: Česká literatura od počátku k dnešku. Praha 2004, s. 53–54.

⁶⁷ Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 35.

⁶⁸ Tamtéž, s. 35–36.

„Dalimil“ dále odsuzuje národní lhostejnost, sobectví a lakomství. Jeho kritiky, úvahy a rady nejsou samoúčelné. Kronikářovo jednoduché vidění světa, přímočarý životní názor a jednoduché slovesné prostředky dávají dílu drsnou, ale naléhavou formu.⁶⁹

Kronika je napsána bezrozměrným veršem⁷⁰ (tj. veršem o nestejném počtu slabik). Je stylisticky prostá a tíhne k próze. Verše jsou jednoduché, vystavěné na gramatickém rýmu a neobjevují se v nich přesahy. Někdy se rým opakuje, jindy zcela chybí. Autor v díle potlačuje pravidla poezie (opomíjí estetickou funkci) a soustředí se na samotný obsah. „Dalimil“ stále myslí na čtenáře. Snaží se k nim promlouvat jednoduchým způsobem. Volí vhodná přirovnání a nevyhýbá se ani lidovým výrazům a rčením. Dále používá přímou řeč, přičemž se nebojí kritických poznámek.⁷¹ Například:

„Měli však jeden špatný zvyk: nedrželi manželství. Žádná žena neměla jistého muže a jeden muž míval mnoho žen. Byli v tom právě jako skot, hledali na každý večer nové manželství.“⁷²

Jeho vyprávění je živé a srozumitelné.⁷³ Kronika vyvolává dojem, že se vše děje s osudovou nutností. Pomáhá tomu souřadná stavba vět, strohé přiřazování dvojverší a vyprávění rozdělené do uzavřených epizod. Opakování stejných, málo obměňovaných formulací a motivů vyvolává představu jednotného plynoucího vyprávění.⁷⁴

Navzdory tomu, že vedl Přemysl Otakar II. odboj proti svému otci, je v této části kroniky vykreslen v pozitivním světle. Téměř všechny potřebné panovnické vlastnosti jsou spojeny s osobou mladého Přemysla. Kronikář o něm mluví jako o krásném muži s krásnými mravy. Zároveň jej líčí jako statečného, moudrého, štědrého a veselého muže.⁷⁵ Dokonce použil zdobný poetický obrat ve verši, kdy nastupuje Přemysl na trůn po jeho otci Václavovi.

*„Toho léta král Václav snide,
po něm Přemysl jako krásný květ pojide.
Jako róžiu uprostřed lúky postaví,
Takéž Bóh českú zemiú Přemyslem oslavi.
Krásné nrawy ovšem jmieše,
Životem hrdinským bieše.
V radě netřeba múdřejšieho,*

⁶⁹Lehár, Jan: Česká literatura..., s. 53–54.

⁷⁰Jeho podrobný rozbor a charakteristika viz. Tichá, Zdeňka: Staročeské básně 14. a 15. století složené bezrozměrným veršem. Praha 1969, s. 18.

⁷¹Lehár, Jan: Česká literatura..., s. 53.

⁷²Dalimilova..., s. 14.

⁷³Staročeská kronika... 2005, s. 270.

⁷⁴Lehár, Jan: Česká literatura..., s. 53.

⁷⁵Staročeská kronika... 2005, s. 263.

*z mladu nikděž knížete ščedřejšieho.
Uměl rotuměti každému stavu,
Směje se, každému pokloni hlavu.*⁷⁶

Při boji s Uhry, kteří plení Moravu vyzdvihuje královu statečnost:

*„Tehdy Uhři Moravu zhubichu,
ale Uhři kněze Přemysla nikdež nezbichu.
Kam se jedno obrátiechu,
Vesde Přemysla uzřiechu.
Tomu se Uhři velmi diviechu,
A škodu ot něho velikú jmiechu.*⁷⁷

Kronikář naznačil i „skutečný“ stav. Především zdůraznil panovníkovy vojenské úspěchy, ale neopomněl připustit i neúspěch v konfliktu s Bavory. Dále zdůrazňuje rozšíření moci Přemysla Otakara II.⁷⁸

*„Kněz Rakúsy po ženě jmieše, ottud do moře všě země držieše,*⁷⁹

Postupně se „Dalimilův“ pohled na Přemysla mění. Nejvíce když český král sáhl šlechticům na jejich statky, moc a výhradní privilegia. Jedna z kapitol má dokonce název *„Ot násilé, ješto král pánóm českým činil.*⁸⁰ Píše také, že v době hladu se Přemysl o český lid nestaral. Stranil více Němcům a české šlechtě škodil. Ta proto spolupracovala s Rudolfem a ne s Přemyslem:

*„Poto král počě o svých netbati,
města i vsi počě Němcóm dávati.
Němcóm se je zdiú hraditi,
pánóm počě násilé činiti.
Své vladařena Vítkovice spusti,
násilé jiným pánóm činiti přepusti.
Pro to se páni někteří rozhněvachu,
Rudolta, krále říšského, na-ň pozvachu.*⁸¹

Z kroniky je zřejmé, že autor je na straně šlechty. Nezastírá vnitřní problémy v království. Stížnost na Otakara zdůrazňuje, aby omluvil zradu českých pánů.⁸² O Závišovi z Falkenštejna zde mluví jako o ctném rytíři, jehož král vyhnal za hra-

⁷⁶Dalimilova. . . , s. 225.

⁷⁷Tamtéž, s. 199.

⁷⁸Bláhová, Marie: *Obraz. . .*, s. 157.

⁷⁹Dalimilova. . . , s. 203.

⁸⁰Tamtéž, s. 203.

⁸¹Dalimilova. . . , s. 203.

⁸²Bláhová, Marie: *Obraz. . .*, s. 157–158.

nice.

„Závišiu, výborného rytieře, z země vypudi“⁸³

Zřejmě na základě popsaných událostí jej začal od tohoto okamžiku autor považovat za špatného krále. Vyhrožoval totiž šlechticům a navíc se kvůli němu dostali mnozí páni do nouze. Podle „Dalimila“ před bitvou na Moravském poli nabídl Záviš Přemyslovi pomoc. Podmínkou bylo jeho omilostnění, ale neuspěl:

*„Závišě káza královi povědieti,
chtě-li by mu za jutra užitečně poslužiti.
Král k tej řeči nerodi i stanu přistaviti,
Řka: Než bych to učinil, raději se dám zabiti.“⁸⁴*

Poté následuje smrt českého panovníka. Autor tuto skutečnost pouze konstatuje. Nikomu nic nevyčítá a neviní z jeho smrti ani šlechtu.

„Tehdy král s Němci proti Rudolfovi u boj vnide, a po hříechu ten tu snide.“⁸⁵

Hlavní přínos Dalimilovy kroniky je v autorových postojích (projevy, které vkládá do úst panovníkům, poučení, která jsou v textu). Kronikář nehovoří jen sám za sebe, ale i za českou šlechtu. „Dalimilovo“ vyprávění nevyjadřuje období, o kterém píše, ale odpovídá jeho současnosti. Potíže a poměry své doby převádí do minulosti. Historie mu byla jen pozadím, na němž přibližoval aktuální problémy, aby smyšlenou historickou zkušeností mohl poučit čtenáře, jak se má chovat v soudobé politice.⁸⁶

3.3 Závěrečné srovnání a hodnocení Zbraslavské a Dalimilovy kroniky

Jak autoři Zbraslavské, tak tvůrce Dalimilovy kroniky, líčí české dějiny také během vlády Přemysla Otakara II. Časově se tedy do jisté míry překrývají. Tato skutečnost předpokládá určité obsahové shody obou děl.⁸⁷ Můžeme však mezi nimi najít i dost rozdílů.

Kronika tak řečeného Dalimila zobrazuje svět a společnost jinak než Zbraslavská. „Dalimil“ ukazuje potřeby aristokratické vrstvy a hledá jiná řešení tehdejších problémů než druhé státnicky orientované dílo. Obě kroniky mají ale příznačný výraz dobových tendencí. Odrážejí politické a myšlenkové střety, kterými se zabírala

⁸³Dalimilova. . . , s. 204.

⁸⁴Tamtéž, s. 205.

⁸⁵Tamtéž, s. 205.

⁸⁶Staročeská kronika. . . 2005, s. 209–210.

⁸⁷Tamtéž, s. 205.

česká feudální společnost na počátku 14. století. Zásadní rozdíl mezi nimi je pak v tom, že česky psaná kronika (tak řečeného Dalimila) vášnivě vyznává vlastenectví a obsahuje výstižnou politickou argumentaci.⁸⁸

Autor Dalimilovy kroniky se pokouší pomocí minulosti jako zdroje zkušenosti a poučení formovat tehdejší českou přítomnost. Chce působit na domácí politické dění a ovlivnit jednání, myšlení a cítění české šlechty jakožto politického činitele ve státě.⁸⁹

Oba autoři Zbraslavské kroniky pocházeli z duchovního stavu. O původu „Dalimila“ ale informace nemáme. Víme pouze, že zastával prošlechtické názory. První zmíněná kronika je napsána latinsky, kdežto druhá je nejstarší česky psaná veršovaná kronika. Jejich pojetí jsou také odlišná. Opati Zbraslavského kláštera, Ota a Petr, založeného Václavem II., jsou reprezentanti klášterního duchovenstva. Především opěvují českého krále, v jeho rozhodnutích se přiklání na jeho stranu a chválí jeho štědrost k jejich klášteru. Naproti tomu psal „Dalimil“ kroniku z pohledu české šlechty. Také proto byla především této společenské vrstvě určena. Vyjadřuje její politické názory, s nimiž se autor ztotožňuje.⁹⁰ Zároveň je také poučuje, jak se mají chovat.⁹¹

„Dalimil“ se ve své kronice věnuje postavě Přemysla Otakara II. podrobněji než je tomu u opata Oty (Zbraslavská kronika). Jeho osoby si začíná všimat již při zmíněném odboji proti svému otci Václavovi. V tom ho podporuje část české šlechty.⁹² V této části má ještě mladý Přemysl sympatie autora. Také ho popisuje jako osobnost s nejvybranějšími vlastnostmi, kterými oplývá vážený panovník. Ale postupem času začne „Dalimil“ pohlížet na Otakara negativně. Způsobily to hlavně kroky, které český král podnikl proti zdejší šlechtě. To se autorovi, jako zastánci aristokratické vrstvy, nelíbí.

Zbraslavská kronika začíná vyprávět o Přemyslovi až jako o panovníkovi. Vyzdvihuje jeho ušlechtilé vlastnosti, moudrost a činy, které udělal pro dobro země. Také válečným výpravám věnuje údajný Dalimil více pozornosti. Zmiňuje bitvu u Mostu, výpravy do Prus a Bavor, kde vypráví také o bitvě u Mühldorfu (tam místo toho Cyrndorf) a pokračuje i dalšími událostmi.

V Dalimilově kronice můžeme také najít některé nepřesnosti (například po bitvě u Mühldorfu kronikář konstatuje, že někteří lidé byli upáleni ve městě, ale bylo to přitom ve věži). V obou dílech je také psáno o rozvodu s Markétou. Opat Ota neztrácuje nový králův sňatek s Kunhutou, protože z předchozího manželství

⁸⁸Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 33.

⁸⁹Tamtéž, s. 34–35.

⁹⁰Usoudit na základě těchto skutečností, že byl autor šlechtic by bylo příliš zjednodušené. Spisovatel, který přijal ve svém díle názory některé společenské vrstvy, nemusel být jejím příslušníkem. Mohl se jen přizpůsobit ideologii a životnímu stylu prostředí, pro které psal a mohl psát i přímo na objednávku. Viz. Staročeská kronika... 2005, s. 287.

⁹¹Staročeská kronika... 2005, s. 287.

⁹²Šlo o Ctibora, zvaného Moudrá hlava a jeho syna Jaroše. Ctibor se synem uchýlili ke štaufským straníkům do Německa. Pak se vrátili nebo byli vydáni do Čech. Podle soudobého pramene byli 29. prosince 1250 sťati mečem na Petříně. Viz. Staročeská kronika... 2005, s. 377.

nevzešel budoucí panovník. Za to v Dalimilově kronice to autor připojuje k Přemyslovým špatným činům:

*„Margareta sobě dosti let jmějieše,
pro to juž k dietkám čáky nebieše;
pro to legát a Mohučský manželstvo to rozlúči.
Margaretě za věno nedachu i lúči;
za Rakúsy jej nic nedachu,
pro to na krále všě kniežata bez mála nevstanu.“⁹³*

Postava Přemysla Otakara II. je v obou kronikách zobrazena z různých pohledů. Jak jsem již výše zmínila, tak obě pocházejí z přibližně stejného období. Důležité je to, že autor Dalimilovy kroniky píše toto dílo v zájmu šlechty, takže postavu Přemysla Otakara II. neoslavuje. Naopak autor Zbraslavské kroniky, chce vytvořit životopis Václava II., který založil jejich klášter. Proto chce také vyzdvihnout jeho otce za štedrost k duchovním a oddanou víru v Krista.

⁹³Dalimilova. . . , s. 203.

4 Osobnost Přemysla Otakara II. v Kronikách doby Karla IV.

Starší kronikáři pohlíželi na Přemysla Otakara II. jako na panovníka, „jenž již v lůně matky své byl zván králem zlatým“¹, vítěze nad pohanskými Prusy, bohatého chlebedárce minnesängrů a spravedlivého ochránce vdov a sirotků. Měl všechny vlastnosti, které vyžadovala tehdejší představa ideálního křesťanského rytíře a vládce. Naopak v rakouské literatuře a v tzv. Dalimilově kronice nacházíme opačný obraz. Je to nespokojenost s jeho nesmlouvavou vládou v Rakousích a alpských zemích a zmínky na spory s panstvem. Během 14. a 15. století Otakarův pestrý život znovu zaujal literární pozornost.²

V praktickém využití historie postoupila doba Karla IV. dál. Za svého pobytu ve Francii poznal mladý Karel hodnotu dějepisectví pro svůj politicko-ideologický program. Proto za jeho vlády vznikla v Čechách oficiální státní historiografie.³ Obhajovala „historické“ nároky českého státu, vyzdvihovala dynastickou kontinuitu a zdůrazňovala přemyslovskou tradici, v níž spatřoval jistou rodinnou paralelu.⁴ (Přemysla, s nímž Karla spojovala záliba v rytířských turnajích, nazýval „obzvlášť milovaným předkem“⁵. V některých směrech také navazoval na jeho politické plány. Otakar byl pro něho vladařským a rytířským vzorem, ale také představoval spříznění se Štaufy.)⁶ Historiografie dále zdůvodňovala panovníkův nárok na vládu a sloužila k podpoře a ospravedlnění jeho politiky. Zároveň měla zařadit vývoj českého státu do vývoje křesťanského světa. Karel IV. měl konkrétní představu o tom, jak by dějiny českého státu měly vypadat. Proto k jejich sepsání osobně vyhledával a pověřoval autory. Shromažďoval a dával jim k dispozici prameny. Určoval koncepci díla a dohlížel na jeho realizaci.⁷

Po nástupu na český trůn začal mladý panovník hledat schopného kronikáře, který by vyličil české dějiny v patřičném světle a tím dodal lesk Karlovu majestátu.⁸ Panovník potřeboval promítnout novou státní ideologii a politické argumenty do celých českých dějin, proto nechtěl navazovat na některé starší spisy. Historie musela poskytovat oporu k právním a politickým nárokům na český stát.⁹

¹Fontes Rerum Bohemicarum II. Ed. Emler, Josef, Praha 1874, s. 320.

²Kofránková, Václava: Zlatý věk... , s. 319.

³Staročeská kronika... 1995, s. 134–135.

⁴Smrt Přemysla Otakara II. připomínala osudy Karlova praděda Jindřicha VII. Ten nešťastně zahynul společně se svými třemi bratry v roce 1288 v bitvě u dolnorýnského Worringenu. I tuto srážku, jako Moravské pole, následoval smířčí sňatek, kdy si Karlův děda Jindřich vzal Markétu, dceru vítězného Jana I. Brabantského.

⁵Kofránková, Václava: Zlatý věk... , s. 319.

⁶Tamtéž, s. 319.

⁷Staročeská kronika... 1995, s. 134–135.

⁸Kofránková, Václava: Zlatý věk... , s. 319.

⁹Staročeská kronika... 1995, s. 135.

4.1 František Pražský

Řadu „karlovských“ kronik začíná Kronika Františka Pražského (obsahovala velký počet dosavadních spisů o české historii). Jeho sestavení dal vyhotovit biskup Jan IV. z Dražic. Tento tzv. Dražický kodex¹⁰ byl snad tím dokumentem, který Karla IV. seznamoval s českými dějinami. Zahrnoval historické dokumenty (spisy) týkající se celé země od 10. do 14. stol., které vznikly v pražském prostředí. Až tam, kde předcházející zápisy končily, měl pokračovat František Pražský svojí kronikou. Na biskupův pokyn vykreslil „život, stav, činy a mravy českých králů a biskupů i jiných českých knížat“.¹¹

O autorovi kroniky se nám dochovaly jen ty informace, které zaznamenal do svého díla. Poznává, že mu byl biskupem předán úřad kazatele v kostele sv. Víta. Také byl rektorem školy na Vyšehradě a biskupův penitenciář. Další záznamy o tomto jeho působení již nejsou. Později se znovu nazývá jen penitenciářem ale tentokrát arcibiskupovým. Nemáme žádné důkazy o tom, že by byl František Pražský kanovníkem nebo proboštem pražským, popřípadě generálním vikářem pražského biskupa (ač se takové informace v historické literatuře objevují).¹²

Pražský biskup Jan IV. z Dražic zadal svému kronikáři, Františkovi Pražskému, aby vyličil české dějiny, králů, biskupů a předních šlechticů od vlády Václava I. až do své současnosti. Kronika je tedy napsaná do roku 1324.¹³ Pramenem pro Františka Pražského byla v první kapitole první knihy Dalimilova kronika. V dalších třech kapitolách věnovaných vládě Přemysla Otakara II. čerpá především ze dvou menších letopisů (Příběhy krále Přemysla Otakara II. – *Annales Otakariani*; Vypravování o zlých letech po smrti Přemysla Otakara II.), které jsou součástí tzv. Druhého pokračování Kosmova. Od 5. kapitoly je mu hlavním pramenem Zbraslavská kronika.¹⁴ Z ní převzal většinu zpráv, ale mnohokrát vyprávění zkracuje. Vypouští konkrétní fakta, jména, data apod. Občas je to na úkor srozumitelnosti textu. Vynechal i většinu veršů a omezil informace, které se netýkaly Čech. Důsledně vypouští zprávy o zbraslavském a sedleckém klášteře, mimo základních údajů o založení a pohřbech Přemyslovců na Zbraslavi. Nepřikládá podíl cisterciáckých opatů na jednáních o sňatku Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského, zato veškerá vyjednávání přičítá českým šlechticům. Do převzatého textu přidává kronikář vlastní dodatky. Oproti Zbraslavské kronice vystupuje z té Františkovy zřetelně jeho české smýšlení a zaujetí proti cizincům (hlavně Němcům). Kritičtější je také k Janu Lucemburskému. Své výtky k jeho způsobu panování dává najevo a nevyhýbá se ani ostřejším formulacím.¹⁵ Kronika Františka Pražského se liší od jiných výrazným zájmem jejího autora o různé přírodní a zvláště astronomické jevy. František většinou zaznamenává

¹⁰Dnes rkp G 5 pražské kapitulní knihovny.

¹¹Fontes Rerum Bohemicarum (dále FRB). Kronika Františka Pražského. Ed. Zachová, Jana. Praha 1997, s. 6.

¹²Tamtéž, s. 6–7.

¹³Staročeská kronika. . . 1995, s. 138.

¹⁴FRB. Kronika Františka. . . , s. 8.

¹⁵Tamtéž, s. 8–9.

k zatmění Slunce nebo Měsíce ještě údaje o hodině a jeho trvání. Do 12. kapitoly třetí knihy připojuje dokonce obsáhlé vysvětlení o příčinách zatmění a o Slunci.¹⁶

Nakonec převzatého vyprávění přidal vlastní, tři knihy.¹⁷ Na počátku (5. ledna) roku 1343 umírá zadavatel díla, biskup Jan IV. z Dražic. František poté práci ukončil. Proto je třetí kniha oproti prvním dvěma krátká (obsahuje jen sedm kratších kapitol a končí explicitem).¹⁸ Cenné zprávy přinášejí především dvě rozsáhlé kapitoly v první knize, které autor věnoval pražskému kostelu a životním osudům biskupa Jana IV. z Dražic.¹⁹

František Pražský později (asi o deset let) své dílo upravil pro Karla IV.²⁰ Po těchto úpravách obsahovalo informace až do roku 1353.²¹ První dvě knihy ponechal bez velkých změn a třetí pak přepracoval. Ta nakonec obsahuje 30 kapitol.²²

Každá z verzí kronik je jinak zaměřená. První je věnována biskupovi Janu IV. z Dražic, druhá pak králi Karlovi. František v obou použil stejnou předmluvu, jen nahradil jména. Text druhé verze uzpůsobil novému pojetí. Nejpatrnější je to ve třetí knize. V přepracovaném textu také zredukoval zmínky o biskupu Janovi. Třetí knihu pak zásadně rozšířil tím, že do ní přidal celé kapitoly. Také v ní velmi často opomíjí konkrétní údaje (jména, data, souvislosti a okolnosti dějů). Místo toho věnuje více pozornosti zajímavostem (přírodním i dramatickým událostem), které s českými dějinami nijak nesouvisí.²³

Úvodní dvě kapitoly kroniky Františka Pražského popisují vládu Přemysla Otakara II. Byly sepsány podle Druhého pokračování Kosmova a Zbraslavské kroniky. Autor skoro doslovně převzal větší části textu. Českého krále Přemysla proto zaznamenávají jako štědrého, spravedlivého, zbožného a bojovného vladaře.²⁴ Autor nezapomněl zdůraznit Přemyslovu moudrou vládu, péči o zákony, spravedlnost, snahu o mír a bezpečnost poddaných. Dále připomíná opevnění Pražského hradu, Menšího Města (dnešní Malá Strana) a přízeň vůči klášterům a kostelům. Konkrétními činy dokládá královi štědrost.²⁵ Například:

„... ctnostmi, jimiž král Přemysl oplýval, nadmíru jasně se skvěla ctnost štědrosti. Neboť šatil slavnostně dvakrát do roka všechna svá knížata a preláty, počínaje arcibiskupem salcburským, a uděloval velmi štědré almužny.“²⁶

¹⁶FRB. Kronika Františka. . . , s. 9.

¹⁷Staročeská kronika. . . 1995, s. 138.

¹⁸FRB. Kronika Františka. . . , s. 8.

¹⁹Staročeská kronika. . . 1995, s. 138.

²⁰Není jasné, proč se po velkém časovém odstupu vrátil ke kronice. Možná na Karlův podnět, ale nikde o tom nejsou žádné zmínky, nebo na něho zapůsobila celková atmosféra Karlova dvora, která přála kronikářské tvorbě, spolu s ctižádostí autora, který chtěl přispět k zachycení skutků velkého panovníka. Viz. FRB. Kronika Františka. . . , s. 8.

²¹Staročeská kronika. . . 1995, s. 138.

²²FRB. Kronika Františka. . . , s. 8.

²³Tamtéž, s. 13.

²⁴Kofránková, Václava: Moravské. . . , s. 95.

²⁵Bláhová, Marie: Obraz. . . , s. 158.

²⁶Kroniky doby Karla IV. Praha 1987, s. 61.

Vypráví o vítězných panovníkových návratech z vojenských tažení.²⁷

„Řečený král Přemysl, kdykoli táhl do boje proti kterémukoli králi nebo vévodovi, vždy se vrátil domů se slavným vítězstvím.“²⁸

Ve Františkově textu ale najdeme i několik drobných poznámek, které jsou jiné než z původní předlohy.²⁹

Tento kaplan jako první z českých kronikářů přináší pověst o obvinění krále Přemysla z neplodnosti:

„A ačkoliv řečená Markéta byla neplodná, připisovala hanbu neplodnosti králi, tvrdíc, že je neplodným proto, že se narodil na den svatého Petra. Král však řekl: „Dej mi jednu ze svých dívek a do roka sni zplodím chlapce,“ s čímž královna souhlasila. Král si pak vybral mezi ostatními dívkami od dvora jednu, který byla ostříhána po mužsku, a proto se obecně nazývala Palcěřík, a zplodil s ní v prvním roce syna jménem Mikuláše a potom několik dcer. Tento syn, když dospěl, se stal vévodou opavským.“³⁰

Žádné předešlé české kroniky takové informace nepřinášejí. Zmínky o opavském vévodovi Mikuláši najdeme pouze ve Zbraslavské kronice, kde se vyskytuje jako bratr Václava II.³¹

Františkova zpráva vysvětlovala do určité míry zdůvodnění Přemyslova mimomanželského poměru. Původně královna Markéta obvinila svého manžela z neplodnosti a sama mu také navrhla, aby si vybral ženu z jejího okolí, s níž zplodí syna. V tomto případě vina z následujícího rozvodu manželství připadá na královnu.³² Tato zpráva mohla vycházet ze starších pověstí, které se tradovaly na přemyslovském dvoře.³³

František Pražský se v kronice také věnuje vstupu královny dcery Kunhuty do kláštera, čímž byl král i urození pání znepokojeni. Ta byla totiž zaslíbena Rudolfovu synu při mírových jednáních roku 1276.

Autor se zde nezmiňuje o možné zradě českých pánů v králově poslední osudové bitvě, jak je tomu také u jiných kronikářů. Píše jen o tom, že Rudolf vyslal své zvědy.

„...král Rudolf, přeplul s velkým množstvím různého lidu Dunaj, šel mu na proti a poslal své zvědy. Ti věděli, že se král nestará o příchod nepřátel a že jeho lidé jsou porůznu velice rozptýleni, aby získali kořist. Proto z nenadání udeřil se svými

²⁷Bláhová, Marie: *Obraz...*, s. 158.

²⁸Kroniky doby..., s. 62.

²⁹Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 95.

³⁰Kroniky doby..., s. 61.

³¹Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 96.

³²Tamtéž, s. 96.

³³Kofránková, Václava: *Moravské...*, s. 96.

vojsky na nic netušící a neozbrojené. . . ³⁴

Nakonec František popisuje bitvu na Moravském poli a Přemyslův útěk z boje.

„I padla na krále a jeho vojsko hrůza a strach a zastrášení a ohromení se dali na útěk.“ ³⁵

Pro tuto kroniku je typický výrazně pročeský postoj, výhrady ke způsobu panování Jana Lucemburského a oddanost k biskupu Janovi. Dále zájem o zvláštní události, neobvyklé příhody, dramatické děje všeho druhu (společenské i přírodní). Naopak František nemá zájem o pozadí událostí a historické souvislosti. Při svém hodnocení ale dílo doplácí na srovnání se Zbraslavskou kronikou. Ta rozhledem svého autora a jeho literárním nadáním přesahuje běžné kronikáře. Přitom je zřejmé, že František byl Zbraslavskou kronikou ovlivněn (v textu, který nepřebírá, občas používá verše, dokládá svůj text listinami apod.), ale nevyrovná se Petrovi v rozhledu, v historických znalostech souvislostí ani jako stylist. Je méně obratný a nedbá na stylistiku. Jsou zde patrné časté anakoluty, střídání subjektů výpovědi, složitý slovosled, přebytné užívání slučovacích spojek a hodně používá participia i místo určitých sloves, takže vznikají neúplné věty. To je především zřetelné při přejímání ze Zbraslavské kroniky, ale do jisté míry také v jeho vlastním textu. I když jsou Františkovy vlastní kapitoly nesourodé tvoří nejceněnější část kroniky, protože popisují dobu Karla IV. poprvé. ³⁶

Nové zpracování nebylo pro vladařovy osobní a státně politické záměry vhodné. Panovník chtěl zobrazit soudobé české dějiny, ve kterých by byl pozitivně zdůrazněn budovatelský podíl Lucemburků. František tyto tendence nesplnil, protože je zde kriticky a nepříznivě vyličen Karlův otec, Jan. ³⁷ To nebylo pro něho přijatelné. Také proto nebyla Františkova kronika rozšiřována. Byla ale využita k dalšímu zpracování českých dějin. ³⁸

4.2 Beneš Krabice z Weitmile

Další pokračování ve Františkově kronice bylo svěřeno kanovníku pražské kapituly a řediteli stavby chrámu sv. Víta, Benešovi Krabici z Weitmile. ³⁹ Ten sepsal v první polovině sedmdesátých let 14. století novou Kroniku pražského kostela. Spis navazuje na Druhé pokračování Kosmovo a sahá až do roku 1374. Autor na začátku svého vyprávění čerpal z kroniky Františka Pražského a hlavně od Oty Durynského. Dílo bylo pro Karla IV. vhodnější než obě předlohy, protože Beneš nekritizuje Jana

³⁴Kroniky doby. . . , s. 63.

³⁵Tamtéž, s. 63.

³⁶FRB. Kronika Františka. . . , s. 10.

³⁷Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 39.

³⁸Staročeská kronika. . . 1995, s. 138.

³⁹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 40.

Lucemburského. V dalších částech čerpal z Karlovy autobiografie a nezapomněl připojit vlastní pokračování.⁴⁰

Beneš ve svém díle dává zřetelně najevo mínění duchovního stavu. Vyjadřuje se zde jako pobožný a přísný ctitel hierarchické moci. Hlavně se zajímá o církevní nadace tehdejší doby, ostatky svatých dovezené do Čech a o zázraky nad hroby světců. Dále neopomíná popsat bezpráví konané na kněžích a jejich následné trestání. Také líčí tehdy nově založené a vysvěcené kostely a kláštery. Kronikář nemá císaře Ludvíka Bavorského rád. Nejspíš je to kvůli jeho krokům namířeným proti papeži Janu XXII. Naopak mu chybí pochopení současných politických událostí a historická objektivita. Ale nejvíce je Benešova kronika oslavou císaře Karla IV.⁴¹

Zajímavě píše o Přemyslovi i Beneš Krabice z Weitmile. Sice se přímo jeho osobě ani době nevěnuje, ale prostřednictvím jeho druhé manželky Kunhuty a jeho dvou synů, Václava II. a Mikuláše, se z náznaků dozvídáme nějaké zprávy. Dá se z toho usoudit, že se tento panovník těšil jeho úctě, protože milostný vztah Záviše z Falkenštejna a Kunhuty odsuzuje. Na Závišovi se mu nelíbí, že byl schopen zneuctít památku tak slavného panovníka jako byl Přemysl Otakar II., veřejně žije s vdovou a má s ní dokonce nemanželského syna.

„...jakýsi rytíř, jménem Záviš, jehož znakem je růže zelené barvy, ačkoli urozený rodem, přece nízký činem, odloživ bázeň boží a pominuv veškerou slušnost, zamiloval se nedovolenou láskou do ... české královny Kunhuty, vdovy po panu Otakarovi, jinak Přemyslovi, a měl s ní k velikému pohoršení všech čestných žen a paní syny Jana, jenže se potom stal křížovníkem.“⁴²

Nejprve Václavovi II. tento vztah Záviše a jeho matky nevadí, protože je rád, že opět po dlouhém odloučení může být se svou matkou. Z toho důvodu jí také odpustí.

„Konečně Václav, dědic a kníže království, přemožen láskou k matce, přece jen udělil též své matce a zároveň i rytíři milost a přísně jim přikázal, aby nadále již nic špatného nečinili.“⁴³

Václav ale postupem doby zmoudří a začíná si uvědomovat matčinu hanbu, zneuctění otcovy památky a především to, že ho Záviš zneužil ke svému mocenskému vzestupu.

„Jakmile však kníže sám dosáhl zralejšího věku, pozoroval bedlivě, do jaké hanby upadá jeho matka kvůli řečenému rytíři a jak rytíř ve dne v noci usiluje o smrt svého pána, podněcuje proti českému knížeti tu krále uherského, ... tu vévodu

⁴⁰Staročeská kronika. ... 1995, s. 138–139.

⁴¹Krčma, František: Dílo Františka Palackého. 1. svazek. Praha 1941, s. 237.

⁴²Kroniky doby..., s. 176.

⁴³Tamtéž, s. 176.

*vratislavského a jiná knížata, která si mohl přivábit sliby a různými podvody, a že není již skrytým, nýbrž zjevným nepřítelem českého knížete.*⁴⁴

Autor nemanželského Přemyslova syna Mikuláše oslavuje a vyzdvihuje, protože byl Falkenštejnovým odpůrcem.

*„... český kníže však měl bratra jménem Mikuláše, syna krále Otakara, i když nelegitimního, totiž prvního vévodu opavského, muže udatného, v radách a činech rozvážného. Ne jeho radu se český kníže zmocnil jmenovaného rytíře Závíše provinilého vším způsobem proti královskému veličenstvu a podržel ho v zajetí. Před královským hradem Hluboká... ho dal stít.*⁴⁵

Nakonec Beneš odsoudí královnu vdovu po Přemyslovi, za její chování po jeho smrti. Hlavním důvodem je, že zneuctila památku, tak šlechtného a udatného panovníka.

*„O životě, smrti a pohřbu královny, totiž vdovy po Otakarovi, je lépe mlčet nežli psát, protože hříšně žijíc po smrti svého manžela, jak bylo řečeno, jméno i důstojnost po zásluze ztratila.*⁴⁶

Beneš Krabice z Weitmile patrně také nevyhověl vysokým Karlovým nárokům. Jeho kronika nebyla dobrá, protože autor neměl dostatek potřebných informací k sepsání oficiálních dějin.⁴⁷ Neměla ani vysokou literární kvalitu a také nesplňovala císařovy požadavky na působivé státnické dílo oslavující jeho dynastii.⁴⁸

František Palacký hodnotí kroniku Beneš Krabice z Weitmile takto: *„Nelze sice naprosto upříti kronikáři snahu o svědomitou přesnost a stejně je zjevné, že byl s to o čem psal, přinést nejpravdivější údaje. Nicméně nemohu se svrchu uvedeným úsudkem souhlasiti, abych se neprohřešil na památce Kosmově, Petra Zbraslavského a ostatních našich výtečných kronikářů. Nenacházím v jeho díle takových předností, jež by nás opravňovaly k tomu, abychom stavěli Beneše výše než většinu našich starších dějepisců; měl pro své vypravování znamenitější látku než jiní kronikáři, nezmocnil se jí však ani tak, jak s své látky zmocnili jiní.*⁴⁹

⁴⁴Kroniky doby..., s. 176.

⁴⁵Tamtéž, s. 176.

⁴⁶Kroniky doby..., s. 176.

⁴⁷Staročeská kronika... 1995, s. 139.

⁴⁸Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 40.

⁴⁹Krčma, František: Dílo Františka..., s. 233–234.

4.3 Přibík Pulkava z Radenína

Po několika letech chtěl Karel znovu sepsat oficiální české dějiny. Tentokrát však bez širokých obecných souvislostí. Volba padla na domácího autora, vzdělaného učitele, zřejmě absolventa artistické fakulty univerzity, mistra Přibíka Pulkavu z Radenína. Na Karlův podnět byly shromážděny české kroniky z klášterních knihoven i z majetku některých šlechticů. Ty měl k dispozici Přibík z Radenína. Podle nich sepsal novou českou kroniku. Spis byl několikrát přepracovaný a doplňovaný, protože se postupně nacházely nové prameny a zároveň se měnil rozsah Karlova území. Tentokrát se dílo stalo oficiální státní českou kronikou. Historické události převzaté z pramenů jsou podřízeny oficiální ideologii, zdůvodňují právní nároky a postavení českého státu a českého panovníka.⁵⁰

Přibík zdůrazňuje kontinuitu českého státu od dob Velké Moravy a knížete Václava. Tyto historické kořeny měly zdůvodnit císařovu snahu vytvořit silný český stát. Kronika líčí české dějiny od rozchodu národů při stavbě babylonské věže až po smrt královny Elišky roku 1330. Její historická stránka a hodnota je slabá. Nedo- sahují ani úrovně svých bezprostředních předchůdců, Františka Pražského a Beneše Krabice.⁵¹ Tyto oficiální dějiny byly přeloženy z latinského originálu do češtiny a němčiny, aby pronikly do povědomí co nejširší veřejnosti.⁵²

Pulkava začíná popisovat osudy Přemysla Otakara II. od jeho povstání s částí české šlechty proti jeho otci Václavovi I.⁵³ Pulkava hodnotí českého krále věcněji než dřívější kronikáři. Nezastírá Přemyslovy neúspěchy. Otevřeně například popisuje, že si při tažení do Bavor v roce 1257 zachránil život útekem, přičemž spousta jeho lidí padla nebo byla zajata.⁵⁴ Kronikář doplnil některé genealogické údaje nebo podrobnější informace o Přemyslových nemanželských dětech (například synovi Mikulášovi dal město a kraj opavský, které oddělil od Markrabství moravského a učinil z něho vévodství opavské). Vysvětlil i panovníkovo dvojí jméno, které začal používat od své královské korunovace. Podobně popsal všechny války, které Přemysl vedl. Avšak chvílemi přidává tradované podrobnosti od dvora nebo z českých církevních kruhů. Datace některých událostí nejsou pokaždé správné, což lze říct i o některých zprávách.⁵⁵

Otakarův příběh slouží v kronice jako příklad špatného vlivu české šlechty, kdy se král stal obětí panské nenávisti a lsti. Čeští šlechtici se báli vzrůstu panovníkovy moci, a proto Přemysla odrazovali od přijetí nabízené hodnosti říšského krále.⁵⁶ (O této nabídce se nepíše ani ve Zbraslavské kronice, ani u Dalimila, který by vy-

⁵⁰Staročeská kronika... 1995, s. 137.

⁵¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 40–41.

⁵²Staročeská kronika... 1995, s. 138.

⁵³Bláhová, Marie: Obraz..., s. 160.

⁵⁴Kroniky doby..., s. 364.

⁵⁵Bláhová, Marie. In.: Česko-rakouské vztahy..., s. 160.

⁵⁶Kofránková, Václava: Moravské..., s. 97.

právění jistě využil ke zdůraznění vlivu českých pánů na královo rozhodování).⁵⁷ Pulkava rozhodnutí komentuje následovně:

*„Věří se také, že král odmítnuv na špatnou radu svých důvěrníků takovou hodnost, později toho litoval a často v duchu sužován, předčasně opustil tento svět.“*⁵⁸

Tato událost měla být příčinou panovníkova pozdějšího konce. Jeho pád nakonec ovlivnilo více skutečností. Nedodržel slovo římskému králi, dostal zákeřné rady od svých důvěrníků, podcenil svou situaci jako český král a hlavně byl zrazen domácí šlechtou.⁵⁹

Kronikář svůj názor za vinu na smrti panovníka vyjadřuje otevřeně, panstvu tento čin nevyčítá jako úmysl. Otakar se, poradil s

*„pánem z Říčan, zvaným Ondřej, komorníkem Království českého, i s mnoha jinými urozenými. Ti pojali lstivou žárlivost, aby se totiž nestal mocnějším a odradili ho od přijetí tak neklidného panovnického úřadu. Nakonec poslal posly přes jejich marné úsilí zpět s nepořízenou“.*⁶⁰

Pulkavovy názory jsou odrazem mínění samotného Karla IV., který od počátku své politické dráhy považoval císařskou hodnost za svůj nejvyšší cíl. Kronikářova příhoda splnila i další úkol. Ukazovala vinu a omezenost části českého panstva, jenž byla programově zakotvená v domácím prostředí a nevnímala mezinárodněpolitické souvislosti.⁶¹

Viníkem bitvy na Moravském poli s Rudolfem Habsburským je Přemysl,⁶² který

*„pojal z návodu některých svých lidí naprosté nepřátelství proti Rudolfovi a skrze posly a listy vyvolal nikoli mír, ale roztržku a nenávisť římského krále“.*⁶³

Vyostřený protipanský postoj najdeme také v kapitole popisující bitvu na Moravském poli. V tomto konfliktu Pulkava ukazuje na původce Přemyslova konce. Je jím Milota z Dědic. Zrádný moravský hejtman, který cítil zášť proti králi Otakarovi

⁵⁷Kofránková, Václava: Moravské..., s. 97. Srov. Podle historika Pekaře je odmítnutí hodnosti pouze odrazem vzpomínek na jednání kolínského arcibiskupa s českým králem v polovině padesátých let. Tehdy se snažil Přemysla přimět k přijetí římské koruny. Roku 1272 měl již údajně Přemysl vůli dosáhnout římské koruny, ale to dopadlo zcela jinak. Viz. Pekař, Josef: Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn. Časopis Matice Moravské, roč. XVI. 1893, s. 38–49, s. 131–140.

⁵⁸Kroniky doby..., s. 372.

⁵⁹Bláhová, Marie: Obraz..., s. 160–161.

⁶⁰Kroniky doby..., s. 372.

⁶¹Kofránková, Václava: Moravské..., s. 98.

⁶²Bláhová, Marie: Obraz..., s. 160.

⁶³Kroniky doby..., s. 373.

a vyzrazuje Rudolfovi Habsburskému příhodný okamžik k útoku.⁶⁴

*„Král římský poslal z návodu Miloty z Dědic, jenž v srdci choval starou hořkost proti králi Otakarovi . . . zvědy, a když zjistil, že týž král se svými lidmi nic netuší a domnívají se, že jsou bezpečni, přiblížil se k vojsku řečeného krále a znenadání je oblehl. Ačkoli král Otakar zpozoroval, že římský král přišel s velkým vojskem a že jeho lidé na něm spáchali velkou zradu, před ním ho římský král dříve před střetnutím chránil, protože byl dlouhý čas vychován na dvoře krále Otakara, nedbal toho, uspořádal své vojsko a . . . pustil se do nelítostného boje. Svého hejtmána Milotu při tom z ničeho špatného nepodezíral a s důvěrou ve vítězství se odvážně vrhl do bitvy. Avšak onen zrádce Milota nepaměťiv dobrodiní, se svými lidmi couvl a zanechal svého krále v tomto válečném nebezpečí.“*⁶⁵

Pověst o zradě českých pánů mohl Pulkava nalézt v kronice Otachera ouz der Geul. S největší pravděpodobností však v různých verzích kolovala i v českých zemích (například výtky ve Zbraslavské kronice proti české šlechtě nebo Dalimilovy narážky na královy neshody s panstvem).⁶⁶

Kronikář takto podaným vyprávěním omlouvá královu porážku. Zároveň kritizuje odbojné české panstvo. Zobrazení Miloty jako údajného účastníka spiknutí proti panovníkovi vyhovovalo hlavně Karlovi IV. Ten sám musel v roce 1356 čelit vzpouře Vítkovců a přibližně ve stejné době pod tlakem vysoké šlechty stáhnout zákoník *Maiestas Carolina*.⁶⁷

I když je Přemysl v České kronice vykreslen jako slavný český král (*gloriosus rex Bohemie*), nepoužívá její autor pro jeho osobu honosné přívlastky. Vůbec ho nevyzdvihuje, jak to dělali jeho předchůdci. Po popsání Přemyslovy smrti nepřipojil ani obvyklý nekrolog.⁶⁸

Palacký hodnotí kladně kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína a shrnuje svůj názor na dílo takto: *„Jeho dílo může býti nazváno knihou českých knížat a jádrem nejvýtečnějších domácích kronik. Pulkava uplatnil toto pojetí svého díla důsledněji teprve ve druhé recenzi; tehdy vůbec přistoupil k dílu s větším rozhledem a přesností. Tím si vysvětlují na př., že byly vypuštěny mnohé zprávy prvního zpracování v Dobnerově textu, totiž o sv. Vojtěchu a o tom, jak založil břevnovský klášter atd. Ostatně Pulkava se ve svém celém díle zdržel všeho pragmatismu; nikdy neseskupuje skutečnosti, nýbrž staví je všude holé a ojedinělé do chronologické řady. Pulkavův historický sloh mohl by býti dáván za vzor t. zv. historické objektivitě, kdyby jeho latina byla méně barbarská a kdyby měl vůbec tušení o povolání a umění historikově: ale právě Pulkavy se můžeme přesvědčiti o tom, jak velice takové líčení unavuje a*

⁶⁴Kofránková, Václava: *Moravské . . .*, s. 98.

⁶⁵Kroniky doby . . . , s. 373.

⁶⁶Kofránková, Václava: *Moravské . . .*, s. 99

⁶⁷Tamtéž, s. 99.

⁶⁸Bláhová, Marie: *Obraz . . .*, s. 160–161.

*nechává čtenáře chladným; a srovnání s Kosmou nebo opatem Zbraslavským není rovněž Pulkavovi na prospěch.*⁶⁹

4.4 Jan Marignola

Své místo mezi „karlovskými“ kronikami má i dílo Itala Jana Marignoly. Ten se však osudu Přemysla Otakara II. nevěnuje tak podrobně, jako ostatní čeští autoři.

Karel chtěl ukázat místo českého státu v křesťanském světě. Proto se rozhodl pořídit stručné české dějiny zasazené do světových.⁷⁰ Pro tento úkol si zvolil proslulého právníka, muže s širokým rozhledem, zcestovalého velkou část tehdy známého světa, italského minoritu florentského původu Jana Marignolu. Přitom sám panovník určil i rozvržení díla. Neznalost českého prostředí a jmen i nezájem o Čechy, s výjimkou panovnického dvora, způsobily, že Marignolův výklad českých dějin nebyl úspěšný. Neváhal alespoň oslavit původ panujícího vladaře.⁷¹

Kronikář nehodnotí osobnost Přemysla Otakara II. oslavnými přívlastky a nevyzdvihuje ho, spíš naopak. Jan Marignola zobrazuje Přemysla Otakara II. jako velmi hrdého a povýšeného panovníka, který je kvůli své přehnané hrdosti potrestán.

O bitvě na Moravském poli Marignola píše, že Otakarovo vojsko nebylo připravené na boj, protože nevěděl o příchodu Rudolfových lidí. Z toho důvodu začali čeští vojáci utíkat a bitva se stala pro Přemysla prohranou.

„Otakar neví nic o jeho příchodu a bezstarostně očekává spřátelené vojsko, přepadl Rudolf znenadání bezbranné a nepřipravené; i padla na ně hrůza a strach a hledali záchranu v útěku. České vojsko utrpělo tak velkou porážku, že je lépe o ní mlčet než psát.“⁷²

Nadměrná pýcha a povýšenost nejdou ruku v ruce s pokornou křesťanskou morálkou. Tyto jeho špatné vlastnosti byly podle autora příčinou Přemyslova pádu a následného neštěstí pro české země.

„A tak se i sláva krále Otakara změnila v jeho potupení.”⁷³

Dokladem toho, že italský kronikář nejevil příliš velký zájem o české dějiny, je to, že neví, jak skončil tak slavný panovník, jakým byl Přemysl Otakar II.

„... a není známo, zda byl pohřben, nebo také utonul s množstvím utonulých

⁶⁹Krčma, František: Dílo Františka. . . , s. 225–226.

⁷⁰Staročeská kronika. . . 1995, s. 135.

⁷¹Staročeská kronika. . . 1995, s. 136.

⁷²Kroniky doby. . . , s. 498.

⁷³Tamtéž, s. 498.

*uprchlíků; byla totiž taková spousta urozených zajatců, že je chovali jako dobytek, nebo zabíjeli, protože se stali jakoby ovce na porážku.*⁷⁴

4.5 Neplach

Také skromnější pokus podat české dějiny v rámci světových se pokusil opatovický opat Neplach. I jeho kronika byla pro zadavatele nevyhovující. Pouze mechanicky spojil domácí a zahraniční fakta.⁷⁵ Kniha má spíše analistický charakter, do kterého autor občas vložil komentáře jednotlivých událostí.⁷⁶ Dílo bylo napsáno až do poloviny 60. let 14. století. Nejzajímavější zprávy z posledních dvou desetiletí, čerpané z vlastní zkušenosti, se ale nedochovaly.⁷⁷

Jak jsem již výše zmínila Neplach ve svém Stručném sepsání kroniky římské a české pouze zaznamenává události. Co se týče charakteristiky Přemysla Otakara II., ta neoplývá oslavnými přívlastky a postavu přímo nehodnotí. O králových vlastnostech se dovídáme nejvíce díky jeho nepřiliš kladným činům. Například celý Vítkovský rod postihl klatbou nebo slíbil, že hora Petřín zrudne urozenou krví.⁷⁸ Dále píše, že panovník přilnul k římskému králi, nevšímal si českých šlechticů a protěžoval cizince. Také vyjmenovává všechny křivdy, kterých se vladař dopustil na českých pánech.⁷⁹

*„Vítkovcům odňal Ústí a Jindřichův Hradec, Čěcovi Budějovice, Tachov pánům z Krasíkova, Kadaň pánům z Egerberka, Louny Žerotínským, Kostelec panu Boršovi z Oseka, Velešín panu z Michalovic, Frýdlant pánům z Dubé, Ulsitz, zvaný též Grabštejn, vzal kterémusi šlechtici, Kladsko pánům z Löwenberka, Čáslav panu Blehovi, Poděbrady panu Benešovi z Choustníku, způsobil mnoho křivd vdovám a sirotkům.*⁸⁰

Neplach přidal ještě Otakarovy hrozby vůči Rakušanům, že

*„dobude-li je, neušetří ani nemluvnat v kolébkách“.*⁸¹

Jako ostatní kronikáři zopakoval seznam panovníkových provinění, jichž se dopustil. Rozšířil je o další dodatky, které s historickou realitou nemají nic společného. Například Durynkům a Míšeňským slíbil, že pokud zvítězí, dá jim českou zemi do trvalého vlastnictví.⁸² Neplach vyčítá Přemyslovi také to, že nevyšel vstříc „císaři“, který prý pomocí svého posla navrhoval mír a sliboval, že českému králi ve všem

⁷⁴Kroniky doby..., s. 498.

⁷⁵Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 41.

⁷⁶Kofránková, Václava: Zlatý věk..., s. 323.

⁷⁷Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 41.

⁷⁸Kroniky doby..., s. 545.

⁷⁹Bláhová, Marie: Obraz..., s. 158.

⁸⁰Kroniky doby..., s. 545.

⁸¹Tamtéž, s. 545.

⁸²Tamtéž, s. 545.

vyhoví. Ten se

*„ale se vši chtivostí hrnul do války, ačkoli mu domácí šlechta nebyla nakloněna kvůli přílišným křivdám, které jí způsobil“.*⁸³

A hlavně proto ho čeští páni v bitvě na Moravském poli zradili. Podle autora řekla Přemyslovi jeho teta Anežka, když mu dávala požehnání před tímto střetem, i nešťastnou věštbu:

*„Půjdeš, ale nevrátíš se, protože všichni tví páni jsou proti tobě.“*⁸⁴

Neplachovo vyličení Přemyslova konce a jeho příčin je nejkritičtější ze všech středověkých kronik napsaných v českých zemích.⁸⁵

4.6 Závěrečné hodnocení kronik

Doba Karla IV. nepřinesla oficiální historické dílo, které by převyšovalo běžný průměr. Přesto má v rozvoji historiografie v Čechách významné místo. Další význam mělo toto období pro následující vývoj dějepisectví, protože vytvořilo vhodné podmínky pro šíření zájmu o historii.⁸⁶

Karel IV. usiloval o to, aby kronikáři náležitě vyzdvihli váženého Přemyslovce. Ani jednomu z Lucemburkových kronikářů se bohužel nepodařilo vyhovět vladařovým náročným představám o ztvárnění české minulosti a také nedosáhli vyšší literární úrovně.⁸⁷ České dějiny sepsané Františkem Pražským, Benešem Krabicem z Weitmile ani Přibíkem Pulkavou z Radenína nepřekonaly starší Zbraslavskou kroniku.⁸⁸ Italský diplomat Jan Marignola, a opatovický opat Neplach zasadili české dějiny do rámce světových. Ani jejich díla ale nepřinesla nic nového. Přestože kronikáři nepřekonali kvalitu předchozích děl, uvedli alespoň do českého dějepisectví několik zajímavých pověstí týkajících se Přemysla Otakara II.

František Pražský hodnotí Přemysla Otakara II. kladně, protože téměř doslovně převzal text ze Zbraslavské kroniky. Podle autora je Přemysl dobrým panovníkem. Nezapomněl připomenout jeho moudrou vládu, péči o zákony a zájem o bezpečnost země. Připomíná také jeho stavitelské práce a přízeň vůči církvi. V této kronice je patrné autorovo české smýšlení a zaujetí proti cizincům (hlavně Němcům). František také dává najevo výtky a ostřejší formulace proti vládě Jana Lucemburského.

Jinak než ostatní kronikáři píše o Přemyslovi Beneš Krabice z Weitmile. Ten se

⁸³Bláhová, Marie: *Obraz...*, s. 159.

⁸⁴Kroniky doby..., s. 545.

⁸⁵Bláhová, Marie: *Obraz...*, s. 159.

⁸⁶Staročeská kronika... 1995, s. 140.

⁸⁷FRB. *Kronika Františka...*, s. 11.

⁸⁸Kofránková, Václava: *Zlatý věk...*, s. 319.

totiž nevěnuje přímo králově osobě. Z autorových náznaků se o něm přeci dozvídáme nějaké zprávy. To se děje hlavně díky jeho manželce Kunhutě a jeho dvěma synům, Václavovi II. a Mikulášovi. Z toho se dá vyvodit, že Otakar se těšil Benešově úctě. Ten dává najevo mínění duchovního stavu a zastává se této společenské vrstvy.

K osobnosti Přemysla Otakara II. se kriticky postavil Přibík Pulkava z Radenína. Ten se i přes použité předlohy od nich oprostil a pouze věcně zaznamenal Přemyslovy osudy a události jeho vlády. Nepokoušel se ani útočit proti Otakarovi skutečnými nebo domnělými prohřešky. Pouze se snažil objektivně vylíčit jeho vládu a příčiny jeho pádu.⁸⁹ Přibíkovo dílo má ze všech „karlovských kronik“ nejvíce propagovat oficiální císařovu ideologii. Dále má zdůvodňovat právní nároky a postavení českého státu a panovníka.

Naopak Jan Marignola a opat Neplach zobrazili tohoto panovníka v nelichotivém světle. První zmíněný (Jan Marignola) popisuje českého krále jako bohatého, mocného, ale také velmi pyšného vladaře, jenž je za svou přehnanou hrdost potrestán. Protože pýcha a povýšenost, jsou vlastnosti, za které si zaslouží být panovník potrestán. To také způsobilo podle kronikáře Přemyslův pád. Také opat Neplach nepopisuje Přemysla právě lichotivě. Dokonce rozvádí výtky z tzv. Dalimilovy kroniky nad problémy, které panovník českým šlechticům způsoboval.

⁸⁹Bláhová, Marie: *Obraz...*s. 162.

5 Obraz Přemysla Otakara II. v Historii české (Historia Bohemica) Eneáše Silvia Piccolominiho

Již od poloviny 14. století docházelo k seznamování českých zemí s humanismem v několika vlnách s různou intenzitou. Kontakty Karla IV. a jeho nejbližších spolupracovníků (Jana ze Středy a Arnošta z Pardubic) s ranými italskými humanisty ještě nevedly ke zdomácnění nových názorů v českých zemích. Císařův pokus provázat české dějiny s humanistickým literárním stylem v Marignolově kronice byl neúspěšný. Praktický Karel svými akcemi částečně předvídal budoucí novověké názory na politiku, ale císařský dvůr setrval ve středověkých představách. Novým myšlenkovým proudem se inspiroval jen volně. Karlovu lhostejnost k italským záležitostem mu vytýkali jeho současníci i pozdější literáti. Odklon lucemburské politiky od italských problémů, vyvolaly také u Silvia zklamání a následovně nevoli ke Karlovi rodu.¹

Srovnáme-li podání osobnosti Přemysla Otakara II. v kronikách doby Karla IV. a Historii české Eneáše Silvia Piccolominiho, dojdeme k proměně obrazu tohoto slavného českého krále. Karlovské kroniky líčí Přemysla jako skvělého suverénního panovníka, jehož moc je zničena zlou vůlí české šlechty. Zato v Historii české je Otakar zpodobněn jako panovník, který je „ovládán“ svojí ženou Kunhutou a za svůj pád může jeho neskonálá pýcha. Piccolomini je také na rozdíl od Karlových pisatelů obdařen obratným a čtivým literárním stylem, pomocí něhož Přemyslův osud zdramatizoval a některá fakta záměrně vypustil. V jeho příběhu se také odráží autorův negativní vztah k Lucemburské dynastii.²

Historikové ovlivnění antickou tradicí se jen nezabývali vlastní zemí, ale svoji pozornost zaměřili i na okrajové oblasti civilizovaného světa. Z pohledu západní a jižní Evropy (burgundsko-francouzského a italského kulturního centra) do tohoto zájmu patřily i české země. Ty byly již v polovině 15. století dlouho za kulturním vrcholem doby Karla IV., ale Evropě toužící po poznání měly co nabídnout.³ Karel IV. chtěl nechat sepsat kvalitní kroniku, která by vložila české dějiny do světových. Tento pokus byl bohužel neúspěšný. Podařilo se to ale Eneáši Silviu Piccolominimu díky vlivu tehdejších politických událostí.⁴ Husitství s nádechem kacírství vzbudilo evropský zájem. Dost se o to zasloužil právě Piccolomini se svým slavným dílem *Historia Bohemica* (Historie česká), který přinášel z Čech ohromné příběhy.⁵

Budoucí papež Pius II. se dostal k českým dějinám přes církevní službu a vídeňskou kancelář římského krále Fridricha III. Habsburského. Zde se sblížil s jejím

¹Kofráňková, Václava: Zlatý věk... , s. 323.

²Tamtéž, s. 326.

³Kofráňková, Václava: Moravské... , s. 102.

⁴Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého... , s. 45.

⁵Kofráňková, Václava: Moravské... , s. 102.

vlivným vedoucím Kašparem Šlikem. Díky němu poznal složitou českou historii.⁶

Poprvé a naposledy byl Silvio v Čechách v červenci 1451 jako člen poselstva krále Fridricha III. k českému sněmu. Poznal zde zem i zdejší obyvatele, kteří v něm budili neobyčejnou pozornost.⁷ Sněm byl původně svolán do Prahy, ale protože zde byla morová nákaza, tak byl přeložen do Benešova. Na sněmu se Silvio zdržel čtyři dny. Seznámil se zde s předáky české katolické i kališnické šlechty (s Jindřichem z Rožmberka, Zbyňkem Zajícem z Hasenburka, aj.⁸), se zástupci deseti měst a se zemským správcem Jiřím z Poděbrad. Jednání probíhala v napětí, protože rakouské poselstvo odmítlo českou žádost o vydání Ladislava Pohrobka na trůn s odvoláním na jeho nezletilost.⁹

Vzpomínky na husitské boje byly stále v živé paměti. Mnozí, kdo v nich hráli důležitou roli, byli dosud naživu (například Jan Rokycana). Silvio se dostal i do Tábora. Zde viděl následky, které zanechala válka. Všechny prožité události u něho vzbudily zájem, jehož výsledkem bylo napsání Historie české. Jejím prostřednictvím chtěl současníky seznámit s tím, co viděl a slyšel. Také chtěl vylicit husitské učení a jeho vyznavače. Vyprávění podal ze svého pohledu. Líčil víc průběh válek, než jejich příčiny. Víc se věnoval Čechům jako válečníkům než jako božím bojovníkům. Jejich snahám buď nechtěl porozumět, nebo mu zcela unikly.¹⁰

Celá jeho kniha je prostoupená nenávistí k husitům, kteří působili římské církvi potíže. Je na ní vidět, že Silvius psal knihu jako kardinál a ne jako úředník basilejského koncilu. Také je možné v knize poznat, že její autor byl humanista, nadšený pro klasické spisovatele starověku (Plato, Livius aj.). Zemím a městům totiž dává starověká jména a mluví o bozích.¹¹

Během pobytu ve Vídni a při pozdějších diplomatických misích se Piccolomini seznámil i s dalšími Čechy, například s Prokopem z Rabštejna, Janem Papouškem ze Soběslavi, Hilariem Litoměřickým či s Oldřichem z Rožmberka.¹²

Silvio se zajímal o Čechy nejen proto, aby porozuměl aktuálním českým politickým problémům, ale také kvůli jeho zájmu o vzdorovitý národ hájící svou kacírskou víru.

Podnětem k napsání české historie mu byla fascinace zdejším dramatickým vývojem a vzpurnými heretiky. Piccolomini také považoval sepsání českých dějin za jednu z možností, jak upozornit na nepostradatelnost své osoby pro úspěšné řešení složitých středoevropských otázek.¹³

Silvio sepsal svou Historii českou v roce 1458, když byl ve viterberských lázních. Materiál mu poskytoval Jan Tůšek z Pacova (pozdější kancléř Starého Města Pražského). Ten mu poslal Pulkavovu a Dalimilovu kroniku. Dalším „informátorem“

⁶Krofánková, Václava: Moravské... , s. 102.

⁷Sylvius, Aeneas: Historie česká. Praha 1927, s. 9–10.

⁸Tamtéž, s. 9–10.

⁹Sylvius, Aeneas: Historie česká... , s. 14.

¹⁰Tamtéž, s. 10.

¹¹Tamtéž, s. 10–11.

¹²Krofánková, Václava: Moravské... , s. 102.

¹³Tamtéž, s. 103.

byl Jan Papoušek ze Soběslavi (utrakvistický farář v Týně, poté katolický probošt v Litoměřicích), který mu dodával zprávy o husitech.¹⁴ Nejrozsáhlejší a nejpodstatnější část své kroniky vytvořil Eneáš sám, protože byl svědkem, který viděl a slyšel události v Čechách. Účastnil se důležitých jednání o budoucnosti země.¹⁵ Jako důvod proč začal psát Historii českou uvádí toto:

*„Podivuhodné jest, co za našich časů v Čechách se vyskytlo, ať už v míru nebo ve válce. – A není podle mého soudu království, v němž za naší doby tolik převratů, tolik válek, tolik porážek a tolik divů by se vyskytlo, co nám jich Čechy ukazují.“*¹⁶

5.1 Silviova charakteristika Přemysla Otakara II.

Silvio pod vlivem humanismu vykreslil české dějiny. Tím pádem i osud krále Přemysla Otakara II., který podal dramaticky a dynamicky. Historickou látku pojal literárním přístupem. V kronice zobrazuje psychologické portréty důležitých historických postav a vzájemné lidské vtahy. Neosobní konstatování převedl na subjektivní hodnocení povah. Motivy jednání hrdinů dodávají jeho vyprávění spád a věrohodnost. (Mnoho tehdejších českých vzdělců Silviově Historii právě tuto vlastnost upírali s poukazem na různé myšlenky, jimiž se text přímo hemží.)¹⁷

Pasáže zabývající se Přemyslem Otakarem jsou vhodnou ukázkou Silviových fabulačních schopností.¹⁸ V 27. kapitole kroniky si Eneáš uvádí o Přemyslově mládí například toto:

*„Přemysl měl dva syny, Václava a Otakara. Václavovi připadlo české království, Otakarovi Markrabství moravské. Václav byl pak jednooký, protože zemřel bez dětí, zanechal království Otakarovi, který byl nazýván druhým jménem Přemysl; byl pátým českým králem, byl bojovivý, vykonal velké činy a v nesnadných záležitostech mu nechyběla ani odvaha. Říši, kterou přijal od bratra jež se rozkládala od Baltského moře... až po Dunaj, rozšířil až k Středomoří, které nazýváme Adrií. Když totiž zemřel rakouský vévoda Fridrich bez dětí, dědictví získala jeho sestra Markéta. ... Už jako stařena si vzala za muže Otakara. Ten nemyslel ani tak na manželčin věk, jako spíše na její věno, uzavřel neplodné manželství a dosáhnuv vznešeného vévodství podle lidského zvyku čím více měl, o to více si přál.“*¹⁹

Tento soupis nepřesných nebo ne zcela pravdivých faktů můžeme pokládat od Piccolominiho za troufalost, i přestože dlouhou dobu pobýval poblíž rakouského dvora. Na jeho obranu musíme ale říci, že mu šlo hlavně o charakteristiku popi-

¹⁴Sylvius, Aeneas: Historie česká... , s. 11.

¹⁵Krčma, František: Dílo Františka... , s. 267.

¹⁶Sylvius, Aeneas: Historie česká... , s. 11.

¹⁷Krofánková, Václava: Moravské... , s. 103.

¹⁸Tamtéž, s. 103.

¹⁹Silvio, Enea: Historia Bohemica. Praha 1998, s. 67, 69.

sovaných osob. Pátého českého krále Přemysla Otakara II. líčí jako rozvážného a odvážného vladaře. Zároveň zdůrazňuje praktické výhody jeho manželství s Markétou Babenberskou. Přemysl je zde vykreslen jako typický novosvětský vladař, který jde houževnatě za vlastními cíli bez ohledů na obecná morální pravidla.²⁰

Dále Silvio popisuje Přemyslovy územní zisky a vzrůst jeho královské moci (nezapomíná také poukázat na jeho panovačnost). Otakar si ještě během Markétina života,

„která mu přinesla věnem tak velkou říši,“²¹

přivádí svoji druhou manželku Kunhutu. A aby panovníkových rozmařilostí nebylo dost, dokonce pohrdá nabízenou císařskou korunou. Veřejně se chlubí,

„že být českým králem znamená více než římským císařem“²².

Odmítnutou římskou korunu získal Rudolf Habsburský,²³ který byl dle autora *„Otakarovým hofmistrem“²⁴*. Po českém králi požadoval, aby mu zpět vydal obsazená římská léna. Od plánované války oba krále odvrátil zásah přátel a následně vrácení Rakous Rudolfovi. Podkladem tohoto smíru byla dohoda o sňatku dětí obou protivníků. Přemysl ale nechtěl složit přísahu římskému králi konanou *„podle zvyku předků“²⁵*. Proto mu Rudolf vyhlásil válku. Otakar se mu nakonec přece jen podrobil. V momentě, kdy poklekl před římským králem, byl náhle stržen stan, v němž se přísaha odehrávala. Český panovník byl zostuzen, protože ho vidělo celé vojsko klečel. Překvapený Přemysl si i za této situace zachoval klidnou hlavu²⁶ a

„ačkoliv věděl, že stan spadl spíše úkladem než náhodou, přece usoudil, že pro tuto chvíli je lépe mlčet“²⁷.

Rozzlobený český král se vrátil domů. Zde na něho nečekala otevřená náruč milované manželky Kunhuty, ale jen její kázání, domluvy a výtky. Čtenář se o nich dozvídá pomocí fiktivního monologu (který je typický pro antickou literaturu)²⁸:

„S takovou kořistí, s takovou válečnou slávou se vracíš domů? Dnes jsme tvým přičiněním všichni podrobeni jako otroci, jako dobytek, Čechy, královna zemí, se staly poplatnými. Když jsem slyšela, že jsi kdysi přemohl v bitvě Tatary, zničil vojenské

²⁰Krofánková, Václava: Moravské... , s. 104.

²¹Silvio, Enea: Historia Bohemica... , s. 69.

²²Tamtéž, s. 69.

²³Krofánková, Václava: Moravské... , s. 104.

²⁴Silvio, Enea: Historia Bohemica... , s. 69.

²⁵Tamtéž, s. 69.

²⁶Krofánková, Václava: Moravské... , s. 105.

²⁷Silvio, Enea: Historia Bohemica... , s. 71.

²⁸Krofánková, Václava: Moravské... , s. 105.

tábory Uhrů, vojenskou mocí dobyl Štýrska a pronikl do Itálie, považovala jsem se za šťastnou, že jsem si vzala takového muže, a otce za moudrého, že mne dal udatnému králi. Soudila jsem, že na celém světě není žádná královna, před kterou bych měla ustupovat. Nyní vidím, že všechno je faleš, vždyť která z žen je nešťastnější než já, který z mužů zbabělejší než ty? Ačkoliv to nebylo nezbytně nutné, vzdal ses Rakous, nejvznešenější ze zemí, proslulých tolika městy, tolika předními muži. Z hanebného strachu jsi opustil Štýrsko, Korutany a města, jejichž pánem jsi byl v Itálii, a navázal jsi příbuzenský svazek s habsburským hrabětem, člověkem velmi nízkého rodu. Posléze ses přísahou podrobil tomu, kdo byl kdysi tvým služebníkem, stal ses otrokem otroka a pošpinil jsi zároveň svou slávu i svých předků. Vizte muže, který chce, aby se zdálo, že odmítl vládu z velkodušnosti! Chválila bych tě, kdyby ses byl nepodrobil. Nuže, chybí-li ti mužná odvaha a nemůžeš-li snést pohled na tasené meče, dovol, abych vládla já: zjistím věru, zda vládá náleží Čechům či Němcům. Poláci, Sasové, Frankové, ti všichni jdou za našimi korouhvemi, stejně tak Slezané i Moravané, a my se budeme bát pokoušet válečné štěstí? Kéž bys ty měl mou odvahu nebo já poslušnost, kterou, jak pozoruji, máš ty: Rudolf by jistě poznal, že proti pánům nezmůže nic ani síla, ani lest. Otakar, který manželku miloval a viděl, že mluví pravdu, a zároveň nemohl pro hrdost snést potupu, povoloval předáky království, shromáždil nové vojsko a Rudolfovi, který s ním jednal proradně, vypověděl válku.²⁹

V rozhodující osudné bitvě je Otakar svými

„opuštěn a při statečném boji v nejhustším šiku nepřátel zabit. Vypráví se, že dva štýrští šlechtici, jejichž bratra Otakar nespravedlivě usmrtil, hledali krále po celou dobu boje, a když ho podle spolehlivých známek poznali, zabili jej, aby pomstili bratrovu smrt.“³⁰

Podle Silvia bylo tělo padlého českého vladaře

„s Rudolfovým svolením přeneseno do Čech a pohřbeno s královskými počtami.“³¹

Vztah krále Přemysla a jeho manželky Kunhuty je nejlepší ukázkou Eneášovy dramatické výstavby textu. Ten obratně propojil středověkou etiku se schematickým dialogem. Ten čtenáři přibližuje povahy královských manželů. Zároveň tím vytvořil autor propletenec vášní, které ovládají lidské jednání. Otakar je zde zobrazen jako pyšný a hrdý panovník, který jde na vrchol světské moci. Nebere ohled na své okolí. Následně ho za bezohlednost potrestá stejně pyšná manželka. Ta je také pozdější

²⁹Silvio, Enea: *Historia Bohemica...*, s. 71, 73.

³⁰Tamtéž, s. 73.

³¹Tamtéž, s. 73.

příčinou jeho zkázy.³²

Na rozdíl od středověkých autorů (*Otacher ouz der Geul* – Štýrská rýmovaná kronika), nepotřebuje Piccolomini dábelské navádění ani magii. Na světlo nakonec stejně vyplují skryté lidské vášně.³³

Italský spisovatel nepřinesl do „otakarského mýtu“ nic nového, dokonce některé informace zamlčel. Například důležitou skutečností je v Přemyslově příběhu otázka případné zrady. Autor nevyužil ve svém příběhu dramatickou historku o možné Milotově zradě. Nejpravděpodobnější vysvětlení toho je, že autor nechtěl rozbít Kunhutinu emotivní promluvu popisováním dalších faktů. Hlavní dějová linie se odehrává ve vztahu královského páru. V Historii české udělal Silvio z hrdé české královny Otakarovi rovnocennou partnerku, pravou inspirátorku jeho činů. Slavný Přemysl zde působí jako oslnivý a hrdý rytíř. Také má vlastnosti jako opravdový antický hrdina, který musí naplnit svůj daný osud. Zároveň Silvius vykreslil vladaře i jako milujícího manžela toužícího po uznání své ženy. Kromě antických vzorů je zde patrný i autorův obdiv k slavným časům rytířství.³⁴

Ital v kronice politiku neopomíná, ale důležitější je pro něho lidský rozměr příběhu. V jeho podání se hlavní postavou stává královna Kunhuta. Její účast na Otakarově zkáze nejde přehlédnout. V Historii české se do popředí příběhu, které bylo určeno pouze českému králi, dostává ženská postava. To vypovídá mnoho o autorově vztahu k druhému pohlaví. Jako mladík byl obdivovatel žen, ale ve zralejším věku se proměnil v zatrpklého moralistu. (Však v žádném případě nemůžeme považovat za „humanistického feministu“.) Přes všechn zájem, který poskytnul české královně, byl i on stoupenec tradičního pojetí ženy. To vyplývá i z Kunhutina monologu. Z něho můžeme nepřímou vyvodit její charakter. Královna se jeví jako energická, ale neustále nespokojená.³⁵

Otakar v autorově znění vyznívá hůře než jeho manželka. Při hodnocení jeho osobnosti jde znát Silviova averze k Lucemburskému rodu. Ital dobře věděl o Karlově lpění na předcích, proto popsal Přemysla jako nesmírně pyšného člověka, kterého nemine trest a následný pád. Tento králův příklad slouží pro muže jako všeobecná výstraha. Takoví, kteří jsou ovládáni ženami, postihne trest. Hlavně panovník, jež je vzor a záruka řádu pro ostatní, by si neměl dovolit takové chyby.³⁶

Spisovatelova druhá výtku směřuje proti Otakarovu zřeknutí se římské koruny. Je zajímavé, že si Piccolomini tento fakt vybral do Přemyslova vyprávění, protože jiné důležité zprávy vynechal. To může souviset s autorovým stanoviskem ke Karlovi IV. (stavěl se chladně k italským záležitostem). Eneášův pověstný odpor vůči Lucemburkům ale nemůže zastínit i případnou další příčinu jeho nechvalného vyličení

³²Krofánková, Václava: *Moravské...*, s. 106. Eneáš se zřejmě inspiroval Štýrskou rýmovanou kronikou, jejíž autor přičítal Otakarův konec nezměrné králově pýše, zlé manželce, ale především tyranské vládě a mnoha zločinům. *Otacher ouz der Geul* popisuje také známou historku se stanem i líčení Přemyslovy kruté smrti z rukou štýrských mstítelů.

³³Krofánková, Václava: *Moravské...*, s. 106–107.

³⁴Tamtéž, s. 107.

³⁵Tamtéž, s. 108.

³⁶Tamtéž, s. 108.

krále Otakara. Pro takto pojatý dramatický text bylo z pohledu literáta příhodnější vybrat psychologické líčení a zvýraznit tak vztahy v lidském jednání.³⁷

Piccolominiho kronice zaručila velkou oblibu (především za hranicemi českého království) její nepochybná literární kvalita. Autorovy postoje sloužily k politické argumentaci již v tehdejší době a popularitu neztratily ani po spisovatelově smrti. *Historia Bohemica* popisovala české dějiny (zvláště jejich husitskou etapu) zkráceným katolickým pohledem. Tato skutečnost ale nesnižuje její působení na utváření českého humanistického dějepisectví.³⁸

5.2 Závěrečné hodnocení kroniky

Soudobým českým humanistům vadil na Italově *Historii* silně negativní obraz české povahy. Silvio svým obratným a živým stylem dokázal natolik strhnout pozornost čtenářů, že se *Historie česká* stala jednou z nejoblíbenějších soudobých prací o českých dějinách nejen v zahraničí, ale i v našich zemích.³⁹

Oblíbené čtivé latinské *historii* se brzy dostalo českého překladu od kanovníka Jana Húsky (v roce 1487) a v roce 1510 o mnoho lepšího od Mikuláše Konáče z Hodiškova. Ten ale díky svému vlasteneckému cítění i příslušnosti k utrakvistům významně upravil původní znění textu.⁴⁰

Předně vnímal hrdinský boj Jana Žižky proti císaři, Němcům a jiným nepřítelům kalicha. Do pozadí odsouval protihusitský odpor, který s sebou nesl pomluvy. Díky tomu pak snadněji čtenářům předložil vlastní postoj k dílu. Konáč vypustil Italovu předmluvu hanící husity jako bezbožníky, loupežníky a vrahy. V textu pak důsledně zaměnil slova „kacířský“ za „český“ a „husity“ nahradil „Čechy“. Někde urážky vypustil, jindy zase svým přídavkem původní text doplnil nebo opravil. Konáč přitom rozlišil své postoje k různým frakcím husitů. Přikláněl se na stranu umírněných kališníků a v táborských bojovnících spatřoval zlo narušující zemské řády. Snažil se nabádat Čechy ke svornosti a jednotě. Proto Konáč *Historii* českou zčásti přepracoval a přizpůsobil duchovnímu klimatu tehdejší doby.⁴¹ Nová verze díla se pak v Čechách stala jednou z nejpobulárnějších knih o našich dějinách.⁴²

Kritiku na *Historii* českou napsal také František Palacký ve své práci *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber*. Český historik o prvních 26 kapitolách říká, že jsou ohlasem Pulkavovy a Dalimilovy kroniky a opakuji omyly z obou děl. Do dalších osmi kapitol přimíchává Silvio málo ověřené zprávy, např. o rozpadnutí se stanu při přísaze krále Přemysla Otakara II., o řeči jeho manželky Kunhuty, atd. „*Musil bych napsati celou knihu, kdybych měl obšírně ukázati a opraviti všechny nedostatky, nesprávnosti, jednostrannosti a překrucování, jež podává tónem člověka*

³⁷Krofánková, Václava: Moravské... , s. 108–109.

³⁸Tamtéž, s. 109.

³⁹Tamtéž, s. 103.

⁴⁰Kofránková, Václava: Zlatý věk... , s. 325.

⁴¹Sylvius, Aeneas: *Historie česká*... , s. 13.

⁴²Kofránková, Václava: Zlatý věk... , s. 325.

úplně o věci zpraveného,⁴³ píše Palacký, ale hodnotu Historii české úplně neodpírá. „Bylo by nespravedливо, tvrditi, že nemáme Aeneovi Silviovi děkovati za mnohé zajímavé osvětlení našich vlasteneckých dějin, ale jest také patřno, s jakou opatrností musí být jeho zprávy přijímány. Kromě jeho protihusitského smýšlení jest to zvlášť jeho sklon k historické malbě po způsobu Římanů, jenž ukládá tuto povinnost nepředpojatému historiku. Mnohem spolehlivější než v České historii jest Aeneas Sylvius ve svých dějinách Bedřicha III., a ještě více ve svých četných listech, v nichž se, jak známo, nalézá hojnost zpráv o současných událostech českých.“⁴⁴

⁴³Krčma, František: Dílo Františka... , s. 273.

⁴⁴Tamtéž, s. 275.

6 František Palacký – Dějiny národu českého

V následujících kapitolách se věnuji nejvýznamnějším českým historikům od Františka Palackého, přes Václava Vladivoje Tomka, Josefa Šusty až po Václava Novotného. Ti se zabývali ve svých dílech osobou Přemysla Otakara II. Mým úkolem je rozebrat nejstěžejnější a nejkontroverznější události králova života a zanalyzovat jak ho tyto významní čeští historikové hodnotili, jak naložily s informacemi a jaký celkový postoj zaujali k osobnosti tohoto českého panovníka. V následující kapitole jejich názory porovnám a shrnu.

6.1 Profesní život

Ve dvacátých letech 19. století přišel osobou Františka Palackého (1798–1876) na scénu české historiografie nadaný, poučený, metodicky a teoreticky vyzrálý dějepisec, který měl evropský kulturní rozhled a jasnou představu o tom, co je historická skutečnost.¹

Palacký přichystal projekt vědecké historické práce, který mohly dokončit až budoucí dějepisci. Byl člověkem, který se věnoval kultuře, krásné literatuře, estetice, filozofii a politice. Přesto mezi jeho historickým a politickým dílem není zásadní rozdíl. Dějiny jsou základem pro jeho politický program.²

Díky Šternberkům se stal Palacký zemským historiografem, který měl za povinnost dodělat historické stavovské dílo, Pubičkovy Chronologische Geschichte Böhmens. Ty zatím končily desátým dílem v roce 1618. Hned od začátku mu bylo jasné, že bude muset napsat české dějiny znovu. Měly mít totiž širší heuristický základ a důslednější kritické zpracování domácí i zahraniční látky. Na tom pracoval od konce dvacátých let 19. století.

První díl německé verze jeho dějin Geschichte von Böhmen vyšel roku 1836 (vycházely do roku 1867). Ty začaly být od roku 1848 vydávány i v češtině. Byly nově věcně a ideologicky zpracovány jako Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Vycházely v letech 1848–1867 a jejich konečnou redakci dokončil Palacký těsně před svou smrtí. Německé Geschichte von Böhmen jsou stručnější než české vydání a nedosahují ani jejich kvalit (hlavně se to týká husitské doby). Dobu husitskou a vládu Jiřího z Poděbrad zpracoval Palacký za Bachova absolutismu. Jejich třetí díl, věnovaný husitství, v českém znění přepracoval a vydal ve třech svazcích (v letech 1870–1872). Třetí vydání Dějin národu českého, které je konečné (a vědecky nejlepší), podle přepracovaného Palackého vydání, připravil Josef Kalousek v letech 1876–1878.³

Palacký chápe minulost jako zřetězený celek skutečností. Do dějin zařazuje politické události, válečné výjevy, vnitřní nepokoje, státoprávní postoje, správu země,

¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 213.

²Tamtéž, s. 214.

³Tamtéž, s. 217.

umění, vědu i obyčejný život. Z tohoto pohledu hodnotí i dosavadní české dějepisectví, kterému vytýká úzký obsahový záběr a malou oporu v archivních pramenech.⁴ Autor ve svých Dějinách popisuje historii jako činy jednotlivců (například vládců, vojevůdců, církevních hodnostářů či náboženských reformátorů), ne jako kolektivní národní jednání. Sám vysvětluje dějiny „*konečným soudem nad těmi, kdo jakkoliv vynikali svou činností na dějišti osvětovém*“⁵. Měřitkem pro posouzení jejich skutků nebyl záměr ani důvod, ale výsledný čin. Podle Palackého jsou vedoucí osoby povinné „*přihlídat k budoucímu prospěchu národa svého*“⁶. Jsou jeho součástí, a odpovídají také za jeho budoucnost.⁷

Důraz je v Dějinách národu českého kladen především na geografii země jako jednotící dějinný základ. Kulturní a politický národní život byl vyměněn za svéprávný národ, který je nejvyšším faktorem minulosti. Z dějin české země (od roku 1848) se časem staly dějiny českého národa. Německý jazyk byl nahrazen češtinou (přes odpor zemského výboru). Proměny nebyly pouze formální (nastaly i obsahově). Autor již nebyl omezen metternichovským režimem, a proto rozšířil pojednání o husitské době. Výsledné pojetí národních dějin bylo bez vnitřního omezení, pod vlivem prožité současnosti a nových proudů evropského historického myšlení.⁸

V české verzi díla (které je skoro novým dílem) se zvýšil počet filozofických úvah a Palackého postoj na náboženství. Všechno ale odpovídá autorovu vývoji. Jeho filozofické myšlení a etika se neměnily. Zdůrazňoval jen historicko-filozofické vnímání a souhrnný obraz národních dějin. Základem celého díla je historická pravda.⁹ Své Dějiny dovedl Palacký do roku 1526 a jsou rozděleny do pěti svazků. První a druhý jsou přípravou dvou následujících, které se věnují husitství. Jemu je věnován třetí a čtvrtý díl popisující události z let 1403–1471. Doba Jiřího z Poděbrad je logickým pokračováním husitské revoluce a jejím politickým vrcholem. Pátý o Jagelloncích, přináší doznívání husitského období.¹⁰

Autorova základní koncepce vychází z představy českých dějin jako dávného německého a slovanského zápasu. Palacký opouští dosavadní dělení podle vládnoucích rodů. Periodizačním dělítkem je společenství slovanského a germánského systému. Převaha demokratických slovanských řádů trvá podle autora do 13. století. Potom je narušena přílivem Němců za kolonizace, kdy nastává jejich vláda a převaha (toto období je totožné s feudalismem).¹¹

⁴Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 219.

⁵Palacký, František: Dějiny národu českého. 1. díl. Praha 1968, s. 298.

⁶Tamtéž, s. 290.

⁷Hrabová, Libuše: Palackého nacionální pojetí dějin. In: Dílo Františka Palackého. Edd. Barteček, Ivo – Pospíchal. Hodslavice 1996, s. 49.

⁸Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 223.

⁹Tamtéž, s. 224.

¹⁰Tamtéž, s. 228.

¹¹Tamtéž, s. 225. Viz. Staré slovanské povědomí (demokratické) ale nebylo úplně potlačeno. Obnovilo se za husitství. V bitvě u Lipan je slovanský demokratismus opět poražen a ustupuje nadvládě feudalismu. Nejvýrazněji se prosadil za vlády Jagellonců. Tehdy zvítězil feudalismus v českých zemích. Staroslovanský demokratismus našel útočiště v jednotě bratrské. Hlavní příčinou

Takový duchovní boj je přínosný, protože usmiřování je podle Palackého užitečné pro kulturní rozvoj národa (rozšiřuje obzor a přináší nové nápady). Autorovo spojení slovanského demokratismu a humanismu je špatné, protože idealizuje slovanský řád.¹²

Dějiny národu českého v sobě zahrnují dílo vědecké, literární i politické. Ukazují, že i malý střeoevropský národ se slavnou historií, může mít vyspělou kulturu, společenský život, myšlení, hospodářství.

V české historiografii patří toto dílo k nejvýznamnějším v 19. století, které nebylo dosud koncepcí ani kompozicí překonáno.

6.2 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Ve druhém díle svých Dějin se Palacký nejprve věnuje osobě Přemysla Otakara II. z hlediska jeho charakteru. Palacký hodnotí krále jako velice výjimečného českého panovníka. Dále píše, že *„příroda obdařila jej byla dary vzácnými: ... byl postavy ušlechtilé, nepřiliš vysoký, tváře hnědé, srdnatý a moudrý, i nad obyčej věku svého výmluvný“*¹³.

Autorovu pozornost také zaujala králova pobožnost, která byla velká (podle Palackého až přílišná). Byl milovníkem mší svatých. Během postního času, zvolil jednoho úředníka, který se staral o chudé. Rozdával drahé dary jak chudým, tak bohatým. Během postní doby dával na své náklady najíst chudým, o letnicích je nechával ošatit. Nikdy nerozdával zbraně, statky, hrady ani pozemky. Těch se snažil naopak získat ještě více.

Otakar se také řadil mezi rytíře, protože *„cit nábožný, kochání se ve službách božích a úcta k církvi byly někdy přední známky ducha rytířského“*¹⁴. Tento stav byl důstojný. Ti, kteří byli odvážní, pobožní, šlechtění a zdvořilí, byli přijati církevním obřadem do tohoto společenství. Přemysl byl vzorem českým šlechticům v rytířských ctnostech. Snažil se totiž kult rozšiřovat i v Čechách. *„Při vši své zbožnosti býval obyčejně veselý myslí a rád účastnil se všelikých zábav radovánek světských, turnajů a jiných her rytířských, dosvědčuje se a bylo vůbec známo.“*¹⁵

Dále se autor zmiňuje o Otakarově zvláštním charakteru. I když byl český král štědrý: *„... ale, což méně známo jest, byl přitom také nadobyčej svého věku průmyslným, hospodárným a schránlivým... Uměť on šetřiti každé naskytující se doby k nabytí jak jmění, tak i moci... i on nepohrdal ani sebepatrnějším pramenem výtěžku; i jakož býval bedlivým strážcem práva vůbec, tak stříhal neméně pilně*

bělohorské porážky bylo znevolnění a zotročení národa.

¹²Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 226–227. Viz. Tato myšlenka vychází Herderovy filozofie a podporují ji padělané Rukopisy (králové dvorský a zelenohorský). Také představa protikladných dvojic, které spolu zápasí (jako teze a antiteze) a směřují k syntéze, má svůj počátek v Hegelově dialektice.

¹³Palacký, František: Dějiny národu českého, 2. díl. Praha 1968, s. 11–12.

¹⁴Palacký, František: Dějiny národu... 2. díl, s. 107.

¹⁵Tamtéž, s. 108.

*práva svá vlastní... více nežli třetina půdy celého království českého náležela právě ku korunním statkům, ač drahá jejich část nacházela se ještě v zástavě u tehdejších šlechticů*¹⁶. Ti byli přinuceni platit vyšší daně za majetky. Také proto se jim Otakar znelíbil. Přestože český panovník uplatňoval své právo, pro české pány to byl vrchol jeho křivdy vůči nim. *„A ta byla hlavní příčinou nepopulárnosti Otakarovy ve kruzích šlechty české.*“¹⁷ Dalším důvodem proč českého krále neměli rádi, bylo to, že se důsledně snažil hájit právo všech lidí bez rozdílu stavů.

Autor v jedné pasáži knihy také srovnává Přemysla Otakara II. s dalším úspěšným českým panovníkem Boleslavem II. Vláda a moc obou sahala do dalekých krajin. Boleslav šířil svou moc na východ, Přemysl zase k jihu. Otakarovy rozkazy platily v *„všech rozlehlých krajinách od hor Krkonošů až do Adriatického moře*“¹⁸. Jeho vliv sahal ale dále, protože některá slezská a polská knížata, ale i města v severní Itálii (Verona, Treviso) dobrovolně přešla pod jeho ochranu. Protože byla římská říše bez krále, Itálie a Polsko rozdrobeny, ve Francii královská moc narušena mocnými vazaly, Uhři podlehli několikrát českému vojsku, *„dá se říci s plnou pravdou, že Přemysl Otakar II. skrze několik let, pokud udržel se na výši své, byl nejmocnějším panovníkem v Evropě; třebaž ne co do prostranství říše, alespoň co do kvetoucích financí, do vítězné moci branné a co do mnohostranného i dalekosáhlého působení politického. Dvůr jeho navštěvován byl vyslanstvími netoliko mnohých knížat a králů křesťanských, ale i chána mongolského*“¹⁹.

6.3 Odboj proti otci 1248

Na jaře roku 1248 vyvrcholily spory mezi králem Václavem I. a jeho synem. První známkou odboje bylo to, že byli páni povoláni do zbraně proti císaři. Ti mu ale odepřeli svou poslušnost. Tento konflikt ale ještě neznamenal veřejné povstání proti královskému majestátu. Teprve 31. července 1248 se šlechtici sešli na sněmu v Praze, kde zvolili za svého pána Přemysla. Od té doby ho nazývali „mladším králem“. Když se to dozvěděl Václav, který pobýval tou dobou na hradě Zvíkově, dal synovy vyslance (pražského biskupa Mikuláše a pražského probošta Tobiáše) zatknout a uvěznit.

V té době již probíhala válka mezi Václavem a Otakarem. Za nedlouho se téměř všechna česká města a hrady ocitly pod vlivem „mladšího krále“. Na straně Václava stáli: Boreš z Riesenburka, Havel z Lemberka, Ojír z Friedberka, Čeněk z Ronova a další. V následujícím roce se rozhodl Václav pro odvetu. Dobyl zpět Prahu a bez odporu dorazil až k Vyšehradu. Výprava ale situaci nevyřešila, proto 10. června 1249 uzavřeli smlouvu. Díky ní vládl Václav v Čechách a Přemysl na Moravě. Protože král chtěl ovládat celé své dřívější území, začal zbíjet. Se svým vojskem postupoval z Litoměřic na Prahu. Právě v ní pobýval Přemysl, který v tomto odhalil zradu.

¹⁶Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 62.

¹⁷Tamtéž, s. 62.

¹⁸Tamtéž, s. 43.

¹⁹Tamtéž, s. 43–44.

Utekl tedy raději do bezpečí. Díky tomu se zmocnil Václav Prahy bez odporu. Následně se nechal znovu korunovat na krále. Dne 20. září se Přemysl vydal se svou družinou za otcem na Týřov. Václav toho využil a nechal Otakara i s jeho pány zajmout a uvěznit (na hradě Přimdě). Dlouho zde ale nezůstal. 1. listopadu již opět vládl Markrabství moravskému. Jen dvěma pánům byl dán trest smrti. Těmi byli soudce Ctibor a jeho syn Jaroš.

Podle Palackého vyvrcholila tato vzpoura o několik let později. Během Václavových a Přemyslových vzájemných bojů pomáhali králi někteří čeští páni. Ti na oplátku dostali královské statky. Přemysl zavedl kvůli navrácení majetků zvláštní soud, na jehož základě museli páni takřčené „výprosy“ vrátit koruně. Do tohoto sporu byl zapleten i nejvyšší králův komorník Boreš z Riesenburka, který kvůli tomu přišel o svůj úřad i život.²⁰

6.4 Kandidatura na římského krále 1255

Po úspěšně provedené výpravě do Prus v roce 1255, se zvýšila i vážnost českého krále v Evropě. To bylo znát již při první volbě římského krále. Poslední Štauf Konrád IV. zemřel roku 1254 bez určeného nástupce. Přední kurfiřt, arcibiskup mohučský, přenesl svůj hlas na kolínského arcibiskupa, hraběte Konráda z Hohenstendenu. Ten kvůli Přemyslově kandidatuře na římského krále přijel osobně do Prahy 17. července 1255. Palacký konstatuje, že bohužel, neví, proč tenkrát Otakar tuto nabídku nepřijal. Podle jeho názoru se můžeme domnívat, že český král se bál kandidatury svého nepřítele falcraběte rýnského (Ludvíka Přísného). Hlavním důvodem byl fakt, že tehdejší císařovo postavení nebylo nejlepší. Protože byl Přemysl po matce Štauf, nechtěl riskovat pověst tak slavného rodu, kvůli nedůstojnému císařskému postavení. Kdyby byl zvolen římským králem, musel by upravit císařská i říšská práva. Kvůli tomu by musel bojovat s papežem a knížaty. V takovém případě by byla ohrožena jeho země. Proto nepřistoupil na nabídku kandidovat na římského krále. Tím byl zvolen anglický hrabě Richard Cornwallský.²¹

6.5 Bitva u Kressenbrunu

Po vítězné bitvě u Kressenbrunu v roce 1260, kdy Přemysl zničil vojsko uherského krále Bély IV. a jeho spojenců, se mohl stát český král také uherským pánem. Jak Palacký píše: „*On však měl tolik rozvahy a ušlechtilosti do sebe, že pomyslí sám na nebezpečí, do kteréhož uvedl by křesťanstvo, kdyby přílišným Uher zemdlením otevřela se dobývacím Tatarům brána do Evropy*“²². Přemysl byl moudrý a Uher se zmocnit nechtěl. Kdyby se stal jejich pánem, byl by pod stálou hrozbou tatarských nájezdů, které by mohli zničit jeho říši. Také o tom psal Otakar papeži Alexandrovi

²⁰Palacký, František: Dějiny národu... 1. díl, s. 393–398.

²¹Palacký, František: Dějiny národu... 2. díl, s. 23–24.

²²Tamtéž, s. 31.

IV. „ačkoli obecné bylo domnění, že jsme nyní mohli Uhry podrobiti panství svému, povážili jsme přece, že lépe jest míti dobrého sousedka přítele nežli v nepřítzni vyhubiti jeho, chtěli jsme raději obnoviti s nimi svazek pokoje nežli hubením a zeslabením velikého toho království usnadniti Tatarům přístup k němu i k nám samým.“²³

6.6 Nový sňatek

Jedním z důsledků Přemyslova úspěchu u Kressenbrunnu bylo to, že začal čím dál více přemýšlet o svém následníkovi trůnu. Manželství s jeho starší manželkou Markétou bylo bezdětné. Možná také proto měl několik nemanželských dětí (mimo dcer i syna Mikuláše). Když dával Přemysl zprávu papeži Alexandrovi IV. o úspěchu proti Uhrům, požádal ho zároveň o legitimitu svých nemanželských dětí. To papež ale nedovolil. Díky tomu neměl vladař stále následníka trůnu a rozhodl se rozvést. Podle Palackého Markéta proti jeho přání nic neměla a rozhodla se podpořit svého manžela. Aby došlo k rozvodu, přiznala se, že po smrti svého prvního manžela složila slib čistoty. Proto bylo manželství rozvedeno v klidu, bez jakýchkoli problémů. Nedlouho po rozvodu se český panovník vydal potvrdit mír s uherským králem. Během jednání požádal Bélu IV. o vzájemné upevnění přátelských vztahů prostřednictvím nového královského sňatku. V tom mu bylo vyhověno a dne 25. října 1261 se oženil s Bélovou vnučkou Kunhutou. Zanedlouho na to (25. prosince) se oba manželé nechali korunovat na české vladaře.²⁴

6.7 Kandidatura na římského krále 1272

Podle Palackého se zhruba od roku 1273 začínala nová etapa českých dějin, „změnivši veškeren stav východní Evropy, uvrhla do propasti bídy jak zemi českou, tak i výtečného jejího panovníka“²⁵. Pro lepší pochopení tohoto zvratu se autor vrací ke starším událostem. Zmiňuje, že německá knížata byla závislá na českém králi, „jehožto rostoucí téměř každým rokem moc a sláva zastíňovala panovnické jejich postavení, naoko již spíše podřízených nežli jeho rovní“²⁶. Jak píše Palacký „od závislosti bývá k nenávisti vždy jen malý krok“²⁷. I když měl Přemysl již od počátku svého panování smýšlení spíše jako Němec než Slovan, jeho říše přece jen měla slovanský ráz. Německá knížata ohrožena Otakarem se proto rozhodla, odvrátit toto nebezpečí. Po smrti římského krále Richarda (1272) byla Svatá říše bez vladaře. Pro knížata tímto vznikl problém. Český panovník byl dostatečně silný na to, aby pomýšlel, na kandidaturu na uvolněný trůn. Jeho protivníci, zase přemýšleli jak by českou moc v německých zemích odstranili.

²³Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 31.

²⁴Tamtéž, s. 33–34.

²⁵Tamtéž, s. 55.

²⁶Tamtéž, s. 55.

²⁷Tamtéž, s. 55.

Palacký popírá vše, co se dříve tradovalo o Přemyslovi. V roce 1272 podle něj nepřišel do Prahy kolínský arcibiskup a nenabídl mu římskou korunu. Také je podle něho nepravdivá pověst, že se čeští páni v roce 1256 (zvláště nejvyšší komorník Ondřej z Říčan) přimlouvali u Otakara, aby odmítl titul římského krále, protože se báli jeho vzrůstající moci.

Spisovatel se věnuje také hodnocení jednání německých knížat k českému vladaři. „*Ovšem kdyby knížata němečtí prohlédali byli ku prospěchu obecného křesťanstva i říše, a nikoli každý ke svému vlastnímu, nadto pak ke své vášni společné, byli by především volili Otakara sobě za vrchního pána.*“²⁸

Historik dále přemýšlí nad tím, co by musel Přemysl dělat, kdyby byl zvolen za římského krále. Musel by nejspíše bojovat proti německým knížatům a papeži. Ti toužili čím dál víc po vlastní samostatnosti a suverenitě. Během dlouhého interregna byla královská moc v říši utlumena, její práva využívala hlavně knížata. Proto bylo nutné zvolit silného krále, „*pro ochranu a pro pořádek jak církve křesťanské, tak i říše samé, dávala se čím dále tím hlouběji cítiti vě mnění všeobecném*“²⁹. Silný římský panovník, který by měl velkou autoritu, by se zamlouval i novému papeži Řehoři X. Ten chtěl totiž zorganizovat křížovou výpravu. K tomu potřeboval „*císaře mocného, co vůdce ve válkách zběhlého a vůbec oblíbeného*“³⁰. Také německá knížata se shodla na tom, že jejich nový vladař má být samostatný, statečný, spravedlivý, „*ale jenž sám sebou neměl by ani podstaty dosti, aby co provedl bez jejich vůli a pomoci*“³¹.

6.8 Poměr k říši

Přemysl ale nebyl slabý a poddajný panovník. Proto byl zvolen (29. října 1273) za římského krále Rudolf Habsburský. Po jeho zvolení si český panovník (prostřednictvím dopisu) stěžoval u papeže. Otakar podle Palackého vinil knížata z dvojí křivdy. „*Nejprv že volbou nevhodnou vedli říši na mizinu; potom že jej utisknouti chtěli ve právu jeho zamýšleli činiti mu křivdu.*“³² První výtku, lze podle autora pochopit tak, že český král by po matce Štauf, a proto neopustil myšlenku „*štaufovských idejí o císařství, povoláním prý od boha ku panování nad světem celým*“³³. Již tehdy byla tato idea přežitá. V případě druhé Přemyslovy žaloby, vyvrací Palacký tvrzení, že mu chtěla knížata křivdit a odpírat jeho práva. V těchto otázkách nešlo českému panovníkovi o jeho zvolení, ale o práva k zemím, ve kterých vládl od roku 1250 a nyní mu je chtěla knížata vzít. Jednalo se hlavně o Rakousy, Štýrsko, Korutany a Kraňsko. Rudolf po svém zvolení na říšský trůn, požadoval po českém králi, aby se vzdal zemí, které „*patřily*“ říši. „*Dobytí zemí těchto na Otakarovi buď po právu, buď i mocí*

²⁸Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 55.

²⁹Tamtéž, s. 55–56.

³⁰Tamtéž, s. 56.

³¹Tamtéž, s. 56.

³²Tamtéž, s. 58.

³³Tamtéž, s. 58.

a násilím byla jedna z tajných výminek Rudolfova volebního programu, a že knížata, pode jménem „reformace říše“, ukládali mu především takovou povinnost.“³⁴ Němcům ležel v hlavě při volbě římského krále především Přemyslův slovanský původ. „Národ německý cítil se Otakarem ohrožena v panování svém, že tudíž ve sporu a boji potom nastalém city národní byly také znamenitým podnětem i měly tudíž jak u lidu obecného, tak i u knížat působení převážné.“³⁵

6.9 Spory se šlechtou

Po Rudolfově zvolení propukla v Rakousích, Štýrsku a Korutanech vzpoura proti českému králi, protože s ním jeho poddaní nebyli spokojeni. V prosinci roku 1274 dosadil do Štýrska nového zemského správce, Milotu z Dědic. Také díky tomu se situace na chvíli uklidnila. Roku 1276 chtěl Rudolf převzít Přemyslovu vládu v rakouských zemích. Podařilo se mu to bez odporu místních obyvatel. Postavila se mu až Vídeň. Ta zůstala věrná českému panovníkovi. Protože na ní Otakarovi také záleželo, vydal se ji osobně bránit.³⁶

6.10 Odboj české šlechty

Zároveň ho v té době postihla nejtěžší pohroma. Ta byla z Čech a rozhodla o jeho pádu. *„Dva nejmnocnější panští rodové, páni z Oseka čili Riesenburka i celé hojné plémě Vítkovců, pod proslulým té doby rodu toho starostou Závišem z Rosenburka, pozdvihli zbraní svých proti králi a vlasti, přidali se k Rudolfovi, a javše se pleniti zemi, odbojem neméně nešlechtným nežli záhubným způsobili nepřátelům diversí velmi účinnou.“³⁷* Protože neměl Přemysl dost sil bojovat na dvou „frontách“, poddal se kvůli zradě českých pánů Rudolfovi. Dne 26. listopadu 1276 se český král vydal do Habsburkova tábora u Vídně, *„aby co vasal svaté římské říše dostál povinnosti své. Před očima všech knížat říšských i svých nepřátel sklonil koleno své před sedícím na trůně Rudolfem, složil přísahu věrnosti a přijal z rukou vrchního pána svého slavné obdaření starověkým dědictvím svým, Královstvím českým i Markrabstvím moravským, co lénem říše římské“³⁸.*

Palacký také vzpomíná na špatný vliv Přemyslovy manželky Kunhuty. Ten ale vzápětí odmítá jako všeobecně tradovaný omyl. Jednalo se o to, že svého manžela pobízela ke zrušení smlouvy s Rudolfem a k novému pokusu o dobytí jeho ztracených zemí. *„Ani znaménka působení a úmyslu takového není u Otakara spatřiti: ba zdá se, že měl jakési tušení osudu svého, od nové války ztrát ještě větších se obáváje.“³⁹*

³⁴Palacký, František: Dějiny národu. . . 2.díl, s. 59.

³⁵Tamtéž, s. 60.

³⁶Tamtéž, s. 70.

³⁷Tamtéž, s. 74.

³⁸Tamtéž, s. 75–76.

³⁹Tamtéž, s. 81.

6.11 Bitva na Moravském poli

Nový papež Mikuláš III. vynesl klatbu na všechny Rudolfovy nepřátele. To znamenalo vyhlášení nové války Přemyslovi. Český král se tedy vydal do Rakous k válečnému střetu. Autor říká, že *„pravilo se, že i nyní vojsko české zrádnými pletichami již napřed protkáno bylo. Hodní mužové ve bojiště Rudolfově, litující srdečně, že padnouti měl tak nešlechtným piklům za oběť, dávali králi českému výstrahy o oukladech strojených mezi táborem jeho nepřátelským“*⁴⁰. Dokonce i vyhnaný Záviš z Flakenštejna *„dal se pohříchu pozdě na pokání a skrze posla jal se prositi o milost i odpuštění u krále, se zakazováním, že obdrželi je, poslouží mu věrně a platně hned nazejtří“*⁴¹. Český panovník ale odmítl nabízenou Závišovu pomoc, *„že by od nevěrníka nikdy ani vděčnosti ani věrnosti nadíti se nemohl“*⁴².

Došlo tak k osudné bitvě na Moravském poli (26. srpna 1278). Jak historik píše o věrných Otakarových bojovnících se dochovalo jen málo zmínek, zato *„o nešlechtnících činí se zmínka, kteří dopustili se i nyní ohavné zrady nad králem a vlastí“*⁴³. Dokud se bojovalo, přicházeli stále noví vojáci z Moravy, kteří mohli ovlivnit úspěch českého krále. *„Ale vrátili se zase, nepřítel ani nespátřivše, ana v zadním voji roznášena řeč, že bitva již byla ztracena, jeho pak vůdce Milota z Dědic hanebně dal se na outěk, když právě volán byl, aby s vojskem svým záložním rozhodnul osud bitvy.“*⁴⁴ „Zrada“ Miloty z Dědic rozhodla o Otakarově osudu. I když Přemysl věděl, že bitvu nevyhraje, přece se nevzdal a bojoval dál. *„Cele umdlený, nevládna již ani smysly svými, přepaden jest od několika surových vojáků, ježto hodivše mu provaz na krk, vlekli ho dále; aby odjali mu drahou přilbici, roztloukli ji na hlavě a strhli s těla jeho celé odění“*⁴⁵. Podle Palackého v tomto okamžiku přijel Berthold Schenk z Berberka (náčelník německého vojska), který *„poznal Otakara, jehož hlava obnažena byla i jenž podával se mu do zajetí. Ale nešlechtník ten, radost maje, že mohl prý pomstíti bratra, někdy Otakarovým kázáním popraveného, a jiní druhové jeho rakouští, ježto mezitím k tomu přihodili se, povalili krále bezbranného k zemi, probodli jej oštěpem a dorazili konečně sedmnácti ranami; potom pak rouhali se i mrtvému ještě, pekelné posměchy tropíce i s nahým tělem hrdiny, před kterýmž nedávno ještě bázní byli se trásli“*⁴⁶. Jakmile Rudolf uslyšel, že byl Otakar zajat, vydal rozkaz ušetřit jeho život. Bylo už ale pozdě. Přemysl byl mrtvý. Rudolf tedy rozkázal převést jeho tělo do Vídně, kde bylo u minoritů po dobu 30 neděl vystaveno. Protože český král zemřel v papežské klatbě, nemohly se za něho sloužit žádné mše. Také proto nemohli být jeho vražedci potrestáni. V Čechách se ale na klatbu nebral ohled. Již Přemyslova teta, abatyše Anežka, *„bolestnou předtuchou předpovídala byla smrt*

⁴⁰Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 84.

⁴¹Tamtéž, s. 84.

⁴²Tamtéž, s. 84.

⁴³Tamtéž, s. 85.

⁴⁴Tamtéž, s. 85–86.

⁴⁵Tamtéž, s. 86.

⁴⁶Tamtéž, s. 86.

*synovce svého*⁴⁷.

6.12 Správa země

Palacký hodnotí Přemysla Otakara II. především jako předního politického reformátora, „*aneb aspoň ouhlavního proměnitelů právních poměrů národu českého*“⁴⁸. Za jeho panování nastaly nové společenské poměry. Během nich se slovanský řád přeměnil na německý feudální. Tato změna se připravovala již od 13. století za jeho děda Přemysla Otakara I. i za jeho otce Václava I., který přejímal německé řády a zvyky. Teprve až díky důslednému a dlouhému úsilí Přemysla Otakara II. vešly v platnost. Česká zemská vláda ztratila staroslovanský ráz a přijala zásady „západního“ světa, přejala hlavně římské a německé právo.

Otakar také v létě 1272 odjel na některý ze svých hradů a „*jal se znova ukládati a tvrditi práva království svého, vybíraje (prý) z práv magdeburských a jiných zemí, co jemu a jeho věrným zdálo se býti lepšího a potřebného, rušíc (domácí) práva špatná i neužitečná, obyčeje pak zlé proměňujíc v lepší: což ale páni čeští nelibě nesli*“⁴⁹. Autor podle těchto slov soudí, že chtěl Přemysl sestavit nový zákoník, ale jeho úmysl byl zmařen českými pány.

Stará hradská soustava nevyhovovala novým společenským poměrům. Zvláště župní úředníci, začali čím dál tím více využívat svých práv. Hlavně si přivlastňovali zemské roboty, které patřili královské komoře. Proto se Přemysl snažil omezit jejich moc. Práva županů dával cizincům (hlavně Němcům). To se Čechům ale nelíbilo a vedlo to až k národním rozbrojům.

Zásadní změnou za Otakarovy vlády bylo to, že se upevnil městský stav. Ten získal určitá politická práva, čemuž musely předcházet dvě zásadní rozhodnutí. Prvním bylo to, že omezil práva a moci kastelánů (změnil starou hradskou soustavu) a druhým, že zakládal nová města a dovolil přicházet cizincům do Čech. Protože se zakládalo mnoho nových hradů, starým župám odnímal rozlohu i moc. Správu nad novými hrady svěřoval méně zámožným šlechticům, vykázal jim menší obvody a podřídil je jemu samému (nebo-li pražskému purkrabí).⁵⁰

Krajské soudy a popravy byly odjakživa podřízeny kastelánům. To se Otakarovi nelíbilo. Proto převedl na svoji osobu právo vrchní kontroly skrze soudce svého dvoru. Od té doby byli všichni úředníci krajských žup podřízeni pražským úředníkům. Z pražského soudu se tak postupně stal nejvyšší zemský soud. Důsledkem těchto změn se vytvořily všeobecné zemské desky a úřady krajských popravců. Palacký tento čin doplňuje komentářem a říká, že desky Přemysl nezaložil, ale vznikly samovolně, kvůli potřebě.

Konečný úpadek župní (hradské) soustavy se podle Palackého uskutečnil kvůli

⁴⁷Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 87.

⁴⁸Tamtéž, s. 12.

⁴⁹Tamtéž, s. 13.

⁵⁰Tamtéž, s. 13–14.

zakládání královských svobodných měst a příchodem nových osadníků. Ti byli převážně ze severozápadního Německa a z Flander. Některá města používala právo magdeburské. Příliv nových obyvatel ze západu měl vliv hlavně na vzrůst průmyslu a obchodu v zemi. Důkazem toho byl rozkvět českého hornictví (např. v Jihlavě pracovalo mnoho Němců).

Historik také nechce ve svém díle opomenout Otakarova nařízení o mírách, váhách a o židech. „Král přikázal po celých Čechách obnoviti váhy a míry a označiti znakem svým; což poněvadž předtím nebývalo, páni zemští a měšťáci, kteří z toho veliké škody měli, reptali, sedláci pak a chudina se tím honosili.“⁵¹ Tato královská kontrola byla zavedena roku 1268. Ve prospěch židů pak Přemysl zavedl nový zákon na začátku svého panování (1254). Ten nedělal téměř žádný rozdíl mezi židem a křesťanem. I před soudem si měla být tato vyznání rovna. To byla ve středověku věc neslýchaná.

6.13 Kolonizace a národnostní otázka

Přemysl byl horlivým propagátorem kolonizace. Tím ovlivnil budoucnost českého národa na mnoho století dopředu. Proto se autor věnuje zásadní národnostní otázce jeho vlády. Němci si Otakarova vážili již za jeho života a „nepřestávali pokládati jeho za jednoho ze svých“⁵². Zato mezi Čechy koloval názor, že jim nepřál, „jako by sám se byl ani necítil Čechem a Slovanem“⁵³. Proti těmto obecně tradovaným pomluvám se postavil Palacký, protože přihlédl k vlastním Přemyslovým slovům o národnostech, kterými popisuje blízké příbuzenství Čechů a Poláků. „... mezi všemi národy na světě nebylo naléztí užšího příbuzenství nežli mezi Poláky a Čechy, ježto je spojuje prý nejen bezprostředné sousedství, ale i společný jazyk, společný původ a společná krev, jako by u jedné a téže žily byli se vyprýštili. Proto také že přirozená byla i měla navzájem býti mezi nimi láska.“⁵⁴ Sám Otakar také upozornil na odvěkou rivalitu Němců a Slovanů.

6.14 Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.

František Palacký podle svých slov nechce příliš hodnotit vládu Přemysla Otakara II. Ví totiž, že to byl také jen člověk, který se nemohl ubránit lidským vášním. Nechce se ani zastávat jeho mravního charakteru. Dle autora se někomu může zdát, že příliš trval na uplatňování práv. „Ba slyševše my již a uváživše i skutky i hlasy o něm různé stran všelikých, můžeme s dobrým svědomím prohlásiti za pravdu, že králi tomu v dějepisu vůbec, jak zahraničním, tak i domácím, nestalo se posavad po právu; že on na jevišti světovém mezi výtečníky v dějinách lidských byl

⁵¹Palacký, František: Dějiny národu... 2.díl, s. 104.

⁵²Tamtéž, s. 91.

⁵³Tamtéž, s. 91.

⁵⁴Tamtéž, s. 82.

*zjevem netoliko památným, ale i mnohem ušlechtilejším, nežli seznalo zmýlené u nás mínění veřejné.*⁵⁵ Historik nechce slávu Přemysla hodnotit na základě velikosti jeho zemí, vítězných bitev nebo jeho bohatství. Spíše se zamýšlí nad tím, že jeho skutečná velikost a sláva by se měla měřit panovnickými činy, které uplatnil v politice a v právu (opravil ústavu své říše). Dále jak moudře, spravedlivě a důkladně řídil svoji říši a jak se dařilo průmyslu a obchodu. Pohlíží také na to, jak důsledně hájil právo, spravedlnost a jak chránil chudé a utiskované.

⁵⁵Palacký, František: Dějiny národu. . . 2.díl, s. 111.

7 Václav Vladivoj Tomek – Dějepis města Prahy

7.1 Profesní život

Václav Vladivoj Tomek (1818–1905) začal svoji kariéru historika na začátku čtyřicátých let 19. století. Po dokončení práv se stal soukromým vychovatelem v Palackého rodině a zanedlouho poté i jeho asistentem. To bylo pro Tomka důležité období, protože se od Palackého naučil kritickému dějepisu.¹

Tomek byl Palackého spolupracovník i následovník. Postupem času se z něho stal názorový protichůdce a zosobnil oficiální rakouskou koncepci českých i říšských dějin.² Tomek byl do revolučních let náboženský a politický liberál. Tyto názory zastával i jako historik.³

Při vytváření svého životního díla neměl žádný ideový plán. Jen se držel Palackého periodizace českých dějin. Jeho koncepce Dějepisu města Prahy vznikla během jejich sepisování. To je zřejmé ve srovnání konceptu Dějepisu a jeho realizace. Ve své tvorbě se vrací ke starším dílům, aby upřesnil a uvedl nové skutečnosti. Pro autora je typická systematickosti, kterou využil v případě, kdy objevil nový pramen, bez něhož by dílo nedokončil.

V padesátých letech 19. století se ztotožnil s názory vídeňského absolutismu. Na začátku šedesátých let pod vlivem obnovené konstituce v Rakousku, ale změnil své postoje.⁴ I během svých názorových obrátů, politického působení a intenzivního historického bádání nepřestával studovat obsáhlé materiály k dějinám města Prahy a chystal své životní dílo Dějepis města Prahy. V tehdejší době to bylo druhé dílo (vedle Palackého Dějin), které tak velkým rozsahem vykreslovalo národní historii.⁵

Představa, kterou si Tomek o rozsahu Dějepisu sám pro sebe vytvořil, se později značně lišila od skutečné podoby: „*Dílo, které jsem si z počátku představoval kratší, rostlo mi přitom pod rukama, tak jsem brzy seznal v něm úkol pro celý ži-*

¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 287–288.

²Tamtéž, s. 287. Nebyl zastáncem filozoficko-teoretického myšlení, ale přiklonil se ke konzervatismu. Rozdíl mezi nimi byl také v tom, že Palacký přistupoval k dějepisectví od filozofie, Tomek zase od práv.

³Tamtéž, s. 289. Obhajoval husitskou revoluci a protihabsburské stavovské povstání. Tehdy měl podobný postoj jako Palacký. Jeho názorový obrat ve prospěch katolicismu a pobělohorského habsburského absolutismu nastal v padesátých letech 19. století. Tehdy změnil své hodnocení událostí z bělohorské doby, kdy vykládal habsburskou výhru jako dobrou pro český národ. Pokoušel se porážku vysvětlit v zájmu habsburské dynastie jako potřebnou. Úpadek a bída způsobené Husovými myšlenkami byly pro Tomka předstupněm dobra, které přineslo myšlenkovou a státní jednotu Habsburků.

⁴Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 289. Církevní a státní autoritě byl stále oddaný. Neustále zastával teorii, že vnitřní úpadek předbělohorských Čech zavinil jejich následnou porážku. Začal ale kladně hodnotit Husa a umírněné pražské kališníky. Kritizoval také dopad bělohorské prohry na ústavní změny, kterými Čechy přišly o velkou část své politické svobody.

⁵Tamtéž, s. 291.

vot,⁶ říká v předmluvě k prvnímu dílu.⁷

V prvním díle Dějepis (vyšel v roce 1855) se Tomek snaží přiblížit více společenský městský život než politické události.⁸ V předmluvě vysvětluje, proč věnuje ve svazcích menší prostor „*vypravování příběhů*“ a místo nich se zaměřuje na „*vyobrazení života společenského v Praze ve všech stránkách jeho, . . . popisu státního, občanského a církevního zřízení, živností obyvatelstva a ústavů veřejných všelikého druhu*“⁹. Takovou koncepcí se Tomek zásadně liší od Palackého, který upřednostňoval narativní historiografii (popisné kapitoly byly zařazeny neuspořádaně až za dějové části).

Bez pracného studia pražského historického místopisu 13. a 14. století by Tomek nemohl zpracovat vlastní dějiny města. To bylo také příčinou, že druhý díl Dějepis (věnovaný Karlově době) byl vydán až v roce 1871. Tímto svazkem začal sérii šesti dílů, které jako vrchol líčí husitskou Prahu během let 1348–1478. Díky tomu, že se v Praze v tomto období rozhodovalo o budoucnosti země, stal se tak Dějepis vyličením dějin celého českého národa.¹⁰ Čtvrtý díl Dějepis autor pojal jako chronologické vyprávění.¹¹ Také v tomto duchu Tomek pojal i šestý díl Dějepis (z let 1346–1460) respektive sedmý (zahrnující léta 1460–1478), když mezi ně vsunul pasáže o společenském životě v Praze.

Tomek ve svém dvanácti svazkovém Dějepise popsal historii města až do roku 1608. Svou periodizaci utvořil podle základních vývojových období města. Nepodařila se mu však stejná vnější a vnitřní struktura textu a také působivé jazykové vyznění popisovaných událostí. Měl k dispozici mnoho historických pramenů, které objektivně a prakticky hodnotil. Také předložil jiné pojetí českých dějin než Palacký.¹²

Z obsáhlé látky, která přinášela nové znalosti, se mu nepovedlo vytvořit obsáhově, postojově ani jazykově jednotné dílo. Je realistický a věcný v úsudku. Tomkovi šlo o jednoznačnou, objektivní interpretaci dějů, nechtěl se pouštět do filozofických úvah. Nenarušuje své vyprávění spekulacemi nebo popisem prostředí, ale také neskrývá své názory a sympatie.¹³ Tomek zůstal jako historik v pozadí vyprávění a

⁶Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy. 1. díl. 2. vydání. Praha 1892, předmluva (nestránkováno).

⁷Nodl, Martin: Dějepisectví mezi vědou a politikou. Brno 2007, s. 29.

⁸Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 291.

⁹Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . 1. díl, předmluva (nestránkováno).

¹⁰Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 292.

¹¹Nodl, Martin: Dějepisectví. . . , s. 30. Tuto změnu koncepce pražských dějin omluvil s poukazem na skutečnost, že „*dějepis Prahy té doby stal se tudy v jisté míře a v jistých směrech dějepisem války Husitské zároveň*“, protože „*Praha ve všech událostech velkého tehdejšího převratu v zemi v míře nejrozsáhlejší činně se účastnila*“. Viz. Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy. 4. díl. . . , předmluva (nestránkováno).

¹²Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 292. Především v částech týkajících se husitského období zdůrazňoval svou teorii, že historie Prahy musí být pojata jako střed veškerého veřejného života a národa a nemá se omezit jen na lokální skutečnosti.

¹³Tamtéž, s. 293. V Dějepise města Prahy ustoupil Tomek ze svých dřívějších odsuzujících postojů Husa. Pokládal husitskou dobu (z vlasteneckého pohledu) za vrchol českých dějin. Zároveň chtěl toto období udobřit s pravověrným katolicismem. Proto pojal Husa jako reformátora pokleslé

svůj postoj vyjadřoval interpretací a zařazením skutečných událostí.¹⁴

7.2 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Autor kladně hodnotí způsob Otakarova kralování. „*Vláda jeho mocná a slavná; zákony jeho moudré ku povznesení obecného blaha byly nejen vymyšleny, nýbrž i zachovávaly se; soudové požívali vážnosti a moci k vykonávání svých rozsudků; bezpečnost práva panovala. Líbezná a přitom předce vážná povaha králova jímala dílem i protivníky jeho.*“¹⁵ Také pražská města se měla za jeho panování dobře, „*zmohla se za jeho panování zvláště k velikému bohatství a blahobytu, k čemuž nepochybně nade všechno jiné přispěla hlučnost dvoru dobře zásobeného a rozsáhlost říše Otakarovy, rovnající se někdejší říši slavných dvou Boleslavů, a zavdávající i cizincům z končin velmi vzdálených příčiny k navštěvování hlavního města českého.*“¹⁶

7.3 Odboj proti otci 1248

Největší pozornost autora je věnována Přemyslovu odboji v roce 1248 proti svému otci. Václav Vladivoj Tomek začíná své vyprávění o Přemyslu Otakaru II. při vzpouře českých pánů, kteří se spojili s tímto následníkem trůnu. Historik vidí příčinu odboje v samotném králi Václavovi I., protože nerozvážně daroval značnou část královských statků svým blízkým šlechticům. „*Štědrost krále Václava, která jindy vztahovala na zlato, stříbro, klenoty a tomu podobné, přešla během času, jak se zdá, u veliké nehospodářství i s nemovitými statky a jinými důchody zemskými bylo nejspíše vlastní příčinou velkého vzbouření panstva, které se konečně roku 1248 strhlo proti Václavovi.*“¹⁷ Tento odboj Tomek přirovnává k situaci v Uhrách během panování Ondřeje II., proti kterému se vzbouřil jeho syn Béla IV. V obou případech vidí ty samé důvody konfliktu otce a syna. „*Přemysl Otakar ... měl nepochybně tytéž pohnutky jako v Uhřích prvorozený syn Ondřejův, potomní král Bela IV. Nemohloť ovšem ustanoveným nástupcům trůnu býti zcela lhostejno, v jakém stavu by jim otcové zanechali statků a duchodů korunních.*“¹⁸

Podle dějepisce se proti králi vzbouřili ti, kteří nebyli od něho obdarováni. Jednalo se především o nižší šlechtice, protože nezastávali vysoké královské úřady,

církve a oběť jeho odpůrců. Do diskuze o významu husitství Tomek přinesl srovnávací kritérium. Podle jeho teorie před Husem nepanovalo v Čechách duchovní temno, ale bylo zde možné se setkat (i díky univerzitě) s mnoha důkazy „pokročilého duchovního života“. V Žižkově viděl kromě výborného bojovníka i taktického politika. Chválil také politiku Jiřího z Poděbrad, který pracoval na obnově míru a jednoty církví. Neskrýval ale svoji averzi vůči táboritům a jednotě bratrské. Viz. Nodl, Martin: Dějepisectví... , s. 32.

¹⁴Nodl, Martin: Dějepisectví... , s. 31.

¹⁵Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města... , 1. díl, s. 194.

¹⁶Tamtéž, s. 194.

¹⁷Tamtéž, s. 182–183.

¹⁸Tamtéž, s. 183.

z nichž by jim plynuly nemalé sumy. V čele vzbuřenců stál Ctibor se svým synem Jarošem. Od něho byl podle Tomka Přemysl naveden účastnit se povstání.

Dne 31. července 1248 se vzbuření páni sešli v nepřítomnosti Václava I. (který je svolal k tažní do Německa) na Pražském hradě a zde prohlásili Přemysla za svého krále. Tato zpráva byla prostřednictvím poslů¹⁹ oznámena králi na hradě Zvíkově, kde v tu dobu pobýval. Václav I. je nechal okamžitě zajmout a uvěznit. Tomek píše, že v té době nastal v zemi zmatek a to hlavně v Praze. I když se o této události nezachovaly soudobé zprávy, přesto historik cituje Kosmova pokračovatele. Ten zaznamenal, že strážní pražského kostela utekli, mnoho domů ve městech a vesnicích v zemi byly vypáleny a uprostřed všech těchto zmatků zemřela královna Kunhuta. Z výše uvedeného vyplývá, že i pražští měšťané se účastnili toho povstání. Podle autora je to poprvé, co měšťanský stav vystupuje v zemských záležitostech. Jeho část v tomto jednání ale neviděla prospěch, spíše se jim to protivilo.

Král Václav I. byl takovým vývojem událostí zaskočen. Hlavně tím, že byl v krátké době zbaven vlády v českých zemích. Hledal tedy pomoc u zahraničních sousedů a na Moravě. V únoru roku 1249 táhl z Moravy se svými spojenci k Praze. Dne 13. února vjel na Vyšehrad, i když Praha byla v moci Přemysla. Václav po osmi dnech obešel Hrad a rozložil vojsko kolem Strahova a Břevnova. Podle Tomka „*jeho musila však býti předce příliš slabá, aby předsevzal jaký útok na syna*“²⁰. Proto za šest dní odešel do Žatce, kterého se zmocnil. Kolem poloviny března byl Václav přinucen k uzavření smlouvy, pomocí níž předal vládu v zemi svému synovi. On sám dostal tři hrady: Zvíkov, Loket a Most. Biskup Mikuláš spolu s dalšími posly byl díky této dohodě propuštěn. „*Král Vácslav musil býti uveden veliké nesnáze, když smlouvu tuto zavřel.*“²¹ Papež Inocenc IV. ale tuto smlouvu prohlásil za neplatnou. A tak Václav svolal vojsko proti synovi. Mezi tím Přemysl, který ovládal Prahu, ji připravoval k obraně. Jeho snaha byla ale marná. Král se vydal z Litoměřic do Uher. Jakmile bylo jeho vojsko obrácené na Prahu, tak na ni zaútočil (5. srpna). „*Dobýlo ho, jakž se mělo za jisté, zradou některých měšťanů.*“²² Václav v ten den vstoupil slavně do města, kde ho přivítal biskup Mikuláš, jenž se obrátil na jeho stranu. Na svou počest dal král ve všech kostelech zvonit. Otakar byl otcovým útokem zaskočen, a proto odešel z Prahy na bezpečnější místo. Ovládal však ještě mostskou věž na Malé Straně, ale také ta byla v noci opuštěna. Na druhý den oblehl Václav se svým vojskem Pražský hrad. „*Posádka Přemyslova bránila se však na hradě s velkou udatností, a škodila obléhajícím zvláště střelením se zdí zámeckých z luků i velkých střelcůch strojů.*“²³

Dne 15. srpna (na svátek Nanebevzetí Panny Marie) uzavřely obě znepřátelené strany příměří. Během obléhání neměli obránci již dostatek vody ani potravy pro sebe i koně. Na druhý den uspořádal Václav slavnost, při které se nechal olomouc-

¹⁹ Jimi byli pražský biskup Mikuláš a probošt kapituly pražské Tobiaš.

²⁰ Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města... , 1. díl, s. 185.

²¹ Tamtéž, s. 185.

²² Tamtéž, s. 185.

²³ Tamtéž, s. 186.

kým a pražským biskupem opět korunovat na krále. Po obřadu uspořádal pro své hosty oslavu. „*Slavnost tato obrátila se ... konečně v jednání o smíření mezi otcem a synem.*“²⁴ Přemysl se svými věrnými se poddal svému otci a Václav všem slíbil odpuštění. Poté uzavřeli novou smlouvu, kdy se Otakar zřekl vlády nad Čechami a král mu odevzdal Moravu.

Některé záležitosti ještě nebyly dojednány, a proto měl Přemysl dojet za otcem na hrad Týřov. Zde dal Václav syna a jeho pány zajmout a následně uvěznit. Otakar byl převezen na Zvíkov a šlechtici na Pražský hrad. Ctibor a jeho syn Jaroš utekli do zahraničí, ale byli vydáni zpět. Václav je nechal oba popravit 29. prosince. Svě věrné král odměnil darováním a zastavením ještě většího počtu hradů a statků.

Král Václav I. vyšel ze vzpoury z let 1248–1249 vítězně. Tomek usuzuje, „*že již za posledních let jeho života syn jeho Přemysl Otakar II., tehdaž markrabí moravský a vévoda rakouský, i v Čechách požíval velkého vplyvu na správu zemskou*“²⁵. Budoucímu českému panovníkovi se podařilo získat také oddanost pánů působících v posledních letech Václavovy vlády na jeho dvoře.

7.4 Kandidatura na římského krále 1256

Dne 13. května 1256 přijel do Prahy papežský legát Petr de Pontecorvo. Tomek uvádí, že neví, co bylo důvodem jeho příjezdu. Právě za jeho pobytu se měšťané dopustili hrubosti proti mnichu z Postoloprtského kláštera. Z toho důvodu nařídil legát nad městem interdikt (9. června). Až po čtrnácti dnech, kdy se měšťané omluvili, byl odvolán. Za nedlouho po této události přijel do Prahy (17. července) arcibiskup kolínský Konrád. Podle Tomka jednal s Přemyslem o jeho volbě za římského císaře. K tomu ale nedošlo, tak byl Konrád alespoň obdarován a dne 10. srpna opustil město.²⁶

7.5 Bitva u Kressenbrunu

Tomek nerozebírá královy vojenské úspěchy, jen konstatuje, že se odehrály. Když se Přemysl po vítězných bitvách vrací zpět do Prahy, je vždy velkolepě přivítán. Tak se stalo i po bitvě u Kressenbrunu, kdy přijíždí do Prahy (22. srpna 1260). Tato bitva pro českého panovníka byla důležitá, protože se zde rozhodlo o osudu Štýrska. To nakonec připadlo Přemyslovi.²⁷

²⁴Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . , 1. díl, s. 187.

²⁵Tamtéž, s. 189–190.

²⁶Tamtéž, s. 191–192.

²⁷Tamtéž, s. 194–195.

7.6 Nový sňatek

Po vítězné bitvě a dalším rozšíření říše, začala Přemysla palčivě trápit nástupnická otázka, protože byl stále bezdětný (Tomek se nezmiňuje o jeho nemanželských dětech). Brzy po vítězství se začal radit se svými věrnými o zrušení manželství s Markétou. K tomu kroku nakonec dostal papežské svolení a jeho bývalá žena opustila Hrad (18. října 1261) a odstěhovala se zpět do Rakous. Již týden poté (25. října) si vzal Otakar v Bratislavě za manželku Kunhutu. Až v prosinci přijel do Prahy a zde se nechal korunovat (25. prosince) mohučským biskupem Wernerem na českého krále. „*Po dva dni dával král při slavnosti této hlučnou hostinu na poli Letné ve staveních skvostně k tomu zbudovaných.*“²⁸

Tomek věnuje pozornost i křtinám Přemyslových dětí. Za čtyři roky od svatby porodila manželka králi dceru Kunhutu, která byla pokřtěná s velkou slávou 2. února 1265 třemi biskupy (pražským, olomouckým a bamberským). „*S sezváním k tomu všeho panstva z Čech, z Moravy i z Rakous. Král šel s korunou na hlavě v processí do kostela Pražského, a slyšel velkou mši u oltáře panny Marie, potom častoval biskupy i panstvo po dva dni v paláci královském na hradě.*“²⁹ Podobně byly slaveny křtiny další dcery Anežky (5. září 1269) a také budoucího krále Václava II. (27. září 1271).

7.7 Spory se šlechtou

Mezitím došlo k dalším válkám s Bavorsy a Uhry. Důvodem bojů byla snaha oddělit Korutany od českých zemí (roku 1270). Díky tomu získal Přemysl další odpůrce. České šlechtě se totiž nelíbil způsob jeho panování. „*Otakar vítězil šťastně nade všemi svými nepřátely, ale množil tím více i hněv i počet jejich, co zatím vládaření jeho vnitřní rozněcovalo vždy nebezpečnější vření v panstvu českém.*“³⁰

7.8 Kandidatura na římského krále 1271

Tomek uvádí, že v roce 1271 byla Přemyslovi ještě jednou nabídnuta královská koruna od několika říšských knížat. „*Kurfist kolinský Engelbert přijel ve jménu jich v měsíci srpnu toho roku do Prahy.*“³¹ Tehdy český král tuto nabídku opět odmítl. Historik ale uvádí, že tentokrát to bylo na podnět českých pánů, kteří se účastnili kvůli této záležitosti svolaného sněmu. „*Tentokrát byla však Otakarovi krom jiných příčin nespokojenost panstva s tímto předsevzetím, vyslovená na sněmě k tomu svolaném do Prahy, pohnutkou k nepřijmutí tohoto podání.*“³²

²⁸Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . , 1. díl, s. 195.

²⁹Tamtéž, s. 195.

³⁰Tamtéž, s. 196.

³¹Tamtéž, s. 196.

³²Tamtéž, s. 196.

7.9 Odboj české šlechty

Za dva roky byl tedy za římského krále zvolen Rudolf Habsburský (roku 1273), „jenž ve spolku se staršími nepřátely Otakarovými předsevzal válku k rozboření říše jeho“³³. Touto volbou spěla říše do války s Přemyslem a následně vypukl v Čechách i panský odboj proti králi. Nespokojené české panstvo se přidalo na Rudolfovu stranu. Otakar nemohl bojovat na dvou frontách. A tak „*Otakar přinucen jest mírem Vídenským (21. listopadu 1276) k upuštění od zemí někdy Babenberských i korutanských*“³⁴. Podle Vídeňského míru se měla Přemyslova prvorozená dcera Kunhuta stát manželkou Rudolfova syna Hermana. K dohodě ale nakonec nedošlo. Z toho důvodu dal český král svou dceru do kláštera chudých jeptišek sv. Kláry. Poddaní nevěděli jak se nakonec panovníci mezi sebou domluvili. Nedodržení této smlouvy si tedy vykládali jako začátek nové války, která způsobila Přemyslův pád. „*Skutek tento nenadálý vykládán byl od lidu, jemuž stav jednání mezi králi ovšem nebyl povědom, za nový začátek různic a mnoho zlého, které skutečně následovalo.*“³⁵

7.10 Bitva na Moravském poli

Zanedlouho začala nová válka mezi českým králem a Rudolfem. Poslednímu roku života krále se Tomek věnuje jen stroze. Více popisuje králův odjezd z Prahy než jeho poslední bitvu. Tu vůbec nelíčí. Pouze konstatuje, že k ní došlo. Také se nevěnuje „údajné“ zradě českých pánů na bojišti, ani nezmiňuje králova vraha, který mu zasadil poslední smrtelnou ránu. „*Dne 27. června 1278 král Otakar vyjel z Prahy k tažení do Rakous, vyprovázen od duchovenstva i městského lidu s mnohým plácem a kvílením. Dva měsíce potom padl v bitvě poslední u Dürrenkruta (26. srpna).*“³⁶

7.11 Správa země

Tomek se také zmiňuje o Přemyslových bitvách, které většinou vyhrál. Podle něho bylo pro rozvoj a blaho země dobré, že války vedl mimo české území. „*Války Otakarovy zůstávaly vzdáleny od hranic českých, a dopřávaly zemi české požívání stálého míru.*“³⁷ Přestože byl v zemi klid, stěžuje si Tomek, že se nedochovalo téměř žádné zprávy z tehdejšího období. „*Při vzorném zachování přitom pokoje a pořádku domácího v zemi uplynula léta panování jeho pro Prahu bez mnohých hlučných proměn. Proto a ovšem také pro nedostatečnost dějepisných zřídél, vždy ještě překážející, nemáme o mnoho více zpráv o příbězích Pražských za jeho nejdelšího času panování*

³³Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . , 1. díl, s. 196.

³⁴Tamtéž, s. 196.

³⁵Tamtéž, s. 196.

³⁶Tamtéž, s. 196.

³⁷Tamtéž, s. 194.

*jeho leč o slavných jeho vjezdech a výjezdech z města a hlučných slavnostech držaných za rozličnými příčinami.*³⁸

7.12 Kolonizace a národnostní otázka

Historik usuzuje, že český vladař v padesátých letech 13. století představoval své sídlo. Přitom se odvolává na názor pražského kanovníka Františka. *„Otakar dal totiž opevniti hrad kolem dokola novými zdmi a věžemi i příkopy; kterážto práce, začata snad již v prvním roce panování jeho, byla nejspíš skončena asi na začátku roku 1257.*³⁹ Toho roku začal Přemysl s novou stavbou, se kterou přišly také velké změny v pražském podhradí. Důsledkem přeměny podhradí bylo založení Nového města na Malé straně. To nechal Přemysl opevnit ze tří stran zdí a příkopem. Čtvrtou stranu pak chránil Pražský hrad. *„Založení města stalo se ostatně zde jak při rozličných jiných župních hradech zavedením německých osadníků a vyobcování předešlého českého obyvatelstva, kteréž v poddanství přebývalo na půdě dotud královské, nyní prodané ve svobodné jmění novým měšťanům. Časně z jara roku 1257, jak vypravuje souvěký letopisec, vyhnal král Otakar Čechy z podhradí, a usadil cizozemce.*⁴⁰ Také kvůli hojnému Přemyslovi kolonizátorskému úsilí (obzvlášť z německých oblastí), pojmenoval historik tuto kapitolu *„Praha za největšího rozšíření měšťanstva německého*⁴¹. Od té doby se město jmenovalo Větší.

Český král zakládal a zveleboval mnoho českých měst způsobem, jakým to dělali i jeho dva předkové (Přemysl Otakar I. a jeho otec Václav I.). Jednalo se o emfyteutické (zákupní) právo, kterým bylo založeno mnoho německých osad. Tyto vesnice byly Otakarovým zdrojem peněz do královské komory. Další rozšiřování královského majetku plynulo pro panovníka z návratu statků, které byly zastaveny šlechticům. Důsledkem toho bylo také získání větší moci v zemi. *„Župní hrady a tomu podobné jmění koruny, zastavené panstvu, jsou od něho i proti vůli tehdejších držitelů vykupovány nazpět, a moc panovnická na ujmu přílišné moci šlechty tím znamenitě znovu povýšena.*⁴² Všechny získané peníze sloužily Přemyslovi k tomu, aby je mohl štědře rozdávat a také ke zvelebování královského dvoru.

Podle Tomka udělal Přemysl zásadní omyly během své vlády, když zval do země německé kolonisty. Ti se těšili jeho oblibě víc než Češi. Další jeho chybou bylo to, že bral šlechticům jejich zastavené statky. Tyto činy byly jednou z příčin panovnickova pádu. *„Osazování Němců, stávající se na mnoze s křivdami neb aspoň s neslušnou nevšímavostí pro obyvatelstvo české, způsobilo Otakarovi nechuť v lidu, vyvazování pak statků korunních nenávisť panstva, která pro něj i pro zem českou měla časem svým nešťastné následky.*⁴³

³⁸Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . , 1. díl, s. 194.

³⁹Tamtéž, s. 192. Od 13. února 1257 je první listina datovaná Přemyslem na Pražském hradě.

⁴⁰Tamtéž, s. 192.

⁴¹Tamtéž, s. 179.

⁴²Tamtéž, s. 193.

⁴³Tamtéž, s. 193–194.

7.13 Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Václav Vladivoj Tomek hodnotí Přemysla Otakara II. jako slavného a mocného českého panovníka, který se zasloužil o mnoho dobrých zákonů. Dále ho vyzdvihuje za dodržování zákonů, což se projevilo v bezpečnosti země. Tomek také připomíná, že tehdy došlo k bohatnutí měst, zvláště Prahy. Její věhlas se díky tomu rozšířil do vzdálených zemí.⁴⁴ Naopak králi vytýká, že zval do Čech cizince (Němce), kteří se těšili jeho přízni více než místní. Také bral šlechticům jejich zastavené statky. Tyto činy později způsobily jeho pád.⁴⁵

⁴⁴Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města. . . , 1. díl, s. 194.

⁴⁵Tamtéž, s. 193–194.

8 Josef Šusta – České dějiny. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví

8.1 Profesní život

Josef Šusta (1874–1945) se zabýval ve svém profesním životě i hospodářskými dějinami, v nichž předcházел soudobou českou historiografii i Pekaře.

Na utváření jeho vědeckého pohledu měl rozhodující vliv Jaroslav Goll. Hlavně co se týče znalostí o českém hospodářství, sociálním složení a kultuře v poměru k západní Evropě. Také ho ovlivnil v zájmu o vědecký pokrok, který probíhal v zahraniční historiografii. Studium na vídeňském Institutu pro rakouský dějezpýt a římský výzkum ovlivnily Šustovy analytické znalosti (na rozdíl od Golla) v utvoření pojetí hospodářských dějin a světové protireformace.¹

Český historik dosáhl brzy ve svém pracovním životě evropského formátu. Informoval rychle o vývojích evropské vědy. Dějiny pro něho vždy znamenaly vědu a umění. Z analytika se postupně stal syntetik. Měl výborné vědecké a literární schopnosti, jazykový talent a společenský takt. Díky tomu se stal po své docentuře a Gollově odchodu v roce 1910 profesorem všeobecných dějin na pražské univerzitě. Ke sklonku svého života byl profesorem České akademie věd a umění (představitelem české vědy), kterou během německé okupace obhajoval.²

Šusta měl rozsáhlý záběr svého historického bádání od politických dějin, přes hospodářské a kulturní. Zabýval se jak domácími, tak zahraničními dějinami.³ Během svého bádání vyhradil významné místo hospodářským dějinám. Zároveň ukázal, jak hospodářské poměry prostupují politické a sociálně historické události. Ty jsou jeho důležitým faktorem.⁴

Zaměřil se na studium přelomu 13. a 14. století. Během prvních letů světové války se zabýval drobnějšími kritickými pracemi o Přemyslu Otakaru II. a Václavu II.⁵ Právě z tohoto hlubokého studia vzniklo základní a pro Šustu typické dílo, které se jmenuje Dvě knihy českých dějin. S podtituly jednotlivých svazků: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví (1917) a Počátky lucemburské (1919). Dvě knihy českých dějin jsou vrcholnou tvorbou, ve které uplatnil své kritické analýzy a syntézy. Zároveň zde předvedl umění své srovnávací metody a snahu po uceleném, politickém, hospodářsko-sociálním a kulturním vnímání historické reality. Tu dovedl ztvárnit ve

¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 503–504.

²Tamtéž, s. 504.

³Tamtéž, s. 504.

⁴Tamtéž, s. 505. V začátcích svých studií narazil na nutnost, aby se historik zabývající se o středověké agrární dějiny naučil i opomíjenou technickou stránku zemědělství a znal i odborná pravidla hospodaření. Více viz. Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 504.

⁵Šusta, Josef: Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara. Český časopis historický (dále ČČH), roč. XXI. 1915; Šusta, Josef: Skládal Václav II. básně milostné? ČČH, roč. XXI. 1915; Šusta, Josef: Václav II. a koruna polská. ČČH, roč. XXI. 1915.

svém literárním podání.⁶

Fakticky jsou Šustovy Dvě knihy českých dějin jedinečným počinem o velké politické, hospodářské a společenské přeměně české společnosti na konci 13. a na začátku 14. století. Dobře vystihují její kulturní a národní dopady. Historik prozkoumal hospodářské a společenské podmínky politického rozkvětu českého státu za posledních Přemyslovců. Ve svém bádání dospěl k závěru, že to bylo způsobeno bohatými nálezšti stříbra a důlním bohatstvím. To podnítilo zakládání nových měst, utváření silných stavovských celků panstva a duchovenstva, rozvoj měšťanstva a prostého lidu. Šusta ve svých knihách objasnil, že vznik měst byl předpokladem pro novou dělbu práce ve společnosti. Zároveň to ovlivnilo další společenské vrstvy. Existence městského trhu podnítila rozvoj vesnice a vznik polosvobodného selského stavu. Historik dobře vypožoroval souvislost obou kolonizací, městské a vesnické. Došel k závěru, že se tím zvýšil obchod. „*V hospodářské konkurenci vzrostlo národní a stavovské povědomí vyšších šlechtických vrstev a objevil se dobový ekonomický racionalismus.*“⁷ Šusta sice dobře pochopil hospodářské podmínky sociálního a politického vývoje, ale přecenil vliv stříbra a peněz na společenské třídy a uvolnění vztahu mezi pánem a poddanými.⁸

Ve svém díle popsal i výhody německé kolonizace pro domácí vývoj. Téměř nepřipouštěl nepříznivé důsledky, které se objevily v národnostním rozdělení země a ve sporech mezi Čechy a Němci. Obraz politické situace v českých zemích je vykreslen v evropských souvislostech. Historik ho podal jako poznamenaný velmocenskými snahami několika panovnických rodů, které mají svoji vládu založenou na složité římské politice. Dále zde popsal vnitřní zápas panovníka se stavy o spoluvládu ve státě. V těchto kapitolách politických soubojů z konce Přemyslovského období a z počátků Lucemburské vlády, Šusta rozvedl psychologické charaktery panovníků, šlechtu i duchovních. S tím souvisí také to, že správně vystihl dvojí vrstvu v městském prostředí. Jednalo se o obchodnickou a řemeslnickou. Popsal jejich hospodářské, výrobní a myšlenkové rozdíly.⁹

Přestože Šusta přispěl do české historiografie mnohými novinkami, nejsou Dvě knihy českých dějin originální v metodě, poznacích, složení ani stylu. Jeho přepracované, doplněné a dále časově vedené dílo se stalo věcným základem pro spoustu syntetických obrazů, v Novotného Českých dějinách. To proto, že Šusta slíbil novému redaktorovi Kamilu Kroftovi pokračování v českých dějinách. Od roku 1935 napsal další čtyři rozsáhlé svazky, které pojímaly české dějiny od konce vlády Přemysla Otakara II. do začátku vlády Karla IV.¹⁰

⁶Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny. . . , s. 505.

⁷Tamtéž, s. 506.

⁸Tamtéž, s. 506.

⁹Tamtéž, s. 506.

¹⁰Tamtéž, s. 506–507. Jsou umělecky sestaveny jako vnitřně dramatické celky opírající se o vůdčí politické osobnosti. Nové složení poskytlo Šustovým svazkům Českých dějin i poetické názvy: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví (1935), Král cizinec (1939), Karel IV. otec a syn, 1333–1346 (1946) a Karel IV. za císařskou korunou, 1346–1355 (1948). To také ovlivnilo jejich vnitřní pojetí. Šusta jako v dramatickém sporu staví proti sobě dvojici protichůdných osobností, například

Díky Šustovi získaly České dějiny zcela jinou podobu. Historikův stylistický talent a vědecké představy jsou zde zřetelné. Šusta jejich prostřednictvím dochází k subjektivním úsudkům a předpokládaným závěrům. Tímto přístupem se poté snadno přenáší přes dobově těžké, stále nevyřešené problémy.¹¹

Šustovy Dvě knihy českých dějin nejsou jen souhrnem dosavadní české a cizí literatury, ale jsou také osobité a promyšlené.¹²

8.2 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Na samotného autora působí tento český král jako někdo z těch, „*kdož posunuli český národ hluboko do výhně dějin obecných, nikoliv již jako trpnou výplň, na samém okraji kulturního světa latinského postavenou, nýbrž jako významného dělníka při budování dalších osudů evropských*“¹³. Zároveň si Šusta uvědomuje, „*že český král byl z postav, jaké Angličan s oblibou zove reprezentativními muži své doby. Jejimi měřítky třeba potom především bytost jeho hodnotiti, do jejího rámce ji zasaditi a z jejího ducha poznávati, chceme-li správně vystihnouti hloubku a pravý dějinný význam pádu Přemyslova s vrcholné výše, na niž jej vyneslo prvních dvacet let králování*“¹⁴.

8.3 Kandidatura na římského krále v roce 1255

Přemysl se v tehdejší politice stal velmi důležitou osobou. Proto nemohl zůstat stranou při řešení říšské problematiky.

V úvodu kapitoly o říšských záležitostech Šusta vytýká většině německých historiků (zvláště Ottokar Lorenzovi), že hledají u českého panovníka vědomou zášť. Ta měla narušovat soudržnost říše. Autor brání Přemysla, protože zmíněný postoj není doložen žádným pramenem. Pro Otakara byl podle autora titul římského krále „*nejvyšší metou životní, kdyby sám mohl zlatého vínku toho dosáhnouti a jím ctižádostivou skráň svou ozdobiti*“¹⁵.

V roce 1255 se pokoušel český král získat římskou korunu. Jeho plán mu ale překazila papežská kurie. Ta se totiž bála odporu v německé papežské straně (vytlačil by se z kandidatury hrabě Vilém Holandský). Poté se již o Přemyslově kandidatuře nemluvilo. Zájem o tuto hodnost měli Richard Cornwallský a Alfons X. Kastilský.

Jana Lucemburského a Elišku Přemyslovnu, Jana a Karla, Jana a Jindřicha z Lipé ap. Tyto opačné osobnosti vytváří dynamiku v ději. Jejich střety po krizi směřují k neštěstí nebo smíření. Není to jen umělecká konstrukce. Je založena na historické skutečnosti. Tím je zdůrazněna rozporuplnost osobností, která má původ v obecných společenských vlivech.

¹¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny... , s. 508.

¹²Tamtéž, s. 508.

¹³Šusta, Josef: České dějiny. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. Díl II. část 1. Praha 1935, s. 7.

¹⁴Tamtéž, s. 7.

¹⁵Tamtéž, s. 58.

V lednu roku 1257 proběhla volba nového římského krále, při které byl zvolen Richard. Český vladař se jí nezúčastnil, ale v zápětí uznal nového římského krále. Když soupeřova strana zvolila v dubnu 1257 Alfonse, uznal ho i Otakar (český král se choval podobně jako severoněmecká knížata).

8.4 Bitva u Kressenbrunu

Spojením babenberských zemí s českými vznikl nový velký stát. Přemyslovi tak vyvstali i noví nepřátelé. Byli jimi Wittelsbachové a Uherské království. Ti chtěli také získat rakouské země. Díky vítězství u Kressenbrunu v roce 1260 se český panovník vypořádal s Uhry a vytlačil je Štýrska, které do té doby okupovali. Zároveň využil tuto situaci ke získání vlivu nad arpádovskou říší. K tomu mu pomohl také druhý sňatek s uherskou princeznou Kunhutou. V tomto bodu Šusta polemizuje s tvrzením V. Chaloupeckého. Ten chtěl dokázat, že český král měl v tomto směru velké cíle. Podle něho chtěl Přemysl připojit ke své zemi západní Slovensko a Panonii. Zároveň chtěl také využít ve svůj prospěch spory ve vládnoucím uherském rodě, který by se rozdělil na dva nepřátelské tábory. Takovým způsobem by zlomil nebezpečí svých dosavadních nepřátel. Šusta toto tvrzení odmítá, protože Chaloupecký měl sice dostatek dokladů pro tento názor, ale ty byly nepřímé. Podle Šusty se jednalo spíše o „indicie a nápovědy“¹⁶.

Autor se k tomuto problému také vyjadřuje. Otakar si podle něho chtěl spíš v Uhrách zajistit dostatečný vliv, který by mu zaručoval dobré sousedské vztahy a případné spojení. Postupem doby se jeho zásahy do uherských záležitostí stupňovaly, protože se zde vyostřili vnitropolitické spory mezi stárnoucím králem Bélou IV. a jeho nástupcem Štěpánem. Ty následně vyvrcholili v domácí válce. Za této situace do Prahy utekla Přemyslova tchýně Anna Mačevská i s korunovačními klenoty a také několik významných uherských šlechticů (Jindřich Kysecký, Jiljí Monoszló). I díky nim Otakar „ovlivňoval“ zdejší dění.

8.5 Vztah s Richardem Cornwallským

Při příležitosti Přemyslovy korunovace na českého krále, se do Prahy sjelo mnoho říšských knížat. Šusta soudí, že se zde debatovalo o odstoupení obou cizích vladařů, aby mohla proběhnout nová volba. Podle Šusty nastala pro českého panovníka opět naděje na získání tohoto titulu. Nasvědčuje tomu slib jeho švagra, markraběte Oty III. Braniborského, „že v otázce případné volby krále římského bude poslušen pokynů z Prahy“¹⁷. I tato naděje byla brzy zmařena. Arcibiskup Werner totiž vyhlásil za svého kandidáta Konradina, vnuka císaře Fridricha II. místo Otakara. Proto se Přemysl vrátil k prvně zvolenému Richardovi a opět ho uznal (v srpnu 1262) za římského krále. Zato, že se český panovník přiklonil Angličanovu

¹⁶Šusta, Josef: České dějiny... , s. 45.

¹⁷Tamtéž, s. 60.

stranu, dostal v léno vévodství rakouské a štýrské. Zároveň byl pověřen ochranou všech říšských statků na pravém břehu řeky Rýna. „*Jest ovšem známo, že Přemysl II. plné moci té užil zejména k tomu, aby sám Chebsko ovládl a tím českou hranici na této straně podstatně zesílil proti Wittelsbachům.*“¹⁸ Šusta si myslí, že Richard tehdy udělil českému vladaři i právo ženského nástupnictví, protože Otakar stále ještě neměl mužského potomka.

Český král nadále zasahoval do říšských záležitostí. Za nového krále navrhoval jedenáctiletého Fridricha Míšeňského (Pokousaného). Také ho zasnuje se svou dcerou Kunhutou. Pokud by se Přemysl nedočkal mužského potomka, získal by Fridrich věnem od své ženy českou korunu a další královny země. To se ale nestalo, protože se v roce 1271 narodil vytoužený následník trůnu Václav II. Tím byly zrušeny všechny uzavřené dohody. Roku 1272 umírá Richard Cornwallský a v říši nastává mezivládí.

8.6 Poděbradská smlouva

Politiku českého krále během jeho života provázely příbuzenské vztahy. To platí i o jeho bratrancích, Oldřichovi a Filipovi ze Sponheimu. Právě s Oldřichem ho pojilo celoživotní přátelství. Českým panovníkem se také nechal inspirovat a převzal od něj některé správní reformy. Na sklonku roku 1268 učinil Oldřich Otakara dědicem svých zemí (Korutany, Kraňsko, Vindická marka). Smlouva byla uzavřena v Poděbradech. Tou obešel v dědictví svého bratra Filipa. On byl totiž „černou ovčí“ Sponheimské rodiny, ale i českého krále. Filip zastával úřad salcburského biskupa. Přemysl ale musel vynaložit mnoho úsilí, aby se zde udržel. Přesto byl nakonec roku 1265 odvolán. I když byl Filip v dědické smlouvě svého bratra vynechán, měl dostat také určité zajištění. Český král ho chtěl dosadit na stolec do Aquileje. To se mu ale nepodařilo. Roku 1269 Oldřich náhle zemřel. Filip se na to začal domáhat svého dědictví. Nechal se prohlásit za vévodu Sponheimského. Tím popřel Otakarův dědický nárok na tyto země. Jejich spory nakonec vyvrcholily válkou. Filipův spojenec byl uherský král Štěpán (Přemyslův nepřítel), který i válku proti Čechům vedl. Po nerozhodných bojích se protivníci v roce 1271 domluvili na mírové smlouvě. Králi Štěpánovi byly vráceny Přemyslem zmocněné uherské oblasti. Český král zase slíbil, že nebude zasahovat do vnitropolitických uherských záležitostí. „*Měl-li Přemysl opravdu určitý úmysl, království uherské trvale zkomoliti získáním jeho severních a západních stolic, ustupoval od něho nepochybně tímto mírem.*“¹⁹ Pro Otakara byla uzavřená smlouva přínosem, protože jejím prostřednictvím Štěpán uznal jeho nárok na sponheimské dědictví a vzdával se jakýchkoli nároků na alpské země. „*Tak dosahuje rozpínavá moc Přemyslovce, který v té době (od roku 1270) k základními titulu svému krále českého, vévody rakouského i štýrského a markraběte moravského připojuje i tituly vévody korutanského, pána Chebska, Kraňska, Marky Vindické a Pordenone,*

¹⁸Šusta, Josef: České dějiny... , s. 62.

¹⁹Tamtéž, s. 54.

*skutečně nížiny hornoitalské, té Itálie, která jeho štaufským předkům bývala cílem životního úsilí.*²⁰

8.7 Kandidatura na římského krále v roce 1271

Šusta připomíná v otázce případné Přemyslovy kandidatury na římského krále také tzv. Kosmova druhého pokračovatele. Ten ve svém díle uvádí, že v srpnu roku 1271 navštívil Prahu kolínský arcibiskup a jménem volitelů nabídl českému panovníkovi římskou korunu. Král, který se řídil radou českých šlechticů, tuto nabídku ale odmítl. *„Nová důstojnost by jej prý zavlékla do zápletek v dalekých, neznámých krajích, kdežto sedě na stolci otců svých Přemysl vládne, máje jen od Boha nad sebou, tak slavně, že jméno jeho až k moři zaznívá a na pokyn jeho veškerá knížata, i sám císař sloužiti mu budou.*“²¹ O pravdivosti této události podle autora pochybovali mnozí čeští historikové (Palacký, Pekař) a Šusta se k nim přidává. Tvrdí, že *„celá zpráva o zájezdu arcibiskupa kolínského do Prahy, v letopisech k roku 1271 položená, jest pouhou omylnou ozvěnou návštěvy z roku 1256 a že je proto třeba událost tu z dějin souvěkých vůbec škrtnouti*“²². Podle autorova úsudku *„jest tu krajní pochybovačnosti více na místě než hledání cesty střední, zejména uvážíme-li podezřelou okolnost, že jak 1256, tak 1271 klade v letopisné kompilaci návštěva arcibiskupova do téhož měsíce srpna a že se vypravování druhé jeví na prvním i po formální stránce závislým*“²³.

8.8 Poměr k říši

Fakt, že se chtěl český panovník ucházet o římskou korunu, byl v německých zemích známý. Podle autora v tom veřejnost neviděla nic špatného ani si nemyslela, že by Otakarovu zvolení bránil jeho český původ. *„Po matce ze štaufské jsa krve a těsně spojen s řadou německých rodů knížecích, nejevil se český král německému prostředí nikterak cizincem, nýbrž byl naopak počítán k vrcholným květům německého národa.*“²⁴ Německá knížata si podle autora přála nového panovníka, který by urovnal konflikty. Všechno ale měli v rukou volitelé. Šusta uvádí tvrzení tradované u německých dějepisců. Ti říkají, že se Přemysl nesnažil získat kurfiřtské hlasy pro sebe, ale spíše volitele přehlížel. Podle autora není tento názor správný, protože se nedochoval dostatek zpráv o volebních jednáních. Novější historikové se kloní spíše k názoru, že kurfiřti chtěli zvolit slabého panovníka. Pro Otakara bylo při volbě hlavní nevýhodou to, že knížata, s jejichž hlasy mohl počítat, měla malou váhu. Byla to markrabata braniborská a saští vévodové. Proti nim stál důležitější

²⁰Šusta, Josef: České dějiny..., s. 56.

²¹Tamtéž, s. 87.

²²Tamtéž, s. 89.

²³Tamtéž, s. 89.

²⁴Tamtéž, s. 98.

hlas rýnského markraběte Ludvíka. Tím se proti sobě postavili staří nepřátelé (Přemyslovec a Wittelsbach). Situace se obrátila proti Otakarovi. Němci totiž chtěli od nového panovníka řešení problémů, které v jejich zemích panovaly.

Němečtí historikové (hlavně O. Redlich) zastávají názor, že kurfiřti chtěli při volbě dát říši do pořádku (ve věcech statků, důchodů) a chtěli zabránit dalšímu zmenšování majetku. S tím byla spojena také revindikace říšských lén, která byla od smrti krále Fridricha II. zcizena. Šusta připouští, že revindikační otázka byla součástí volebních jednání. Dodává však, že volitelé více přihlíželi na „*získání záruk, že na jejich vlastní zájmy z předchozího rozchvácení říšských důchodů a práv při tom sáhnuto nebude*“²⁵. Pro českého historika má otázka revindikace od počátku jasný cíl. Ten je namířen proti Přemyslovi. „*Takže již sama volba nového krále římského chovala v sobě záměrné jádro zásadního útoku na velikou moc krále českého, rozvrácenou říši na východě jako obrovský balvan lemující.*“²⁶ Šusta se ztotožňuje s Palackým, že to byl hlavní důvod Rudolfova zvolení. Proti tomuto názoru staví autor polemiku Ottokara Lorenze. Ten tvrdí, že v soudobých pramenech není důkaz a že „*Rudolfa samého není možno s bezpečnou určitostí myšlenku povznesení vlastní moci na škodu českého krále položit hned ke vzniku jeho královské důstojnosti*“²⁷. Historik (Lorenz) dále poznamenává, že srážka mezi Otakarovou říší a obnovenou říšskou mocí „*měla od počátku jakýsi ráz nevyhnutelné osudovosti, vznikající zejména z revindikačních úkolů*“²⁸.

Kurfiřtům se při volbě ztížila situace. Chtěli jednomyslně zvolit nového panovníka, ale to nešlo. Důvodem bylo to, že jedním z volitelů byl český král. Proto museli nahradit český hlas jiným, který by prosazoval stejného kandidáta jako oni. Český hlas byl tedy nahrazen bavorským. Novým králem se bez problému stal Rudolf Habsburský.

Otakar zvolení Rudolfa neuznal, což bylo podle Šusty přirozené vyústění situace. „*Jaksi nezbytné gesto sebeobrany, vyvolané od počátku určitým vědomím, že mezi novým králem římských jako nositelem revindikačního programu říšského, a králem českým, uchvatitelem tolika říšských lén, dohoda jest zásadně vyloučena bez podstatného okleštění moci Přemyslovy.*“²⁹

Pro Přemysla bylo v tomto momentu nebezpečnější než revindikace to, že se Rudolf spojil se svým zetěm Ludvíkem Falckým. Habsburk v něm získal spojení s Wittelsbachy. Ti nejvíce ohrožovali Otakarovu moc v alpských zemích a na západě Čech. To byl hlavní důvod, proč český panovník popíral výsledek frankfurtské volby.

Uznání Rudolfovy volby bylo také závislé na souhlasu papežské kurie. Český král se na ní obrátil s žádostí, aby Habsburkovu volbu neuznala. Zachoval se Otakarův stížný list z listopadu roku 1273, ve kterém útočí proti „*jakémusi pokoutnímu hraběti, tíhou chudoby stíženému, kterého zaslepení kurfiřti v Němcích za krále římského*“.

²⁵Šusta, Josef: České dějiny..., s. 117.

²⁶Tamtéž, s. 117.

²⁷Tamtéž, s. 117.

²⁸Tamtéž, s. 117.

²⁹Tamtéž, s. 123.

*ského svorně zvolili a korunovali*³⁰.

Do tohoto problému se také vložil Přemyslův rádce, biskup Bruno. Ten poslal 16. prosince 1273 dopis papeži. Píše se v něm o vyřešení císařské krize. To souvisí s křížovou výpravou do Svaté země. Bruno ve svém dopise píše, že *„jediné s obecně uznaným a mocným císařem v čele může výprava křížácká k plnému úspěchu dospěti, a proto mají papež a koncil obecný dáti císaře takového křesťanstvu v Alfonsovi Kastilském uznáním jeho nepochybných nároků*³¹. Biskup se také snažil vyzdvihnout Otakarův význam. *„Ukazuje zejména, jak vedle důležitého úkolu záchrany trosk jerusalemského království stejně důležitá jest ochrana střední a východní Evropy před přívalem pohanství a schismatu, který ji ohrožuje.*³² Bruno nechtěl ukázat českého panovníka jako nejlepšího kandidáta na římského krále, ale chtěl zdůraznit nesmyslnost frankfurtské volby, zaujaté proti *„opěrným sloupům křesťanské bezpečnosti, králi českému a kastilskému*³³.

Rudolf brzy našel zbraň proti českému panovníkovi. Tou byla otázka revindikace. Již na přelomu let 1273 a 1274 ohlásil navrácení všech lén říši, která byla bezprávně odcizena. Věc byla složitá. Přemysl se mohl odvolat na to, že roku 1262 řádně přijal od krále Richarda Rakousy a Štýrsko. *„Stalo se tak sice bez osobního holdu a listinou, kterou neprovázel ani souhlas, ani svědectví předních knížat.*³⁴ Šusta připomíná, že tehdejší právní řády nebyly důsledné a podobných protiprávností bylo možné najít spoustu. K vévodství korutanskému neměl Otakar žádný právní dokument a Chebsko bylo připojeno bezprávně. V tomto případě se opíral jen o *„úkol ochrany říšského zboží na pravém břehu Rýna, který byl Richard kdysi Přemyslovi přikázal*³⁵. Na jaře roku 1274 došlo k jednání mezi Rudolfem a Otakarem. Problém se ale nevyřešil. *„Přemysl upírá Rudolfovi uznání, Rudolf hrozí mu důsledky říšského práva a revindikačními nároky.*³⁶ V této době se do sporu vložil papež Řehoř X. Obrátil se na českého vladaře s listem, ve kterém píše, *„nemůže již dlouho otálet s konečným řešením otázky císařské, a netají se s tím, že se nehodlá ve věci té vázati námitkami Přemyslovými. Varuje však krále před tím, aby se dal strhnouti k nebezpečnému jednání, jehož by pozdě bylo litovati, a žádá jej, aby přistoupil na podnět, který mu jeho zástupci ústně předloží a jímž papež chce, od něho veškeré křivdy odvrátiti*³⁷. Papež tedy žádal, aby český král uznal Rudolfovu volbu. Zato měl být Řehoř X. rozhodčí v revindikační otázce. Bruno domlouval svému králi, aby přijal papežovu nabídku. Ta by byla pro něho příznivější než rozhodování říšských knížat. Dokud by se papež nerozhodl, Rudolf by nemohl udělat nic proti českému králi. Otakar přesto nepřistoupil na Řehořovu nabídku. V dopise z 12. července 1274 *„král prohlašoval, že jest ochoten podrobiti se jeho rozhodčímu výroku, nikoli však ihned,*

³⁰Šusta, Josef: České dějiny... , s. 125.

³¹Tamtéž, s. 127.

³²Tamtéž, s. 128.

³³Tamtéž, s. 129.

³⁴Tamtéž, s. 139–140.

³⁵Tamtéž, s. 140.

³⁶Tamtéž, s. 140.

³⁷Tamtéž, s. 141.

*nýbrž teprve po vykonání křížové výpravy, na niž se uvoloval sám vydati s veškerou silou své říše. A k náležitě přípravě její žádal nadto doby čtyř let*³⁸. Přemysl chtěl řešit spor s Rudolfem až za šest let. Do té doby mělo zůstat vše tak jak je.

Český panovník zanedlouho dostal od Řehoře další litinu. Chtěl, aby Otakar svůj spor s Rudolfem co nejdřív vyřešil pomocí společných přátel (německá knížata a biskup Bruno). Mezitím papež vyzval Alfonse, ať se vzdá nároku na říšský trůn. Ten ho poslechl a dne 26. září 1274 uznal Řehoř Rudolfovu volbu.

8.9 Spory se šlechtou

Český král se od počátku své vlády snažil získat moc nad rakouskou šlechtou. Ta mu totiž kladla velký odpor. Kradla a stavěla si hrady bez panovníkova svolení. Přemysl chtěl ochránit svůj majetek, proto již v roce 1254 nechal popravil některé vzpurné rakouské šlechtice. Ti se nechťeli podrobit královým příkazům. Panovník jen chtěl *„do řádných kolejí život zdivočelý předchozími lety zhoubného neklidu přivést*³⁹. Spory s panstvem jsou problém, který se *„táhne pak jako červená nit celou dobou Přemyslovou v alpských zemích a kalí nejvíce náladu mezi vévodou a panstvem zemským*⁴⁰. Na základě Přemyslových zásahů se začala šlechta cítit utlačovaně. Proto se mu vzepřela (nejen slovy, ale také spojenectvími s jeho nepřáteli). Šusta uvádí příklad, který se stal roku 1265. Rakouský pán Ota z Meissova zemřel ve vězení v Čechách, protože byl obviněn ze zrady. Největší odpor ale pociťoval panovník ve Štýrsku. Protože zde v letech 1253–1260 vládli Uhři, byla i zde potřeba pevná vláda. Proto do země Přemysl dosazuje cizí správce (Vok z Rožmberka, Bruno Olomoucký, Purkart z Janovic). Oproti tomu v Rakousích vládne pomocí domácích šlechticů. Největší proces se štýrským panstvem proběhl v roce 1268. Místní šlechtici (Bernard a Jindřich z Pfannbergu, Oldřich z Lichtenštejnu, Wulfing ze Stubenbergu, aj.) byli uvězněni v Čechách a na Moravě kvůli zradě.

Jakmile český král rozšířil svou říši o Korutany a Kraňsko, vznikly také zde problémy s domácím panstvem. Část zdejších totiž stále podporovala, Filipa (bývalého salcburského arcibiskupa). Otakar měl zase podporu vůdčích duchovních (sekovský biskup Wernhard, probošt Maria-Wörthský Jindřich). Většina šlechty Babenberských zemí měla podle Šusty k Přemyslovi napjatý vztah. *„Souvěké prameny nezastírají skutečnosti, že větší část duchovenstva, města a lid venkovský panství pevné ruky královny vítaly jako vysvobození z dlouhých zmatků, zejména nižší třídy zatěžujících; sebevědomý kruh zemského panstva však se jím cítil zmíry pokořen a uhněten.*⁴¹

V tomto neklidném prostředí, mělo Rudolfovo zvolení za římského krále, povzbuzují účinek. Někteří nespokojení šlechtici s ním brzy navázali spojení a vyzvali

³⁸Šusta, Josef: České dějiny... , s. 142.

³⁹Tamtéž, s. 155.

⁴⁰Tamtéž, s. 155.

⁴¹Tamtéž, s. 158.

ho, aby co nejdříve na Přemysla zaútočil. Zároveň mu slíbili, že ho podpoří povstáním proti českému králi. Otakar věděl o navazování spolupráce odbojných šlechticů s Habsburkem. Proto i on vyhledával spojení s Rudolfovy nepřáteli (Ladislavovi poručníci v Uhrách a Jindřich Bavorský⁴²).

8.10 Odboj české šlechty

Díky odporu měšťanů mohl být tedy Rudolfův plán zmařen, „*kdyby v jeho prospěch nebyl do vývoje událostí zasáhl činitel závažnosti zcela výjimečné, totiž skutečnost, že také v zemích českých vypukla vzpoura panská proti králi*“⁴³.

Její příčinou byl Přemyslův způsob vlády. Ten se střetával s osobními zájmy panstva. Český panovník zakládal nová města a velkou váhu kladl na to, aby jich měl co nejvíc. Za jeho vlády nastal také konec převádění královských měst a panství šlechtě, jak to bývalo zvykem za vlády jeho otce Václava I. „*Spíš docházelo k revindikacím zboží takových, kdysi v župu nebo v zástavu daných, ve prospěch koruny, a to i tam, kde se již ta či ona velmožná rodina zcela bezpečila jejich trvalým držením a proto v nutnosti vrácení cítila trpký osten křivdy*.“⁴⁴ Druhým střetem byl králův podíl na kolonizaci země a důlního podnikání. Z těchto činností plynuly do komory obrovské zisky. Král totiž zmařil nejednu šlechtickou snahu po výnosném podnikání. Dalším problémem pro šlechtu byla Přemyslova ochrana církevních majetků před loupeživými nájezdy panstva. „*Vším tím vzrůstal u jednotlivých velmožů soubor drobných nebo větších nespokojeností, který se lišil právě ryze osobním zbarvením podstatně mnohem hlouběji zakořeněné nepřízně proti panství Přemyslovi v zemích alpských, kde k osobním motivům přistupovala nadto nechť k vládě cizího původu*.“⁴⁵ Podle Šusty není jisté, že by se v českých zemích před rokem 1276 vyskytly nějaké podněty ke vzpouře proti Otakarovi. Až po propuknutí vzpoury v alpských zemích, se čeští šlechtici postavili proti králi. Historik píše, že v čele panského odboje stál Boreš z Riesenburku. Ten nebyl ale jediný. K němu se přidali další rody, zejména Vítkovci. Šusta také uvádí, že mezi Přemyslem a Vítkovci byly nejasnosti. Na počátku jeho vlády se tento rod těšil králově přízni. Vok z Rožmberka byl jmenován zemským sudím v Rakousích a poté hejtmanem ve Štýrsku. Královým rádcem byl Oldřich z Hradce. Na konci šedesátých let se ale Vítkovci vytráčí z Otakarovy blízkosti (nesvědčí na královských listinách). Dozvídáme se o nich až v roce 1276, kdy se postavili proti králi. Důvodem, proč to udělali, byla podle autora Přemyslova kolonizační a hospodářská politika. Ta kazila snahy Jihočeských pánů. Panovník totiž v blízkosti jejich sídla v Českém Krumlově nechal založit cisterciácký klášter Zlatá Koruna. Zároveň zde nechal založit město České Budějovice, které bylo důležitým střediskem královské moci. To překazilo kolonizační snahy Vítkovců v této oblasti. Další důvod

⁴²Rudolfova volba pro něho znamenala posílení moci jeho bratra, Ludvíka Falckého. Viz. Šusta, Josef: České dějiny... , s. 160.

⁴³Tamtéž, s. 205.

⁴⁴Tamtéž, s. 212.

⁴⁵Tamtéž, s. 213.

byl ten, že „*Přemysl II. sáhl do oblasti starších držav Vítkovců na dolní Lužnici, v Ústí, jakmile tu rudné nálezy na základě horního regálu královského daly příležitost, všecek kraj mezi Jihlavou a Lužnicí svěřiti těžařské péči jihlavských družstev měšťanských*“⁴⁶. Podle Šustova názoru chtěl vůdce Vítkovců, Záviš z Falkenštejna, včlenit rodové državy ležící na šumavské straně do říše. Kdyby se mu to podařilo, podléhal by jen svrchovanosti římského krále.

Český odboj byl úspěšný. Odpůrci ovládli velkou část pohraničí. Také zde byla hrozba rozšíření vzpoury do dalších částí země, pokud by Otakar zůstal bojovat v Rakousích proti Rudolfovi. Český král se proto vrátil do Čech, aby aspoň tady ovládl situaci. Tím se vzdal boje o alpské země a přišel o ně. V listopadu 1276 došlo mezi Rudolfovou a Otakarovou stranou k jednání. Výsledek byl takový, že „*Přemysl vzdá se vévodství rakouského, štyrského i korutanského, Kraňska, Marky Vindické, Pordenone i Chebu. Za to sprostí jej král římský klatby říšské a vydá mu v léno Čechy i Moravu s jejich příslušenstvím. Poddaní té i oné strany budou rovněž účastni míru se svými hrady i statky; zajatci i rukojmí mají nabýti svobody. Duchovním, kteří přízní Přemyslovou v alpských zemích obročili nabyli, mají obročiti ta zůstat*“⁴⁷. Dále bylo dohodnuto, že se má česká princezna Kunhuta stát manželkou Rudolfova syna Hartmanna. Přemyslův syn Václav si měl zase vzít za manželku jednu z dcer římského krále. Kunhutiným věnem měly být statky, které měl Přemysl v osobním vlastnictví v Rakousích. Již čtvrtý den po rozhodnutí přijel Otakar do Rudolfova ležení u Vídně. Zde ho požádal o odpuštění a přijal Čechy a Moravu v léno. „*Bez rozhodné srážky a takřka bez prolití krve skončil se tak spor, který byl pln tří léta zájmem souvěkého křesťanstva k sobě soustředil*.“⁴⁸ Brzy po uzavření dohody mezi oběma panovníky, vymáhal Rudolf na Přemyslovi Kunhutino věno. Tato událost byla záminkou k vyhlášení nové války na počátku roku 1277.

Český král se v této době zabýval problémy ve Slezsku. Celá situace byla pro Otakara špatná. Proto dne 6. května 1277 uzavřel Bruno ve Vídni novou smlouvu s Rudolfem. Ta pro něho byla horší než předchozí. „*Zmizela jakákoliv naděje na zachránění aspoň části země rakouské pro Přemyslovce. O sňatku mladého Hartmanna s Kunhutou Českou se v ní totiž vůbec nemluvílo. A sňatek Václavův s některou z dcer Rudolfových, byl v podmínkách svých valně pozměněn tím, že věno, nyní na pouhých deset tisíc hřiven snižené, mělo na Chebsku a nikoliv na zbožích rakouských býti zajištěno*.“⁴⁹

Vladaři ještě nedojednali otázky týkající se zemských hranic a vídeňské fary. Proto se na začátku září vydal do Prahy Rudolfův nejstarší syn Albrecht. Výsledkem jeho návštěvy byla dodatková smlouva uzavřená 12. září 1277. „*Měla význam zcela zvláštní jako náběh k nové, zásadní úpravě poměru krále českého jakožto říšského knížete ke králi římskému*.“⁵⁰ Smlouva upravovala i účast českého krále na říšských

⁴⁶Šusta, Josef: České dějiny..., s. 221.

⁴⁷Tamtéž, s. 227.

⁴⁸Tamtéž, s. 229.

⁴⁹Tamtéž, s. 236.

⁵⁰Tamtéž, s. 239.

vojenských výpravách. Přemysl „*jest povinnen dostáti mu v případě potřeby říšské se slušnou mocí vojenskou; kdyby pak šel do pole s mocí zvláště velikou, má prý býti odměněn podobně jako jiná knížata říšská. Na vyzvání má doprovázeti Rudolfa nadto zejména ke korunovaci římské, a kdyby ze zákonného důvodu sám jízdy se nezúčastnil, jest povinen vyslati k ní aspoň náležitý počet vojska, při čemž o výkupu z povinnosti té vůbec není řeči. Jako zvláštní milost povoloval pak Rudolf jen to, že na některou dobu přechodnou má býti český král zproštěn závazku účastnit se říšských výprav i roků, kteráž to doba však v zápětí pouze do konce příštího léta byla věru skoupě vyměřena*“⁵¹.

Také zde bylo dohodnuto, že Otakar dá milost poddaným, kteří proti němu za války stáli a nebude je do své smrti trestat. Kdyby se ale později proti němu postavili, může proti nim zakročit. V říjnu požádali Vítkovci Rudolfa o ochranu před českým králem. V tom uviděl Přemysl bezpečí narušující jeho moc v zemi. Podle Šusty v tom lze cítit Otakarovo odhodlání chránit nejen sebe, ale také svůj stát. Český král poznal, že pomocí mírové smlouvy s Rudolfem se klidu v zemi nedočká. Tak přistoupil ke kroku, který definitivně zničil panský odboj. Zajal Boreše z Riesenburka. Ten byl odsouzen k smrti. Záviš z Falkenštejna a jeho bratři utekli do ciziny. Jejich majetky propadly královské komoře.⁵² Tím byl na počátku roku 1278 zničen panský odboj. Bylo to ale za cenu brzké války s Habsburkem. Český panovník proto navazoval spojení s okolními vladaři. Obrátil se i do Uher. Ty ale měly dobré vztahy s Rudolfem, tak neuspěl. Spojenectví se mu podařilo navázat s Jindřichem Bavorským, Jindřichem Jasným v severním Německu, s braniborskými Askánci a s různými polskými Piastovci.

8.11 Bitva na Moravském poli

V alpských zemích se situace obrátila proti Rudolfovi, protože začal vybírat v Rakousích a ve Štýrsku mimořádnou daň. V Praze ožila naděje, že se místní vzbouří proti Habsburkovi. Přemysl tedy navázal spojení s vídeňským patricijem Paltramem od Hřbitova a s Jindřichem z Kueringu. To ale dokázal Rudolf překazit. Také tvrdil, „*že král český zrádným spiknutím o moc i o život mu ukládal*“⁵³. To mu posloužilo jako záminka k vyhlášení války proti českému králi.

V létě začal Přemysl shromažďovat vojsko. O pomoc se obrátil na své spojence ze severního Německa, Durynska, Míšně, Branibor a Polska. V polovině července byl Otakar již v Brně. Král spěchal s přenesením bojů mimo své země. Nevadil mu ani nedostatek mužů v jeho vojsku. Za hranicemi se pokoušel dobýt první městečko Drozdovice, ale narazil zde na odpor vojska vedeného Štěpánem z Weissova (Rudolfova spojence). Po šestnácti dnech městečko dobyl. Mezitím čekal Habsburk se svými spojenci z jižního Německa a Uher na Přemysla u Vídně.

⁵¹Šusta, Josef: České dějiny... , s. 240.

⁵²Například Jindřich z Rožmberka si zachoval své majetky, protože poddal králi a slíbil mu do budoucna své služby. Viz. Tamtéž, s. 247.

⁵³Tamtéž, s. 262.

Podle plánu měl Rudolf zaútočit na českého krále ze severu (z pravého břehu dolní Moravy). Jakmile Otakar zjistil jeho postup, přesunul se se svým vojskem na východ. Tím chtěl u řeky zastavit Rudolfovu vpád do českých zemí. Přemyslův tábor se rozložil u vesnice Jedenspeugen. Obě vojska od sebe nyní dělila vzdálenost pěti kilometrů.

Habsburkovo vojsko svým počtem převyšovalo Otakarovo. Rudolfovi značně pomohla uherská lehká jízda. Naproti tomu měl český král největší oporu v „železných pánech“. *„Důvěra v jejich sílu byla však patrně hlavním motivem, který vedl Přemysla II. k tomu, aby přes celkový, z míry nepříznivý poměr číselný v poli vytrval a rozhodného boje se odvážil.“*⁵⁴

Bitvu zahájil Rudolf v pozdních odpoledních hodinách a trvala jen krátce. Odehrávala se především mezi jezdci. Uhři zaútočili na levé české křídlo a pronikli až k táboru nepřítele. Bitva se brzy změnila ve zmatený útěk české strany. Ta utrpěla velké ztráty, protože vojáci byli zatlačeni do rozbahnělé Moravy. Podstatnější než sama porážka českého vojska, byl fakt, že zde zemřel Přemysl Otakar II.

Šusta se odvolává na různé soudobé prameny, ale i přesto neuvádí, jestli k Přemyslově porážce přispěla zrada Miloty z Dědic. Podle uherského kronikáře byl Milota zabit hned při prvním útoku Uhrů. Naopak v polském prameni se hovoří o zradě Otakarových německých žoldnérů. K této otázce autor uvádí Rudolfovu list, který po bitvě napsal papeži. Vyjadřuje se v něm o českém králi jako o hrdinovi. *„Ač král zmíněný viděl úplnou porážku svých rytířských šiků a že takřka všemi již jest opuštěn, přece nehodlal ustoupiti naším vítězným praporům, nýbrž bránil se olbřím duchem i mravem, s podivuhodnou statečností, až někteří z našich rytířů jej smrtelně zraněného spolu s ořem jeho k zemi srazili. Tu konečně král ten přeslavný spolu s vítězstvím život ztratil.“*⁵⁵ Habsburk zde ale nepíše o útěku českého krále z bitvy a o jeho smrti.

Tělo českého panovníka bylo převezeno do Vídně. Zde bylo vystaveno ve fran-tiškánském klášteře. To proto aby se předešlo pověstem, že není mrtev.

8.12 Správa země

*„Nikoliv sever, do chladných močálů a nevlídných hvozdů poměrně chudého kraje, nýbrž k jihu, mnohem svůdnějšímu vši svou přírodou a kulturní vyspělostí láká jej dědictví štaufské krve.“*⁵⁶ Díky sňatku s Markétou Babenberskou získal Přemysl rakouské země. Historik si stěžuje, že se nezachoval dostatek pramenů, abychom poznali „reformu“ zdejší zemské správy. *„Obecně odnášíme však dojem, že dílo královo ve směru tom bylo vskutku nevšední a mohlo se aspoň tím, oč usilovalo, směle postaviti po bok úspěšným státotvorným náběhům západoevropským.“*⁵⁷

⁵⁴Šusta, Josef: České dějiny..., s. 271.

⁵⁵Tamtéž, s. 275.

⁵⁶Tamtéž, s. 38.

⁵⁷Tamtéž, s. 38.

8.13 Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Přemysl Otakar II. vytvořil velkou mocnou říši na východním pomezí latinského křesťanstva. Po tomto úspěchu přišla tragédie. Nebylo to ale vinou jeho směhlých státnických plánů. Problém byl podle Josefa Šusty hlubší. Ležel v obecných středověkých podmínkách. Jeho velká říše narážela na dědictví římské říše. Ta ovšem nemohla připustit svůj rozpad. I když její sláva byla již minulostí. Nemohla přeci připustit, aby její slávu trvající po staletí zničil český král. Otakar se sám pokusil získat titul římského krále, ale neúspěšně. Následovně nedokázal čelit říši, která se dostala do rukou jeho nepřítele a rozbila jeho rozsáhlé území. Od té doby se proti němu všechno postavilo. Přes jeho celoživotní věrnost papeži v něm nenalézala oporu. Tak Rudolf získal mocného spojence proti Přemyslovi. I v rozhodující bitvě se štěstí přiklonilo na Habsburkovu stranu. Tuto situaci již nemohl český král řešit, protože zde zemřel.

Na závěr autor hodnotí vládu pátého českého krále Přemysla Otakara II. „Z nepochybných kladů našich dějin zůstane však skutečnost, že panovník z české krve první se pokusil o to, aby v zmatené třišti a neústrojnosti státní střední i východní Evropy vytvořil rozsáhlý a náležitou silou vnitřního ústrojí vyzbrojený celek, který se měl se ctí postaviti po bok vyspělejším budovám státním evropského západu.“⁵⁸

⁵⁸Šusta, Josef: České dějiny..., s. 284.

9 Václav Novotný – České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara

9.1 Profesní život

Svoji práci zaměřil Václav Novotný (1868–1932) na dvě historická období. Byly to husitství a nejstarší české dějiny. Vědeckým bádáním stál tento analytik nejbližší Gollově historické metodě.¹ Hlavně se odlišoval od Pekaře a také od konzervativních Gollových žáků.²

První díla Václava Novotného se zabývala husovskou tematikou. Té se věnoval do konce života.³ Dále se ve svém historickém bádání zajímal o nejstarší české dějiny (o přemyslovskou dobu). K tomuto období se přihlásil již v počátcích své vědecké činnosti, ale hned se této obsáhlé problematice nevěnoval.⁴

Historikovým podnětem k zájmu o přemyslovskou dobu byla vydaná kritika Bachmannovy souhrnné práce o českých dějinách (*Geschichte Böhmens* I. z roku 1899) v roce 1903. Toto dílo pojímalo českou historii z pohledu německého nacionalismu. Soudobé české dějepisceví pociťovalo, že kritika Bachmannovy práce, která se záměrně obracela proti interpretaci a koncepci Palackého dějin, není tou správnou. Rovnocenným dílem by byly nové dějiny, které by nahradily ty Palackého. Protože část odborné historické veřejnosti již odmítla Rukopisy jako hodnověrné prameny k nejstaršímu období národních dějin. Také chtěli vytvořit dílo, které by sahalo dále než jen k roku 1526, jak tomu bylo u Palackého. Novotný se jako historik nehlásil k nadřazenosti českého národa (šovinismu), ale věděl, že Bachmannova práce přes jistá pozitiva nenabízí v českém dějepisceví nové možnosti. Novotný začal sepsávat České dějiny až tehdy, když ho k odvážnému počínu přiměla iniciativa Laichterova pokrokového nakladatelství vědecké literatury.⁵

Novotný popsal ve dvou dílech rozsáhlý obraz českých dějin. Ten zahrnuje knížecí dobu a je doveden až do roku 1197 (České dějiny I., 1912 a II., 1913). Příprava dalších dílů zůstala ale nedokončená. Bylo to hlavně kvůli soustavné práci na Hu-

¹Kutnar, František – Marek, Jaroslav: *Přehledné dějiny...*, s. 538.

²Tamtéž, s. 538–539.

³Tamtéž, s. 539. Během přípravy práce o Husovi sledoval Novotný domácí tradice české reformace. Z těchto poznatků vznikla kniha *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století*. Část I. Do Husa (1915). Dílo sleduje (vznik a vývoj) předhistorii husitství. Vysvětluje jeho dějinné východisko a hlavní ideje. Kniha byla určena pro širší veřejnost. Toto Novotného dílo mělo nejjednodušší literární koncepci, nejživější jazyk a nejpůsobivější styl. Věnoval se třem myšlenkovým proudům předhusitského hnutí: vzdělané opozici na univerzitě, humanismu a lidové náboženské mentalitě. Chtěl ukázat, že mezi předchozím domácím reformním hnutím a Husem je vývojová souvislost (to je pro Novotného pojetí Husa charakteristické), přestože Husovo vystoupení byl nový prvek. Již zde se ozývá pozdější Novotného názor, že cizí působení mají na husitství druhotný vliv. Dále že Husův vztah k Wiklifovi byl kritický. I když ho doslovně přejímal. Viz. Kutnar, František – Marek, Jaroslav: *Přehledné dějiny...*, s. 540–541.

⁴Tamtéž, s. 541–542.

⁵Tamtéž, s. 542.

sově životopisu a vracející se nemoci. V dalších dvou svazcích se mu povedlo vyložit vládu Přemysla Otakara II. do roku 1271. Nepodařilo se mu již ale objasnit tehdejší hospodářství a významný sociálně-národnostní jev, kterým byla tzv. německá kolonizace, vznik měst a městské společnosti ve 13. století. Tyto díly vyšly až na sklonku jeho života (III. díl roku 1928, IV. díl roku 1937).⁶

Příčiny neúspěchu tohoto velkého historického počínu byly hlubší. Měly svůj původ v autorově vědecké metodě (zvláštním dějinném pojetí). Novotný se v Českých dějinách pokoušel odpovědět na dvě věci (badatelsky to ale v jednom díle nešlo zrealizovat). První úkol se týkal potřeby národní společnosti. Ta chtěla vydat nové souborné zpracování české historie. Druhým bylo vědecké přezkoumání všech existujících historických výzkumů. Novotný se chtěl hlavně zabývat druhým úkolem. Práci proto především věnoval vědcům. Nechtěl jednoduše nastínit obrysy a snadnou jazykovou stylizací se vyhýbat sporným problémům. Právě na ně kladl hlavní důraz. Tak byla do práce zanesena neucelená, přesto převažující složka, která se musela stále používat při výzkumné metodě. Tím byla porušena jednotná skladba díla. Shrnující části byly vystřídávány za faktograficky bohaté, analyticko-monografické celky. Do polemických částí bylo nutné zahrnout všechn materiál. Práce se rozrostla více do rozsahu než do hloubky. Dějiny jsou pojaty monotematicky. Materiály o vnitřních dějinách rozsahem narůstaly a část kapitol věnujících se náboženství a právní problematice se změnily v odborné monografie.⁷

Ve svých Českých dějinách se Novotný projevil jako kritický a podrobný analytik, jehož jazykový styl působí velmi střízlivě. Jeho dílo o starším českém středověku odráží soudobou věcnou a názorovou úroveň historického vědění. Také zaznamenává faktografický a názorový posun, který české dějepisceví udělalo od Palackého doby.⁸

9.2 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Přemysl je podle Novotného „jeden z nejznamenitějších panovníků českých a z nejslavnějších členů svého rodu“⁹. Autora zaujal panovníkův život plný kontrastů. Ten začíná rychlým vzrůstem moci (získáním rakouských zemí) a končí tragickým pádem v bitvě na Moravském poli. Uvádí ale, že jeho konec nastal dříve než smrtelnou porážkou. Osudovou utrpěl dva roky předtím. Tehdy bylo jeho mnohaleté úsilí o vybudování velké České říše zničeno sebevědomým hrabětem Rudolfem Habsburským. Novotný hodnotí Otakara kriticky. „*Třeba nelze popřít, že nevykonal vždy všeho, co by byl vykonati mohl, nelze ani upřít, že vždy věděl, co vykonati bylo třeba a vždy se také o to pokusil, a že zájem Říše, pokud arci neodporoval jeho vlastnímu, vždy měl na mysli.*“¹⁰ Autor vidí Přemyslův význam v zásadnějších věcech, které

⁶Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny..., s. 543.

⁷Tamtéž, s. 543.

⁸Tamtéž, s. 543–544.

⁹Novotný, Václav: České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara. Praha 1937, s. 3.

¹⁰Tamtéž, s. 6.

vykonával během svého života. To pro něho nebyly jeho válečné úspěchy nebo zahraniční politika, ale jeho státnické umění. Přemysl byl podle něho „dobrý válečník a diplomat, vyniká také jako reformátor správy, jako zvelebitel finančního stavu své říše a svých důchodů, tedy v politice vnitřní a hospodářské“¹¹. Podle Novotného měl Otakar tragický osud. Vybudoval sice velkou, silnou, mocnou a bohatou říši, ale jedna meta mu zůstala odepřena. Tou byla císařská koruna. Volitelé si již více nepřáli další posílení jeho moci.

9.3 První křížová výprava

V září roku 1254 se v Praze objevil velmistr Německých rytířů (Poppo z Osterny). Od něho přijal Otakar kříž. Český panovník se snažil zavděčit kurii, proto se vydal na křížovou výpravu. Jeho účast se ale pozdržela, protože se musel vydat do Rakous, aby zde dohlédl na popravu zdejších pánů (více níže). Po urovnání rakouských poměrů se Přemysl vydal na křížovou výpravu. Vánoce strávil ve Vratislavu a 17. ledna se 1255 se setkal v Elbingu s velmistrem řádu Poppem. Odtud pokračoval až do Rudau. Zdejší Sámové byli překvapeni českým vpádem. Dali proto přednost vyjednávání před bojem. „*Přicházejíce k Přemyslovi jako vlastnímu původci výpravy, nabízeli podrobení a přijetí křtu. Jednomu z předních náčelníků Přemysl sám postavil se za kmotra, jinému Ota Braniborský, ozdobující nově křtěné, jimž Bruno Olomoucký svátost udělil, svými jmény.*“¹² Výprava pokračovala dále přes Quednau a Waldau po Tapiau. Otakar tak obrátil na křesťanství většinu pohanů v Samlandu. Zároveň zde založil nový hrad Královec (Königsberg), který se měl stát centrem dobytého území. Tím jeho výprava úspěšně skončila. Vydal se tedy zpět do svých zemí. Do Prahy se vrátil až v květnu 1255 a v červenci za ním poprvé dojela jeho manželka Markéta Babenberská.

Dobré vztahy mezi českým panovníkem a polskými knížaty (zejména Boleslavem Stydlivým a Vladislavem Opolským) pokazil jejich vpád na Opavsko v roce 1253. Při něm byli Češi zajati a nebyli stále propuštěni. Přemysl jim tento útok nakonec odpustil, protože mu před vykonanou křížovou výpravou (v roce 1255) darovali rameno sv. Stanislava. Středověký člověk si totiž bez pomoci vyšší moci nedovedl představit svůj úspěch. Proto také Přemysl přičítal svůj úspěch na výpravě tomuto světcu.

9.4 Kandidatura na římského krále 1256

V říši v roce 1254 rostla nespokojenost s vládou Viléma, která byla rozvrácená. To bylo podnětem říšským měšťům k založení Rýnského obranného spolku (Rheinbund). Přemysl chtěl mít dobrý vztah s kurií (kvůli své politice). Proto papeži sliboval podporu Viléma, dokud si to tak bude přát. Otakar Vilémovi oznámil,

¹¹Novotný, Václav: České dějiny..., s. 6.

¹²Tamtéž, s. 24.

že mu kurie nabídla titul římského krále, pokud sám odstoupí. Na podzim roku 1254 oznámil Vilém svou rezignaci. Český panovník chtěl nabídku přijmout, ale dosud nepadl papežův souhlas. Přemysl měl prostředek, kterým mohl papeže přesvědčit. Byla to připravovaná křížová výprava. Těsně před ní (7. prosince 1254) ale papež Inocenc IV. zemřel. Věc vzala ale nečekaný obrat. Král Vilém se osvědčil během jednání s Přemyslem jako dobrý politik a začal ho podporovat Rýnský spolek. Na začátku roku 1255 svolal dva říšské sjezdy. Zde ho uznala i další města. Tím se na jeho stranu postavili i jeho dřívější odpůrci. Vilém následně stáhl svou rezignaci. „*Vždyť přece Přemysl sám hned předem prohlásil, že přijme hodnost císařskou, jen ustoupí-li Vilém a svolí-li papež. A papež nyní odmítl.*“¹³ K jeho korunovaci již ale nedošlo, protože padl v lednu roku 1256 v boji proti Frísům. Otázka volby se stala opět aktuální. Tentokrát vzbudila pozornost v celé Evropě. Český panovník podle Novotného tentokrát nekandidoval. Domníval se, že „*vystoupiti s kandidaturou, která nebyla nabídnuta, bylo beznadějně, neboť již to ukazovalo dostatečně, že těm, kdo o volbě rozhodovali, byl Přemysl kandidátem příliš mocným.*...“¹⁴ Dne 18. března 1256 zvolila Pisa kastilského krále Alfonse X. za římského krále. V té době vyjednával s kurií i anglický král Jindřich o získání Sicilského království pro svého syna Edmunda. Proto také navrhl na kandidáta za římského krále svého bratra Richarda Cornwallského. Český panovník i tentokrát zůstal věrný své politice, tedy papeži. V červenci přijel do Prahy kolínský arcibiskup Konrád. Novotný píše, že podrobnosti o jeho cestě nejsou známy. Přece se domnívá, že ví, proč sem arcibiskup přijel. Díky své cestě měl získat Otakara na svou stranu (Richardovu) při volbě nového římského krále. To se mu však nepodařilo.

Pro Alfonsovo zvolení se vyslovil papež. Na jeho straně stál tedy i Přemysl. Alfons nemohl ale určitě s hlasem českého krále počítat, protože mu tento stav (bez krále) vyhovoval. Dne 13. ledna 1257 byl zvolen za říšského krále Richard Cornwallský. Proti tomu Otakar nejprve protestoval, ale později se přiklonil na jeho stranu. Nedlouho poté (1. dubna 1257) byl zvolen za římského krále ve Frankfurtu Alfons Kastilský. Český panovník uznal i jeho volbu. Vždy se řídil podle toho, který z obou zvolených kandidátů bude mít větší zájem o říši.

9.5 Bitva u Kressenbrunu

V roce 1254 uzavřel Otakar s Uhry mír a odřekl se Štýrska. Podnět k opětovným vzájemným bojům přišel ze Salcburku. Zde byl zvolen arcibiskupem Přemyslův bratranec Filip Sponheimský. Kurie ho ale v roce 1256 sesadila. Na jeho místo zvolila Oldřicha Sekovského. Jeho pozice však byla jen titulární. Ve skutečnosti si podržel diecézi Filip, kterého podporoval český král.

V zoufalé situaci se tedy ocitl salcburský arcibiskup Oldřich Sekovský. Proti němu uzavřel Filip s Otakarem spojení. Oldřich neváhal a s Uhry uzavřel podob-

¹³Novotný, Václav: České dějiny..., s. 46.

¹⁴Tamtéž, s. 50.

nou dohodu. Jejich cílem bylo získání Salcburku pro Oldřicha (to ale Filip zmařil). Tento spolek ale také mířil nepřímě proti Přemyslovi. Mladý uherský král Štěpán nesl těžce nedávnou porážku, a proto se rozhodl v červnu 1259 pro vpád do Korutan. To znamenalo porušení smlouvy z roku 1254 mezi Přemyslem a Uhry. Český král se tedy začal připravovat k útoku na Štýrsko (o něho před časem přišel). Napětí mezi oběma panovníky dodalo odvalu štýrské šlechtě, která nabídla Otakarovi v roce 1259 své vévodství. Král se vypravil do země a Uhři z ní byli vyhnáni. V tomto momentu byla válka neodvratná. Na jaře roku 1260 se vydal Béla IV. se svým vojskem k tažení do Rakous. Český panovník neotálel a vyšel mu vstříc. Kvůli nepříznivé roční době se oba nepřátelé shodli na dočasném příměří. To mělo trvat do 24. června 1260. Uherské vojsko podpořili: Daniel Haličský se synem Lvem, Boleslav Krakovský Lešek Lenčický. Nechyběli ani Kumáni, Chorvaté, Sekelové, Valaši a další. Přemysl se zase mohl spolehnout na podporu Jindřicha Vratislavského, Vladislava Opolského, Otu Braniborského a Sponheimské bratry. Do války byl král také doprovázen svojí manželkou Markétou Babenberskou. Král Štěpán chtěl přepadnout moravské vojsko, ale zabloudil. Dne 26. června narazil na hlídky rakouských šlechticů. Ti uherský útok snadno odrazili a vydali se je pronásledovat. Padli ale do uherské zálohy a byli zabiti. Teprve 4. července zaujala vojska svá pevná místa. Otakar poblíž ústí Moravy do Dunaje, Béla na levém břehu Moravy. Dne 12. července se Uhři pod Štěpánovým vedením přepravili přes Moravu a zaútočili. Rozhodující úlohu měli v bitvě čeští těžkooděnci, kteří odrazili útok lehké uherské jízdy. Ti začali z boje utíkat a k nim se přidali další. Otakarovo vojsko pronásledovalo nepřátele do Uher a obsadilo Bratislavu a další hrady. Béla prostřednictvím svého palatina Rolanda nabídl Přemyslovi mír. Ten nabídku přijal, protože to bylo i pro něho výhodnější. Kdyby dále plenil v Uhrách, tak by je oslabil a tím by otevřel cestu Tatarům do střední Evropy (což nechtěl). Béla se ve smlouvě zřekl Štýrska. Na potvrzení míru byl domluven sňatek Bélova syna s Otakarovou neteří Kunhutou.

Český panovník informoval papeže o své vítězné výpravě. Z jeho podání vyplynulo to, že by si nyní mohl podrobit celé Uhry. Novotný jeho list hodnotí takto: *„Nikdy snad žádný jiný slohový obrat nezpůsobil svému původci tolik výtek a přímo pohany, jako Přemyslovi tato jeho hyperbola.“*¹⁵

Autor vzápětí vysvětluje Otakarův dopis. Mír z roku 1254 odpovídal přání kurie, kdy si babenberské dědictví rozdělili Uhři a Češi. Přemysl si stále přál udržet papežovu přízeň. Po této bitvě bylo ale přání kurie minulostí. Proto musel český panovník události podat ve svůj prospěch. Válku rozpoutali Uhři a prohráli ji, protože neměli dostatečně silné vojsko. Kurii z toho muselo vyplynout, že toho mohl dobýt daleko víc. Spokojil se však jen s málem (Štýrskem). *„Chtěl-li si pojistiti souhlas kurie k nabytí celého dědictví Babenberského, musil ukázati, že by vlastně byl mohl chtít více. To byl důvod i účel jeho nadsázky. Na dobývání a podmanění Uher ovšem nepomýšlel, jemu šlo jen o Štýrsko.“*¹⁶

¹⁵Novotný, Václav: České dějiny..., s. 90–91.

¹⁶Tamtéž, s. 91.

9.6 Nový sňatek

Bitvou u Kressenbrunu získal Otakar celé dědictví Babenberků. Jedno mu však chybělo. Stále totiž neměl dědice, kterému by odkázal svoji říši. Jeho manželka mu sice věnem přinesla rozsáhlé území, ale byla o mnoho let starší než Přemysl. Proto se od ní potomka nedočkal. Věděla, že Otakar měl s její dvorní dámou Anežkou tři děti (syna a dvě dcery). Ty byly ale nelegitimní. Začal tedy přemýšlet o rozvodu. Otakarovi usnadnilo situaci to, že zatím nebyl (on ani Markéta) korunován na českého krále. Proto „*oddělit se od korunované královny nebylo tak snadné jako zapudit pouhou choť královu*“¹⁷. Papež Alexandr IV. poslal (6. října 1260) do Prahy dvě listiny. Jedna byla pro Otakarova nemanželského syna, druhá dceři. V nich papež „*povoluje výslovně, že nemanželský původ nemá býti na překážkou v dosažení všech hodností, důstojenství a knížectví světských, k nimž by byli povýšeni nebo jež by jim byly uděleny*“¹⁸. Za papežovu legitimitu svých nemanželských dětí chtěl zůstat Přemysl manželem Markéty. Když papež přiznal nástupnická práva jeho nemanželskému synovi, neměl český panovník důvod k rozvodu. O čtrnáct dní (21. října 1260) později poslal papež do Čech novou listinu, ve které upřesňuje ty první. „*Papež oznamoval, že dispens udělená nesmí žádným způsobem býti nakládána tak, aby z ní Mikuláš nebo obě dcery nabývali jakéhokoli práva ke království českému.*“¹⁹ Český vladař tedy začal hledat řešení. Kurie mu v jeho přáních nevyhověla a zároveň mu došla trpělivost. Přestal brát ohledy na svou manželku Markétu a začal uvažovat o rozvodu. Podle Novotného si kvůli tomu nemusel nic vyčítat, protože nejdříve byl do Rakous pozván místní šlechtou a až potom se stal Markétiným manželem. O Štýrsku mohl říct, že ho vyhrál v bitvě s Uhry.

Během konečných jednání o míru (k nim došlo v dubnu 1261 ve Vídni) navrhl český panovník k jeho upevnění nový sňatek. Tentokrát se měl oženit on sám. Předtím musel být ale rozveden. Začal jednat bez souhlasu papeže. Hodilo se mu, že Markéta po smrti svého prvního manžela Jindřicha VII. složila slib čistoty a vstoupila do kláštera. Toho slibu ale nebyla zbavena. Papežský dispens, který odstranil příbuzenské překážky, na to nemyslel. Proto bylo Přemyslovo manželství neplatné. Markéta se rozvodu nebránila. Sama poslala papeži list, ve kterém všechno potvrdila. Otakar ani nečekal na vyjádření kurie a dal domácím biskupům prohlásit manželství za neplatné. Markéta dne 18. října 1261 opustila Čechy. O čtrnáct dní později oslavil Otakar v Bratislavě nový sňatek s Bélovou vnučkou Kunhutou. Podle uherského krále nebylo jinak možné docílit vzájemného míru. Tomu uvěřil i papež, když odstraňoval rodinné překážky tohoto manželství. Podle autora „*najdeme výslovné zmínky o její kráse, již zvyšovalo mládí a bujnost. Místo staré a neduživé Markéty měl nyní Přemysl choť mladou, silnou a smyslnou, od níž mohl se nadíti potomstva*“²⁰. Jak rozvod, tak nový sňatek byly provedeny bez souhlasu kurie. Podle Novotného šlo

¹⁷Novotný, Václav: České dějiny..., s. 98.

¹⁸Tamtéž, s. 99.

¹⁹Tamtéž, s. 101.

²⁰Tamtéž, s. 106.

z panovnickovy strany o demonstraci proti ní. I když byli oba snoubenci v blízkém příbuzenském vztahu, nepožádali papeže o dispens. Vystupňováním odporu proti kurii bylo Přemyslovo korunování bez jejího souhlasu. To se odehrálo 25. prosince 1261 v Praze. Korunovaci provedl kolínský arcibiskup Werner. Byl za to také štědře odměněn. Český král dokonce vydal listinu, ve které zaručoval jeho ochranu, kdyby byl pro tento čin nějak stíhán. Nakonec papež Urban IV. dne 20. dubna 1262 rozvedl Otakarovo staré manželství a zároveň mu udělil dispens k manželství s Kunhutou.

9.7 Vztah s Richardem Cornwallským

V říši tou dobou panovalo interregnum, i když měla dva krále. Alfons se však o říšské záležitosti nestaral. Richard přijal v roce 1257 po svém zvolení korunu, ale byl vytížen děním v Anglii. Arcibiskup Werner chtěl novou volbu. Pro tuto myšlenku se snažil získat i českého krále. „*Přemysl patrně zásadně souhlasil, pomýšleje na volbu vlastní, i když potom veřejně s kandidaturou nevystoupil.*“²¹ Novotný nabízí vysvětlení, proč Otakar nakonec nekandidoval. Na jeho korunovaci byl i švagr Ota Braniborský. Ten mu slíbil, že při říšské volbě bude volit stejného kandidáta jako Přemysl. Jakmile se Richard dozvěděl o nové volbě, vydal se do říše. Toho využil český král a nechal si (9. srpna 1262) od Richarda dát v léno Čechy, Moravu, vévodství rakouské a štyrské. „*Přemysl se tím odříká minulosti, odkládá poslední svazek, který ho k ní poutal, po rozvodu s Markétou, pojišťuje si držení zemí Babenberských na tom právním základě, že je přijímá do Říše jako léna jí odumřelá.*“²²

Na konci roku 1264 byl Richard v zajetí v Anglii, protože zde probíhala revoluce. V říši byla snaha zvolit novým římským králem Konradina²³. Proti tomu zasáhl Otakar. Radil Richardovi, aby co nejdříve přijel do říše a ujal se vlády. Ten ho za poskytnuté služby jmenoval obráncem říšských práv a statků na pravém břehu Rýna (levý břeh měl přepadnout arcibiskupu Wernerovi). Protože měl Přemysl v roce 1265 ze svého manželství zatím jen jedinou dceru, rozhodl požádat Richarda o poskytnutí zvláštního privilegia. Jím by dědické nároky českých zemí připadly Otakarově dceři Kunhutě. Český panovník jako ochránce říšských práv, obsadil roku 1266 Cheb.

9.8 Poděbradská smlouva

Český král uzavřel v Poděbradech 4. prosince 1268 smlouvu s Oldřichem Sponheimským. V ní se stává dědicem Oldřichových zemí právě Otakar. „*Netřeba pochybovati, že Přemysl stál o rozmnožení vlastní říše, jako zase na druhé straně ani toho nelze popírati, že jeho moc, spořádaná správa jeho zemí a rostoucí jejich*

²¹Novotný, Václav: České dějiny..., s. 118.

²²Tamtéž, s. 121.

²³Vnuk císaře Fridricha II. Kurií byl zbaven práva na dědictví Sicilského království. A také ne zcela uhájil své Švábské vévodství. Viz. Tamtéž, s. 136.

*blahobyť samy vyvíjely přitažlivou sílu na země sousední.*²⁴ Svědky smlouvy se ne náhodou stali právě korutanští páni a hrabě Albrecht Goricko-tyrolský. Smlouva podle Novotné měla ale dva problémy. Neřešila poměr k říši. Korutany byly jejím lénem, které po vymření rodu mělo připadnout zpět římskému králi. Tento problém ale Otakara nezajímal, protože situace v říši byla špatná. Zároveň Přemysl počítal s tím, že se jeho budoucí zeť²⁵ stane římským králem. Ten by mu určitě udělil tuto zemi v léno, kdyby mu po jeho smrti připadla. Druhým problémem bylo to, že ve smlouvě není „naznačeno, co má podle ní Přemyslovi připadnout. Jen všeobecně mluví se o zemích a lénech, jež výslovně vyjmenována nejsou“²⁶. Vůbec se v nemluví o Oldřichovu bratru Filipovi, který byl zákonným dědicem Sponheimských zemí. Pro něho nebylo podle autora určeno žádné odškodné. Důležitá věc, která vyplynula ze smlouvy bylo to, že „byla vědomě a přímo uzavřena na ujmu jeho práv a s vyloučením jich“²⁷. I když v poděbradské smlouvě nebyla o Filipovi zmínka, přece na něho Otakar nezapomněl. Právě přítomnost hraběte Albrechta při jejím podpisu mohla českému králi zaručit podporu nejbližších sousedů, kdyby se Filip začal domáhat svých práv. Také mu byla poskytnuta náhrada. V září 1269 byl zvolen za patriarchu aquilejského. Tento úřad neměl ale jistý (nebyl totiž obsazen papežský stolec). V říjnu téhož roku zemřel náhle Oldřich. Filip se tedy přihlásil k dědictví. Přemysl nevyčkával a sjednal si s novými sousedy uznání nároku na tyto země.

V Uhrách v té době probíhaly boje mezi starým králem Bélou IV. a jeho synem Štěpánem. Ten se stále nemohl smířit s tím, že v roce 1261 přišli Uhři o Štýrsko. Před svou smrtí poprosil Béla českého panovníka, aby poskytl útočiště jeho manželce a věrným pánům (Jindřich Kysecký a další) před Štěpánem. Když se ujal nový uherský král vlády, začal proti Otakarovi hned připravovat plán. Chtěl totiž získat zpět Štýrsko. Jeho spojenci se staly neapolský král, Karel z Anjou a poškozený Filip Sponheimský. Štěpán začal vyjednávat s českým králem o míru, aby se mohl lépe vyzbrojit. V Brně se v červenci 1270 setkali plnomocněnci obou vladařů a dojednali příměří (do 16. října 1270). Později se setkali a prodloužili dohodu ještě o dva roky. Během smíru se Otakar snažil rychle vyřídit dědictví Sponheimských zemí. V listopadu 1270 se do nich vydal. V té době vypravil uherský král do Rakous a Štýrska vojsko, které ho mělo při zpáteční cestě přepadnout. Přemysl se to však dozvěděl. Štěpánova vojska objel přes nebezpečný přechod a dostal se do Rakous. Když se uherský král dozvěděl o Otakarově kličce, nechal zpusťošit krajinu na pravém břehu Dunaje. Tím se český král přesvědčil, že si Štěpán mír nepřeje. Začal přemýšlet o pomstě. Kvůli zimě ji ale musel odložit na jaro příštího roku. Dne 13. dubna 1271 zaútočil český král se svým vojskem na Uhry. Rychle se zmocnil Děvína, Stupavy a

²⁴Novotný, Václav: České dějiny..., s. 196.

²⁵Bezládí v říši vzbudilo v Přemyslovi naději na novou volbu. Sám se o královský titul neucházel, ale navrhoval za kandidáta budoucího manžela své dcery Kunhuty. Ta byla již v roce 1267 (ve věku tří let) zasnoubena se synem landkraběte Albrechta Durynského, Fridrichem Pokousaným. Svatební smlouva byla zároveň dědickou. Nevěstě měla věnem připadnout celá otcova říše. Viz. Novotný, Václav: České dějiny..., s. 181–183.

²⁶Tamtéž, s. 199.

²⁷Tamtéž, s. 199.

Bratislavy. Poté pokračoval dál na východ až k řece Hron. Během tří týdnů dobyl Otakar skoro celé Horní Uhry. Zde přichází Novotný s myšlenkou, že Přemysl počítal s blízkou příbuzností Čechů a Slováků, ani nezapomněl i na společnou minulost. I tuto zemi chtěl Přemysl podle litevského plánu (jím měl Otakar povýšit Olomouc na arcibiskupství celé své říše a nově dobitých území, které by získal během druhé křížové výpravy) připojit k Olomouci, kdyby zde byla zřízena metropole. Od této myšlenky se však autor odvrací, protože český panovník nechtěl obnovit Velkomoravskou říši.

Otakar zůstal u Bratislavy, kde došlo 9. května k bitvě, která skončila pro Uhry porážkou. Štěpán si přál vyjednat s Přemyslem příměří, ale to se nepodařilo. Protože uherský král nechtěl vzdát válku s českým panovníkem. Tak došlo 2. května 1271 k rozhodující bitvě, kterou také Otakar vyhrál. Byl přesvědčen, že po tak těžké válce se uherské vojsko snadno nevzpamatuje. Proto se vypravil zpět do své země. Uhři však v červnu vpadli do Rakous a na Moravu a jejich spojenci z Bavor vtrhli do Horních Rakous a zničili je. Dne 3. července 1271 podepsali oba nepřátelé mírovou listinu. Z té plynul Otakarovi zisk. Hranice měly zůstat nadále stejné. Český král měl vydat Štěpánovy některé hrady a ten se musel definitivně vzdát nároků na Štýrsko, Korutany, Kraňsko a Vindickou marku.

Filip Sponheimský skončil také bez úřadu i dědictví. Patriarchát v Aquilei mu zdejší kapitula nepřiznala. Musel se tedy smířit s Přemyslem. K tomu došlo na začátku roku 1273. Filip se vzdal nároků na dědictví a za to mu byly postoupeny statky v Rakousích a dostal titul správce Korutan. Český král se tedy stal pánem Sponheimského dědictví (Korutan, Kraňska, Vindické marky). Zde Novotný uvádí, že Otakarovou politickou chybou bylo nepřijetí nových zemí v léno od říše. Autor to také vysvětluje. *„Právě nyní mohl Přemysl očekávati, neuděl-li mu léna Richard, že jeho nástupce mu ho neodepře, a mohl-li při začátku akce spoléhati, že tímto nástupcem bude jeho zeť, byla nyní naděje ještě slibnější, neboť nyní tímto nástupcem Přemysl si představoval sebe.“*²⁸

9.9 Spory se šlechtou

Panovníkova snaha po silné vládě narážela na odpor šlechty. O to víc, když předcházející panovník byl slabý a panstvo zákony nedodržovalo. I když Přemysl vládl tak velké říši, měl dost moci, aby mohl zasahovat proti nespokojeným šlechticům.

Otakarovo vydání landfridu v Rakousích v roce 1254 zakazovalo stavět hrady těm, kteří neměli dostatek statků v okolí. Dále je *„zakazují stavěti je jinak, než na vlastní útraty, tedy nikoliv na škodu lidí, kteří nejsou poddáni vrchnosti stavbu podnikající“*²⁹. Landfrid také obsahoval rozkaz obracející se do minulosti. Všechny hrady, které byly za předchozího bezvládní postaveny, měly být zbořeny. Místní šlechta si

²⁸Novotný, Václav: České dějiny..., s. 254.

²⁹Tamtéž, s. 406.

během šesti let (1246–1251) bezvládní zvykla na volnost. Stavěla si hrady bez svolení panovníka a účastnila se loupeživých nájezdů. Přemysl byl tedy donucen se v roce 1254 vydat do Rakous (před svou první křížovou výpravou), aby panskou zvůli za-trhl. Někteří z odpůrců byli i popraveni.

K dalším nepokojům rakouské a moravské šlechty došlo podle Novotného ke konci roku 1265. „*Jejichž podstaty sice neznáme přesně, ale jež nepochybně souvisí s pokusy Přemyslovými o revindikaci zeměpanského majetku.*“³⁰ Český král proti této vzpouře přísně zakročil. Ota z Meissova, Beneš z Cvilína, jeho bratr Milota z Dědic byli roku 1265 zatčeni a poté uvězněni na Veveří. Ota i Beneš zemřeli. Některé jejich hrady byly zbořeny. Zato Milotovi nebyla jeho vina prokázána a těšil se králově přízni.

Další problémy se šlechtou se objevily ve Štýrsku. Hned po vítězství u Kressenbrunu (1260) nechal král vyměnit domácího zemského hejtmana Jindřicha z Lichtenštejna a nahradil ho Vokem z Rožmberka.³¹ I přesto, že se místní šlechtici ochotně podřídili Otakarovi, byly mezi nimi rozpory. Jednalo se zejména o navrácení zeměpanského majetku (s ním souvisí i pokus o jeho soupis, se kterým pomáhal Bruno Olomoucký). Šlechtě šlo hlavně o právo stavět hrady. Přemysl v této otázce zakročil razantně. Krátce po své druhé křížové výpravě bylo několik štýrských pánů (například Bernard z Pfannberka, Jindřich z Lichtenštejna, Fridrich Ptujský a další) pozváno ke králi. Všichni byli uvězněni. Sporné hrady byly zbořeny a jen část jich byla vrácena. Až za dvacet šest neděl (17. března 1269) král šlechtice propustil.

9.10 Odboj české šlechty

Přemyslovy neshody u nás měly z části stejnou příčinu jako se šlechtici v ostatních zemích. Otakar po dosednutí na český trůn napravoval chyby, kterých se dopustil jeho otec. Hlavně nazpět vymáhal korunní statky, které byly odcizeny šlechtici. To se podle autora nemohlo stát najednou, ale postupně. Ze soudobých pramenů podle něho vyplývá, že vymáhání probíhalo klidně. K neshodám nedocházelo, protože šlechtici uznali královo právo. Novotný se diví, že zde nebyl sestaven podobný registr jako v Rakousích a Štýrsku Rationaria. Připouští, že ho zde ale mohly nahrazovat zemské desky.³²

Všichni páni však Přemyslova opatření nepřijímali bez výhrad. Mnozí postižení byli nespokojení, ale neodporovali. I když král vymáhal svoje odcizené statky, přesto šlechtě poskytoval výhody. Například si mohli s panovníkovým svolením stavět své vlastní hrady. Právě zde můžeme podle autora najít rozdíly v českém vývoji. Domácí páni se časem zmocnili mnoha zeměpanských hradů a statků. Získali také rozsáhlá práva a svobody, kterými jejich politický význam stoupl. Rozkradené statky šlo koruně vrátit, ale získaná politická práva již ne. Otakar věděl, že tento vývoj nejde

³⁰Novotný, Václav: České dějiny..., s. 141.

³¹Tamtéž, s. 407.

³²Tamtéž, s. 421.

zastavit. Pokusil se alespoň usměrnit jeho vývoj opatřeními, která některá práva potlačovala. Zato jim sliboval ústupky. Podle Novotného je v tomto zásadní rozdíl mezi vývojem v našich a v alpských zemích. V Rakousích a zvláště ve Štýrsku budila revindikace zeměpanského majetku silný odpor, který musel být utlumen násilím. Proto zde Otakarova vláda nebyla oblíbena. V Čechách tomu bylo podstatně jinak. Jednotliví čeští šlechtici stojí blízko krále, zastávají důležité úřady a to i mimo naše země. To je podle Novotného důkazem jejich vzájemné shody.³³

U nás vedl vývoj šlechty k posílení stavovství, které se zde podle autora vytváří dříve než jinde. K tomu pomohlo dokončující se společenské rozvrstvení a poměr Čech k německé říši. Naše značná vnitřní nezávislost na říši vedla ke stoupajícímu politickému významu země.

Hospodářské změny, uvolněný kapitál a větší pohyblivost veřejného života se u nás projeví ve vzrůstu teritoriálního významu jednotlivých území. K němu právě přispívají hospodářské změny. Již od Přemysla Otakara I. se v královských listinách objevuje zemská pečeť, která zastupovala šlechtice. Ukončením vleklého sporu s církví a přiznáním jejich nároků se dá podle autora také vysvětlit králův ústup stavovským požadavkům. Dále si můžeme všimnout, že jednotlivé rody pozvolna nabývají soudní pravomoci na svých statcích, dostávají v dědičné držení jednotlivé hradske úřady a s nimi i sídla. Mohli si postavit své vlastní hrady a v nich veřejně působit. Otakar tento vývoj podporoval a zároveň využíval k realizaci svých plánů. Chtěl podlomit moc úředníků a přitom se opřít o šlechtice, kteří mu vyhází vstřích v soudnictví, ve sněmovní organizaci a u zemského soudu. Tím si chtěl vykoupit volnost v hospodářství.³⁴

Jednotlivé české rody rozšiřovaly svůj majetek (tento příklad přibližuje Novotný na Vítkovském rodu). To vedlo k jejich větší politické moci. Přemysl se snažil stavovský vývoj regulovat. Následkem toho došlo ke konfliktu s panstvem. Panovníkovi nešlo jak narostl počet velikých rodových držav. Z toho plynulo pro korunu nebezpečí. Kolonizací vznikla nová rozsáhlá panství (zvláště na hranicích na jihu Čech – Vítkovci), která byla donedávna na královské půdě. Otakar si uvědomoval problém. Velké majetky získali šlechtici kolonizací. To krále vedlo k poznání, že když sám nebude kolonizovat, bude koruna připravena o nemalé důchody. V roce 1263 založil klášter Zlatá koruna, který je zasazen do jednotného panství Krumlovské a Rožmberské větve Vítkovců. Před rokem 1265 založil nové královské město České Budějovice jako oporu jeho moci na jihu Čech. Následuje vznik zeměpanských hradů Hluboké a Protivína. Podle Novotného má právě konflikt Otakara s českou šlechtou a zejména s Vítkovci původ v hospodářské politice.³⁵

³³Novotný, Václav: České dějiny..., s. 422–424.

³⁴Tamtéž, s. 424–425.

³⁵Tamtéž, s. 461–462.

9.11 Správa země

Říše, kterou Otakar vybudoval, podle Novotného fungovala velmi dobře. Takto ji hodnotí. „*Představujíc již svým územním rozsahem znamenitou moc, stupňovala ji ještě svou výbornou správou, svým účelným zařízením finančním, svým promyšleným opatřením hospodářským.*“³⁶ Přidává, že změny, které proběhly ve 14. století, mají svůj původ v druhé polovině 13. století. Přemysl vedle doložených reforem, se také snažil o soustavné velké změny. „*Zobecnělo mínění, že on to byl, který se dotavadního vývoje dotkl svým organizačním talentem a cestou zákonodárnou vytkl dosavadním řádům směr, kterým se potom rozvinuly ve století 14.*“³⁷

Autor vytýká, že se Otakarova zásluha na zákonodárných reformách moc zveličuje. „*Reformy ve středověku poměrně zřídka prováděny cestou zákonodárnou, že při nich zpravidla větší význam náleží síle povolného a lze říci samočinného vývoje.*“³⁸

Přemysl vytvořil rozsáhlou říši mimo území českých zemí. Historik podotýká, že bylo tehdy nutné zjednodušit její ovládání. V tomto případě však nešlo provést centralizaci správy kvůli její velikosti.

V roce 1272 v postní době odjel král na Křivoklát. Zde se pokoušel získat pro české právo ty nejlepší věci. Potom chtěl vytvořit nové právo, které by nahradilo původní. To se ale šlechticům nelíbilo. Novotný dodává, že nevíme, proč nebyl tento plán dokončen. Jestli šlo o již zmíněný panský odpor nebo něco jiného.³⁹

V rakouských zemích zahájil Otakar svou vládu právě reformami. Po přijetí vlády v roce 1251 uznal platnost dosavadních poměrů. Poté v roce 1254 obnovil „landfríd“, který oznamoval revindikaci korunního majetku a obnovil zdejší starý soudní systém.

V hospodářské a finanční otázce zaujímají zvláštní postavení tzv. rationaria. Jde o soupisy zeměpanského majetku. Ve Štýrsku vznikl takový za pomoci zdejšího zemského správce Bruna ze Schauenburka v roce 1265. V Rakousích měl král k dispozici urbář z babenberských časů. I přesto zde došlo k sepsání rationaria v letech 1261–1265. Proti tomu se ale postavila místní šlechta. Další Přemyslovou kodifikací práva v rakouském vévodství bylo tzv. zemské právo rakouské.⁴⁰

Důležitá reforma, kterou Otakar uskutečnil v Rakousích byla ta, že zřídil nový úřad čtyř zemských soudců (landrichterů). Dva se starali o pravý břeh Dunaje, druzí o levý. Jejich pravomoce byli širší než českých soudců. Navíc mohli sloužit jako poravci. Autor spekuluje o tom, že tuto novou organizaci zavedl v Rakousích český panovník. Je tudíž velmi pravděpodobné, že podobné reformy, které proběhly v Čechách, pochází také od něho.⁴¹

Největší zásluhu měl Otakar na přeměně hradské soustavy, která přestávala vyhovovat tehdejším správním potřebám. Novotný tuto změnu komentuje takto:

³⁶Novotný, Václav: České dějiny..., s. 271.

³⁷Tamtéž, s. 272.

³⁸Tamtéž, s. 273.

³⁹Tamtéž, s. 276.

⁴⁰Tamtéž, s. 279–280.

⁴¹Tamtéž, s. 314.

„Nelze říci, že by Přemysl byl odstranil zřízení hradské a nahradil je krajským, tím méně, že by tak byl učinil cestou legislativní, nějakým jednotným opatřením“⁴². Ke změnám doházelo samovolně, protože se význam hradu změnil. Přestával být správním střediskem, ztrácel svůj politický a policejní význam. Udržel si jen vojenský. Otakar zasáhl do této změny tím, že vedle zakládání nových měst, začal opevňovat staré hrady nevyhovující tehdejší podmínkám. Autor uvádí další důvod, proč král měnil význam hradské správy. Tou bylo to, že chtěl omezit šlechtickou moc (páni byli právě přední hradští úředníci – purkrabí). Nově opevněné hrady a založená města se měly stát oporou královské moci proti šlechtě. Přemysl sám pomohl k urychlení tohoto vývoje svojí bohatou kolonizátorskou činností.

V českých zemích změnil Otakar soudní právo tak, aby již nebyla vyžadována přítomnost panovníka u soudu.

Další změnu, kterou si vyžádala doba, byla potřeba větších soudních celků. Za Přemyslovy vlády se poprvé setkáváme se soudy s širší působností. Nové instituce vznikly právě z přeměny těch bývalých, protože několik hradských okresů splynulo v jeden celek a jejich sídlo bylo přesunuto do nových měst.

Vlastní soudní činnost přechází na sbor tzv. kmetů zemských. Podle autora lze přičíst její vznik Přemyslovi.

S reorganizací zemského soudu souvisí také založení zemských desek, které byly původně vedeny u každého hradského soudu. Jakmile Otakar povýšil Pražský soud na zemský, vznikly pro celé Čechy.

Na šlechtických shromážděních (kolokviích, sněmech) jednali páni s králem o různých záležitostech. Vzrůst jejich sebevědomí měl za následek také rozšíření jejich práv. Z těchto sněmů se postupem času staly hromadné soudy. Novotný se domnívá, že „nelze přisvědčiti mínění, že by již za Přemysla a jeho zakročením bylo došlo k oddělení sněmu a soudu zemského tím, že sněm přenesl svou působnost soudní na kolegium zemských úředníků a že tak od té doby sněm a soud zemský byly přesně odlišeny“⁴³. Kolokvium si v této době podrželo všechny svoje dosavadní pravomoci.

Novou institucí, se kterou se v této době setkáváme, jsou popravci. Jsou „dva vyšší šlechtici, kteří pro určité oblasti měli rozsáhlou kompetenci policejní i trestní, jak to vyplývalo z jejich povinnosti“⁴⁴. Mají tedy stejnou pravomoc jako měli dříve hradští purkrabí. Novotný dodává, že „nemáme spolehlivého dokladu, že by Přemysl byl jejím původcem. Než pravděpodobnost je tu přece víc než značná“⁴⁵. Kompetence popravců byla větší než jejich hradský okruh. To zaručovalo účinnější stíhání provinilých.

⁴²Novotný, Václav: České dějiny... , s. 296.

⁴³Tamtéž, s. 339.

⁴⁴Tamtéž, s. 308.

⁴⁵Tamtéž, s. 309.

9.12 Kolonizace

Krále na kolonizaci zajímalo hlavně to, že jí šlo snadno zvýšit důchody pro královskou komoru. Postupem času se původní velké korunní majetky začaly zmenšovat. Bylo to kvůli štedrosti, odměňování služeb jednotlivých úředníků a také kvůli darům pro kláštery. Díky tomu neměl král již v první polovině 13. století svým věrným, co nabídnout. Proto musel najít nové prostředky.

Jedním z nich bylo získání nové půdy. Ta nebyla ve vnitrozemí, ale na pomezí Čech. Využití tohoto prostředku bránil ale nedostatek domácích pracovních sil. Proto byl král donucen hledat pracovní síly také v zahraničí. Tuto možnost mu poskytly přelidněné Flandry. Byl zde nadbytek obyvatel a nedostatek půdy k jejich obživě. Druhý početný příliv cizinců byl z Německa. Nebyla to láska k Němcům, co panovníka přimělo k jejich pozvání do země, ale právě snaha po zvýšení důchodů. Novotný nepřipouští, že by to také byly kulturní příčiny, proč zval Přemysl cizince. Vylučuje, že by Němci byly vzdělanější a přišli k nám učit Čechy. Nepopírá však, že německý národ používal vyspělejší techniku a stál v té době kulturně výš.⁴⁶

Cizí kolonisty do Čech lákaly hlavně výhodnější podmínky. S tím souvisí pojem lhoty. Ten ale neznamená úplnou svobodu. Práce s mýcením lesů vyžadovala větší úsilí než práce na poli. Chtěl-li panovník nalákat lidi do země, musel jim poskytnout větší výhody, ulehčení břemen, tedy lhotu. Lidé, kteří zakládali novou osadu, byli na několik let osvobozeni od jiných povinností (veřejných břemen, daní) mimo kolonizační práci. Potom platili několik let jen určité dávky svému pánovi. Po vypršení této doby přešla osada do majetku pána.⁴⁷

9.13 Národnostní otázka

Otakarovým největším soupeřem byl Rudolf Habsburský. Ve spojení s jeho osobou si kladlo mnoho historiků otázku, zda jeho volba nesouvisí s národnostními spory. Právě proto odsuzují někteří historikové Přemysla především jako Čecha a přehlíží, že zkreslují jeho obraz. Tehdejší národní cítění nebylo takové jako dnes. Proto podle autora nesmíme přenášet dnešní nacionalismus do úsudku o středověku.⁴⁸

9.14 Závěrečné zhodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Novotný hodnotí Přemysla Otakara II. jako jednoho z nejlepších českých panovníků a nejslavnějších členů přemyslovského rodu. Historik vidí především jeho přínos ve správních reformách země, ne ve válečných úspěších a získaných územích. Obdivně také hodnotí to, „že *moc Přemyslova předtím v mnohých stranách světa*

⁴⁶Novotný, Václav: České dějiny..., s. 488–491.

⁴⁷Tamtéž, s. 495–496.

⁴⁸Tamtéž, s. 8–9.

*byla obávána, že mezi Tatary zván byl králem železným a že měl bohatství a čest, jakých v těchto časích neměl žádný král.*⁴⁹

⁴⁹Novotný, Václav: České dějiny..., s. 3.

10 Srovnání historiků a jejich pohledů na osobu Přemysla Otakara II.

V předchozích kapitolách své diplomové práce jsem rozebírala jednotlivé pohledy čtyř českých historiků zabývajících se Přemyslem Otakarem II. Byli to: František Palacký, Václav Vladivoj Tomek, Josef Šusta a Václav Novotný.

V této kapitole srovnám jejich pohledy na společné body z králova života, kterými jsem se zabývala. Jimi jsou: hodnocení osoby Přemysla Otakara II., odboj proti otci 1248, kandidatura na římského krále v roce 1256, bitva u Kressenbrunu, nový sňatek, vztah s Richardem Cornwallským, Poděbradská smlouva, poměr k říši, kandidatura na římského krále v roce 1272, vztah se šlechtou, odpor české šlechty, bitva na Moravském poli, správa země, kolonizace a národnostní otázka.

10.1 Hodnocení osoby Přemysla Otakara II.

Osobu Přemysla Otakara II. hodnotí všichni historikové. František Palacký se v této podkapitole nejprve věnuje královu charakteru. Jako jediný z historiků popisuje jeho fyzické rysy, vyjmenovává jeho dobré vlastnosti a nezapomíná se také zmínit o tom, že často šetřil. František Palacký se jako jediný z historiků také zmiňuje o panovníkově velké pobožnosti a rytířství (to také zavedl do českých zemí). Palacký stejně jako Tomek přirovnává Otakara k dalšímu českému panovníkovi Boleslavu II. Oběma šlo totiž o rozšiřování českého území. Otakar v tom byl ale podle autora úspěšnější, protože věhlas o jeho říši se rozšířil do vzdálených krajin (Mongolska).

Václav Vladivoj Tomek jako jediný z historiků hodnotí Přemysla Otakara II. na základě způsobu jeho panování. Díky tomu se dařilo v říši udržovat pořádek, česká města i králův dvůr byly v rozkvětu. Zprávy o jeho bohatství se roznesly až do vzdálených krajin. Stejně tak jako Palacký srovnává jeho vládu s panováním Boleslavů.

Josef Šusta hodnotí Přemysla Otakara II. jako panovníka, který české země posunul z okraje do centra evropského dění a sám jednal o budoucnosti Evropy. Jako jediný historik prezentuje Přemysla jako královský vzor pro ostatní soudobé panovníky.

Václav Novotný představuje ve svém díle Otakara jako jednoho z nejlepších a nejslavnějších českých králů. Jako jediný zdůrazňuje jeho tragický život plný kontrastů. Stejně tak jako Tomek hodnotí jeho vládu. Přemysl se vždycky snažil vykonat jen to dobré pro své země. Zároveň také chtěl aby zájem říše byl vždy v souladu s jeho názory. Novotný zdůrazňuje, že význam jeho panování je v hlubší věci. Tou je „státnické umění“. Hodnotí ho také jako výborného bojovníka. Především ale zdůrazňuje, že to byl reformátor správy, diplomat a dobrý hospodář (zvyšoval královské výnosy). Novotný na závěr dodává, že jeden titul, který Otakarovi právem patřil, mu byl odepřen. Tím byla císařská hodnost.

10.2 Odboj proti otci 1248

Pouze dva historikové popisují ve svých dílech Přemyslův odboj proti otci v roce 1248. Jsou to: František Palacký a Václav Vladivoj Tomek. Oba se tématu věnují podrobně, ale Tomek ho přesto rozebírá více.

Podle Palackého má tento odboj dozvuky v pozdějších letech, kdy byl sám králem. Zemřelý Václav I. daroval během této vzpoury královské majetky svým věrným pánům, kteří při něm stáli během odboje. Přemysl ale po dosednutí na trůn zavedl k navrácení těchto majetků zvláštní soud. Do tohoto sporu byl zapleten i Boreš z Riesenburka, kterého to stálo majetek i život.

Tomek vidí zase rozdávání korunních majetků jako příčinu Otakarovy vzpoury proti svému otci. To také autor přirovnává k podobnému vývoji událostí v Uhrách, kdy se Béla IV. obrátil proti svému otci Ondřejovi. Tomek na rozdíl od Palackého uvádí, kdo navedl Přemysla proti otci. Byl to Jaroš, který stál zároveň v čele odbojných šlechticů. Tomek také uvádí, že se proti králi postavili i měšťané. Zároveň připomíná, že je to poprvé, kdy vystupují jako stav v zemských záležitostech. Palacký na rozdíl od Tomka neuvádí, že Otakar uzavřel se svým otcem dvě mírové smlouvy. První, kterou se stával Přemysl vládcem v Čechách, neuznal papež Inocenc IV. Potom opět zaútočil Václav I. na obsazenou Prahu kralevicem a dobyl ji. Následně uzavřeli druhou mírovou smlouvu, kdy Václav I. vládl dál v Čechách a Otakarovi zůstal titul markrabě moravský. Oba historikové uvádí, že Přemysl a šlechtici byli pozváni králem k dojednání mírové smlouvy na hrad Týřov. Zde ale král nechal Otakara a jeho družinu zajmout a uvěznit. Podařilo se utéct jen Jarošovi a jeho synu Ctiborovi. Zanedlouho však byli vydáni zpět do Čech a popraveni. Tomek na rozdíl od Palackého uvádí, že v posledních letech Václavovy vlády si Přemysl dosadil svoje rádce do králova okolí, aby měl díky nim vliv na otce.

10.3 Kandidatura na římského krále 1255

Tomuto tématu se věnují všichni čtyři historikové. František Palacký píše, že kolínský arcibiskup Konrád přijel 17. července 1255 do Prahy. Historik neví, proč jeho nabídku na kandidaturu Otakar nepřijal. Myslí si, že jedním z důvodů byla kandidatura jeho nepřítele rýnského falckraběte Ludvíka Přísného. Druhým důležitějším faktem bylo to, že postavení římského krále nebylo dobré. Proto nechtěl Přemysl riskovat pověst slavného štaufského rodu (jeho matka byla z tohoto rodu). Dále ho podle Palackého ovlivnilo to, že právní moc císaře upadla. Nový panovník by ji musel pozvednout. To by se ale nelíbilo německým knížatům a papeži. Vyvolalo by to války, které by ohrožovaly rozkvétající Přemyslovu říši. Palacký nezmiňuje jako Šusta a Novotný, že druhým kandidátem při této volbě byl proti anglickému hraběti Richardu Cornwallskému španělský král Alfons X. Historik jen píše, že za krále byl zvolen Angličan.

Tomek na rozdíl od ostatních historiků klade příjezd kolínského arcibiskupa do roku 1256. Jako jediný před jeho příjezdem zmiňuje návštěvu papežského legáta

Perta de Pontecorva. U něho neví, co ho do Prahy přivádělo. Uvádí, že legát vyhlásil nad městem interdikt, protože měšťané byli hrubí na mnicha z Postoloprtského kláštera. Po jeho odjezdu přijel 17. července 1256 do města arcibiskup Konrád, se kterým jednal o jeho kandidatuře na římského krále. Také jako Palacký říká, že k jejich vzájemné dohodě nedošlo. Proto Konrád opustil město. Dalšímu průběhu volby nového římského krále se Tomek na rozdíl od dalších historiků nevěnuje.

Josef Šusta začíná tuto otázku výtkami adresovanými německým historikům. Podle něho obvinili Otakara z toho, že chtěl rozbít svou kandidaturou říši. Český historik ho brání. Domnívá se, že to bylo jeho nejvyšší životní metou. Stejně tak jako Palacký uvádí, že kandidatura proběhla v roce 1255. Jeho plán mu ale překazila papežská kurie. O tuto hodnost měli zájem Richard Cornwallský a Alfons Kastilský. Volby v roce 1257 se tedy český panovník nezúčastnil. Zvolen byl Richard, ale v zá-
pětí zase Alfons. Tento fakt ale Palacký neuvádí.

Novotný Přemyslovu kandidatura na římského krále roku 1255 rozebírá ze všech historiků nejvíce. Na rozdíl od ostatních vykresluje situaci i před Otakarovou kandidaturou. Píše, že se s papežem dohodl na tom, že pokud odstoupí současný král Vilém (o něm další historikové vůbec nepíší), bude mu kurií nabídnuta tato hodnost. Právě zde ale nastal zvrat. Papež zemřel a Vilém se ukázal jako schopný panovník. V roce 1256 ale padl v bitvě. Přemysl tentokrát na nového římského krále nekandidoval, protože mu to nebylo nabídnuto. Novotný stejně jako Tomek uvádí, že k ní mělo dojít v roce 1256. Na rozdíl od nich píše Palacký a Šusta, že k ní mělo dojít v roce 1255. Jediný Novotný uvádí, že jako první byl za krále zvolen Alfons Kastilský až potom Richard. Teprve po jejich zvolení přijel do Prahy kolínský arcibiskup Konrád (v červenci 1256). Ostatní historikové píší, že nejprve přijel Konrád jednat o Otakarově kandidatuře. Novotný ale uvádí že, arcibiskup přijel jednat s českým panovníkem o tom, aby uznal za krále Richarda. (To se mu nepodařilo, protože stál na papežově straně, která uznala Alfonse.)

10.4 Bitva u Kressenbrunu

Tuto bitvu rozebírají ve svých knihách všichni historikové až na Františka Palackého, který popisuje chování českého panovníka teprve po bitvě. Václav Vladivoj Tomek se o ní jen zmiňuje. Nejpodrobněji se jí věnuje jen Václav Novotný.

František Palacký bitvu nerozebírá, ale stejně jako Josef Šusta popisuje její důsledky. Když Přemysl tuto bitvu vyhrál, mohl se stát pánem Uher. Autor ale píše, že se Otakar zachoval velmi rozvážně. Uvědomoval si přímé tatarské nebezpečí, které by ohrožovalo jeho říši a střední Evropu, kdyby byl i pánem Uher. Proto je nechtěl a raději se stal jejich spojencem.

Tomek je ze všech historiků nejstručnější. Bitvu u Kressenbrunu jen zmiňuje. Popisuje ale, jak byl po ní Přemysl velkolepě přivítán v Praze. Na rozdíl od Palackého nezapomněl na to, že se zde rozhodlo o budoucnosti Štýrska. To připadlo po vítězné bitvě českému panovníkovi.

Josef Šusta stejně tak jako Palacký bitvu přímo nepopisuje. Uvádí ale její dů-

sledky. Autor polemizuje s V. Chaloupeckým. Podle Šusty nechtěl Přemysl připojit ke své říši Slovensko a Panonii, jak to tvrdí Chaloupecký. Nechtěl ani využít spory v uherském vládnoucím rodě ke zničení této země. Podle Šusty tomu bylo naopak. Otakar si chtěl spíše zajistit vliv na uherském královském dvoře a vytvořit s nimi spojení. Šusta jako jediný z historiků přibližuje zdejší špatné vnitropolitické vztahy, kdy musela Přemyslova tchýně a několik uherských šlechticů utéct do Prahy. Jejich prostřednictvím ovlivňoval český král uherské dění.

Jediný Václav Novotný rozebírá tuto bitvu podrobně. Popisuje i její příčiny. Těmi bylo sesazení Otakarova bratrance Filipa Sponheimského z arcibiskupského stolce v Salcburku. Na ten byl dosazen Oldřich Rekovský. Ve skutečnosti si ale diecézi podržel Filip, který se těšil Přemyslově podpoře. Proto hledal Oldřich spojence proti Filipovi. Tím se stal mladší uherský král Štěpán. Rozhodl se zaútočit na Korutany, čímž porušil mírovou smlouvu mezi Uhry a českým panovníkem. Otakar tedy začal připravovat útok na Štýrsko. V tom ho začala podporovat i zdejší šlechta a nabídla mu, aby se stal jejich vévodou. Zanedlouho Přemysl Uhry ze Štýrska vyhnal. Teď byla válka neodvratná. Dne 12. července 1260 došlo k bitvě u Kressenbrunu, kterou vyhrál Otakar (díky svým těžkooděncům). Jeho vojsko pronásledovalo Uhry a obsadilo Bratislavu a další hrady. Uherský král Béla IV. nabídl Přemyslovi mír. Ten ho přijal. Stejně tak jako Palacký i Novotný uvádí, že nechtěl dále oslabovat Uhry, kteří byli bariérou proti tatarským nájezdům do střední Evropy. O svém vítězství napsal český panovník i papeži. O listu Novotný píše, že mu byl vyčítán. Mohl si tehdy totiž podmanit celé Uhry. Historik ale Přemyslovo jednání vysvětluje. Kurie si přála, aby babenberské dědictví bylo rozděleno mezi českého panovníka a Bélu IV. Tak to bylo do bitvy u Kressenbrunu. Po ní ale získal Otakar Štýrsko. Protože si Přemysl přál udržet papežovu přízeň, musel své jednání papeži vyložit tak, že za všechno můžou Uhři. Protože byl vítěz, mohl na jejich úkor získat mnohem víc (celé Uhry). Spokojil se pouze se Štýrskem. Díky bitvě přišel Béla IV. o Štýrsko (to připadlo Přemyslovi). Novotný jako jediný dodává, že na potvrzení míru měl být uzavřen i sňatek Bélova syna s Otakarovou neterí.

10.5 Nový sňatek

Tuto otázku rozebírají jen tři historikové. V díle Josefa Šusty nový sňatek Přemysla Otakara II. nenajdeme.

František Palacký píše, že Přemysl začal více přemýšlet po bitvě u Kressenbrunu o budoucnosti své říše. Ta totiž stále neměla legitimního dědice. Palacký na rozdíl od Tomka píše o Otakarových nemanželských dětech. V listu papeže požádal o jejich uznání. To ale nedovolil. Proto se rozhodl český panovník rozvést. Podle historika tomu jeho manželka nebránila. Přiznala se, že po smrti svého prvního manžela složila slib čistoty. Díky tomu proběhl rozvod bez problému. Přemysl se potom vydal dojednat mírové podmínky s uherským králem Bélou. Při nich ho požádal o upevnění míru uzavřením nového sňatku. Tentokrát měl být sám ženichem. Stejně jako Novotný také Palacký uvádí, že dne 25. října 1261 se oženil s Bélovou vnučkou

Kunhutou a dva měsíce na to byli korunováni.

Tomek se shoduje s Palackým, že Otakara začala po dalším rozšíření jeho říše trápit nástupnická otázka, protože byl stále bezdětný. Tomek se na rozdíl od Palackého vůbec o vladařových nemanželských dětech nezmiňuje. Otakar požádal kurii o rozvedení manželství s Markétou. Tomek ale na rozdíl od Palackého neuvádí důvod jeho zrušení. Autor se rozepisuje o průběhu samotné svatby. Manžele korunoval mohučský biskup Werner a hostina probíhala dva dny na Letné. Historik jako jediný věnuje pozornost také Přemyslovým dětem. Prvním byla dcera Kunhuta, která měla velkolepé křtiny. Podobně byly oslaveny další královny děti.

Novotný uvádí, že Otakarovi přinesla manželka věnem rozsáhlé území. Společného potomka se však nedočkali. Historik stejně jako Palacký píše, že Markéta věděla o Přemyslových nemanželských dětech. Novotný připomíná, že Přemysl stále nebyl korunován na českého krále, tak mohl případný rozvod proběhnout snadněji. Jako jediný historik zmiňuje to, že papež Alexandr IV. poslal do Prahy dvě listiny. V nich říká, že nelegitimní původ Otakarových dětí jim nemá být na překážku. Potom co papež uznal jeho nemanželské děti, chtěl Přemysl zůstat s Markétou. O týden později ale poslal papež nový list. V něm píše, že nemanželské děti nemají žádné právo na české království. Otakarovi proto došla trpělivost a požádal o rozvod. Podle Novotného si nemusel dělat výčitky, protože byl nejdříve zvolen rakouským vévodou a až potom si vzal Markétu. Během konečných mírových jednání s Bélou IV. mu Přemysl navrhl uzavřít nový sňatek k utvrzení smlouvy. Ženichem měl být český panovník. Proto začal Otakar hned jednat o rozvodu. Novotný stejně jako Palacký píše, že Markéta po smrti svého prvního manžela složila slib čistoty a nezřekla se ho. Tím bylo manželství neplatné. Sama Markéta se rozvodu nebránila. Přemysl na vyjádření kurie ani nečekal a nechal se domácími biskupy rozvést. V říjnu 1261 oslavil Otakar sňatek s Bělovou vnučkou Kunhutou v Bratislavě. Novotný jako jediný uvádí, že to byla Otakarova demonstrace proti papeži. Proto ani nečekal na jeho vyjádření k rozvodu a na dispens k novému sňatku. Vystupňovalo to jeho korunovací na českého krále, která proběhla také bez papežova souhlasu. Papež Urban IV. nakonec Otakarovo manželství rozvedl a zároveň mu udělil dispens k novému manželství.

10.6 Vztah s Richardem Cornwallským

Poměru mezi Přemyslem Otakarem II. a Richardem Cornwallským se věnují pouze Josef Šusta a Václav Novotný. Prvně jmenovaný se této otázce věnuje podrobněji než Václav Novotný.

Při příležitosti korunovace Přemysla Otakara II. na českého krále se v Praze debatovalo o nové volbě římského krále. Podle Šusty se pro českého panovníka opět naskytla naděje na získání tohoto titulu. Historik uvádí, že Přemyslův švagr Ota Braniborský by stál při volbě na jeho straně. Tato naděje byla také zmařena, protože arcibiskup Werner vyhlásil za svého kandidáta Konradina (vnuka císaře Fridricha II.). To Otakarově politice nevyhovovalo a opět uznal Richarda za krále. Ten dal

podle Šusty českému panovníkovi v léno jen vévodství rakouské a štýrské. Stejně uvádí i Novotný, že Přemysl byl pověřen ochranou říšských statků na pravém břehu řeky Rýna. Své pravomoci Otakar využil a obsadil Chebsko. Šusta se domnívá, že Richard tehdy Přemyslovi udělil právo ženského nástupnictví. Český panovník potom začal navrhopvat za kandidáta na nového římského krále Fridricha Míšeňského (Pokousaného), protože ho zasnoubil se svou dcerou. Další Přemyslovy plány s říšskými záležitostmi ustaly, protože se králi narodil syn.

Novotný uvádí, že arcibiskup Werner navrhoval novou volbu římského krále, přestože měla dva panovníky. Ti se ale o říši nestarali. Novotný oproti Šustovi píše, proč Přemysl Otakar II. se svou kandidaturou nevystoupil. Začal se totiž o říšské záležitosti zajímat zvolený Richard Cornwallský. Od něho si podle Novotného nechal český panovník udělit v léno jak Čechy a Moravu, tak vévodství rakouské a štýrské. Tímto právním aktem přijal od Richarda odumřelá říšská léna. Oba shodně uvádí, že Richard jmenoval Přemysla obráncem říšských práv a statků na pravém břehu Rýna. Z toho titulu obsadil v roce 1266 Cheb. Zároveň mu v roce 1265 udělil zvláštní privilegium, kterým dědické nároky českých zemí připadly Otakarově dceři Kunhutě.

10.7 Poděbradská smlouva

Této smlouvě se věnují opět pouze dva historikové, a to Josef Šusta a Václav Novotný. Prvně jmenovaný toto téma nerozebírá, tak podrobně jako Václav Novotný.

Oldřich ze Sponheimu určil ke konci roku 1268 Otakara dědicem svých zemí smlouvou uzavřenou v Poděbradech. V ní vynechal z dědictví svého bratra Filipa. Šusta stejně jako Novotný uvádí, že Filip zastával úřad salcburského arcibiskupa, ze kterého byl odvolán. Český král ho chtěl dosadit na stolec do Aquileje, aby byl také zajištěn. To se mu ale nepovedlo. V roce 1269 Oldřich náhle zemřel a Filip chtěl být vévodou Sponheimských zemí. Proto popřel Otakarův nárok na dědictví. Spory vyvrcholily válkou, kterou vedl uherský král Štěpán proti Přemyslovi. Po nerozhodných bojích se domluvili na míru. Štěpánovi byla vrácena Otakarem dobytá uherská území. Zároveň slib, že český král nebude zasahovat do uherských záležitostí. Tímto Šusta dokazuje, že pokud měl český král nějaký úmysl s uherským královstvím (podle některých ho chtěl získat), definitivně od těchto plánů ustoupil. Přemysl získal smlouvou Sponheimské země a Štěpán se vzdával jakýchkoli nároků na Štýrsko. Podle Šusty tenkrát dosáhla Otakarova říše největšího územního rozsahu.

Novotný se této otázce věnuje podrobněji než Šusta. Na rozdíl od něho uvádí celé datum uzavření Poděbradské smlouvy. Podle historika bylo logické, že se dědicem zemí stal český král, protože dobře spravoval svou zemi. Novotný uvádí dvě věci, které smlouva neřešila. Byly to: poměr k říši a území která měl Přemysl získat. Navíc uvádí, kdo smlouvě svědčil (korutanští páni). To pro Otakara znamenalo pojištění místní šlechty, která by proti němu mohla zasáhnout. Oba historikové shodně uvádí, že smlouva se nezabývá Oldřichovým bratrem Filipem. Ten z ní byl vynechán. Proto

mu Přemysl zajistil odškodné (patriarchát aquilejský). Po smrti Oldřicha v roce 1269 se začal Filip domáhat svých práv. Jeho spojencem se stal uherský král Štěpán, který se stále nesmířil se ztrátou Štýrska. V tomto bodu je Novotný podrobnější než Šusta. Ze začátku mezi sebou Přemysl se Štěpánem vyjednávali. Otakar ale brzy pochopil, že válka je nevyhnutelná, protože uherský král na něho poslal vojsko. Po tomto incidentu zaútočil na Horní Uhry, které následně dobyl. Zde přichází historik s myšlenkou, že Přemysl chtěl připojit tuto oblast k Olomoucké metropoli, která zde měla být založena. Novotný se také na rozdíl od Šusty rozepisuje o průběhu války, která skončila podepsanou mírovou smlouvou. Pro českého krále z ní vyplynul zisk Sponheimské země. Štěpán zase definitivně ztratil Štýrsko. Historik pokračuje oproti Šustovi dál. Filip skončil na konec bez úřadu i dědictví a musel se smířit s Otakarem. Novotný uvádí, že Přemyslovou chybou bylo to, že nepřijal nové země v léno. Podle autora to neudělal proto, že novým římským králem měl být jeho budoucí zeť, který by mu je určitě daroval.

10.8 Kandidatura na římského krále 1272

K této otázce se vyjadřují opět jen tři historikové (František Palacký, Václav Vladivoj Tomek a Josef Šusta). František Palacký připomíná i její příčiny. Říká, že německá knížata byla závislá na českém králi, protože byl silnější než oni. Neměli ho rádi i přesto, že byl Otakar více Němec než Čech. Po smrti římského krále Richarda v roce 1272, mohl český král kandidovat na jeho místo. To se ale nelíbilo německým knížatům, protože mysleli jen na svůj prospěch. Historik přemýšlí nad tím, že kdyby byl Přemysl zvolen za římského krále, musel by bojovat proti německým knížatům a papeži. Těm totiž během dlouhého interregna vzrostla moc na úkor krále. Papež si přál v říši mocného panovníka, protože chtěl uspořádat křížovou výpravu. Německá knížata zase naopak chtěla vladaře, který jim bude naslouchat. Proto zvolili ne příliš známého hraběte Rudolfa Habsburského. Palacký jako ostatní historikové uvádí, že v roce 1272 přišel do Prahy opět kolínský arcibiskup a nabídl Otakarovi římskou korunu. Podle něho a Šusty šlo jen o pověst.

Také Tomek uvádí, že českému králi byla nabídnuta podruhé císařská koruna. Stejně tak jako Šusta uvádí, že se to stalo v roce 1271. Palacký jako jediný píše, že to mělo proběhnout v roce 1272. Přemysl podle Tomka opět tuto nabídku odmítl. Tentokrát na podnět českých pánů. Jako jediný z historiků vůbec nepřipouští, že by šlo o pověst, jak je tomu u dalších dvou.

Šusta se v této otázce jako jediný odvolává na Kosmova druhého pokračovatele. Ten píše, že v srpnu roku 1271 navštívil Prahu kolínský arcibiskup, který nabídl Přemyslovi římskou korunu. Král se ale řídil podle přání českých pánů, kteří si nepřáli, aby nabídku přijal.

Šusta také uvádí, že o této události pochybovali čeští historikové (mj. Palacký). On se k nim přidává. Tvrdí, že je to jen ozvěna z roku 1256, která by se neměla dále uvádět. Přidává také argumenty proč jde jen o pověst. Arcibiskup nabídl Přemyslovi kandidaturu ve stejném měsíci (srpnu) jako tomu bylo poprvé. Dále je po formální

stránce první vyprávění velmi podobné tomu od Druhého Kosmova pokračovatele z roku 1271.

10.9 Poměr k říši

Přemyslovým vztahem k říši se zabývají jen dva historikové. Jsou jimi: František Palacký a Josef Šusta.

František Palacký píše, že Přemysl byl silný a samostatný panovník. Proto nemohl být zvolen novým římským králem. Tím se stal (29. října 1273) Rudolf Habsburský. Historik zmiňuje Přemyslův list papeži, ve kterém si stěžuje na špatně zvoleného panovníka. Vytýká zde, že jako Štauf měl být zvolen, protože jeho předci zde vládli již dříve. Podle Palackého Otakarovi nevadilo, že se nestal římským králem. Především mu šlo o práva k zemím, ve kterých vládl od roku 1250 (Rakousy, Štýrsko). Ty mu chtěl ale nyní Rudolf vzít, protože to byla odumřelá léna říše. Důležitým důvodem proč nebyl český král zvolen, byl podle Palackého Přemyslův slovanský původ.

Podrobněji než Palacký toto téma rozebírá Josef Šusta. Oba historikové uvádí národnostní problém v této volbě. Zde ale naopak Šusta říká, že veřejnosti Otakarův český původ nevadil, protože byl po matce Štauf. Německá knížata si také přála silného panovníka, ale o novém králi rozhodovali kurfiřti. Ti si přáli naopak slabého. Další nevýhodou k Přemyslově kandidatuře bylo to, že na jeho straně stála knížata s malou váhou hlasu. Kurfiřti zároveň chtěli, aby nový panovník dal věci v říši do pořádku. Jednalo se hlavně o revindikaci říšských lén. Ta byla namířena především proti českému králi. Oba historikové se shodují, že to byl hlavní důvod Rudolfova zvolení. Pouze Šusta uvádí, že při volbě nového římského krále musel být český hlas nahrazen jiným, aby se Rudolf stal bez problému novým vladařem. Podle něho bylo také přirozeným vyústěním situace, že Přemysl jeho volbu neuznal. Šusta situaci popisuje ještě dál. Otakarův rádce Bruno poslal list papeži. Napsal, že jedině mocný panovník může vést papežem plánovanou křížovou výpravu. Také obhajuje českého krále, který je opěrným pilířem střední Evropy a zdůrazňuje nesmyslnost Rudolfovy volby. Habsburk chtěl brzy po svém zvolení vrátit od českého krále říšská léna. Přemysl ale dostal od Richarda k Rakousům a Štýrsku listinu. Ke Korutanům a Chebsku ale žádný dokument neměl. Do sporu se mezi tím vložil také papež a nabídl oběma, že jim bude dělat rozhodčího. Na to ale Otakar nepřistoupil.

10.10 Spory se šlechtou

Tomuto tématu se věnují všichni čtyři historikové. Palacký se tomuto problému příliš nevěnuje. Stejně je na tom i Václav Vladivoj Tomek. Nejvíce problémy se šlechtou rozebírá Josef Šusta.

František Palacký uvádí, že v Rakousích, Štýrsku a Korutanech propukla vzpóra proti českému králi. V prosinci roku 1274 dosadil do Štýrska nového zemského

správce, Milotu z Dědic. Situace se zde na chvíli uklidnila. Místní šlechtici pomohli potom v roce 1276 Rudolfu Habsburskému převzít vládu v rakouských zemích. Jediné město, které zůstalo věrné Otakarovi byla Vídeň. Palacký panské vzpoury více nerozebírá.

Podobně stručný je i Tomek. Ten se věnuje pouze domácí šlechtě. Po válkách s Bavory a Uhry, kdy byla snaha odtrhnout Korutany od České říše, získal Přemysl další nepřátele. Těmi bylo domácí panstvo.

Nejvíce problémy se šlechtou rozebírá Josef Šusta. Ten se věnuje rakouským a štýrským záležitostem. Šlechtici z obou zemí stavěli nové hrady bez panovníkova svolení. Tomu chtěl Otakar zabránit. Historik také uvádí příklad jednoho králova zakročení v Rakousích v roce 1265, kdy byl uvězněn za zradu Ota z Meissova. Dále uvádí, že největší odpor král pocítoval od štýrské šlechty. Proto zde dosazoval jen cizí správce. I tady proběhl v roce 1268 proces s místním panstvem. Obvinění byli uvězněni kvůli zradě. Jakmile rozšířil Přemysl své území i o Korutany a Kraňsko, objevily se i zde problémy se šlechtou. Část z ní totiž podporovala Filipa Sponheimského, „dědice“ těchto zemí. Dále Šusta uvádí, že většina šlechty z babenberských zemí měla s Otakarem napjaté vztahy. Tak tomu bylo po celou dobu jeho vlády. Proto zvolení Rudolfa Habsburského za římského krále mělo v těchto zemích povzbuzující účinek.

Novotný jako jediný zmiňuje vydání landfridu v Rakousích v roce 1254, kterým Otakar šlechtě zakazoval stavět hrady. Také měli zbořit ty, které byly postaveny bez panovníkova svolení. Jako jediný dále uvádí, že Přemysl byl donucen vydat se před svojí první křížovou výpravou do Rakous. Zde musel vyřešit vážnou situaci s místní šlechtou. Někteří byli i popraveni. Novotný stejně jako Šusta zmiňuje nepokoje rakouské šlechty v roce 1265. Autor uvádí, že její příčinu neznáme. Podle něho ale určitě souvisí s revindikací královského majetku. Také proti ní Přemysl zasáhl. Na rozdíl od Šusty (ten připomíná pouze jednoho Otu z Meissova) uvádí více šlechticů, kteří byli uvězněni. Podle něho to byli: Ota z Meissova, Beneš z Cvilína, jeho bratr Milota z Dědic. První dva ve vězení zemřeli. Milota byl propuštěn a těšil se králově přízni. Také jako Šusta dále popisuje problémy ve Štýrsku. Jako jediný zmiňuje výměnu domácího správce, který byl nahrazen českým. Zde byly také největší spory mezi panovníkem a místní šlechtou v otázce navrácení královského majetku. Novotný zmiňuje Otakarův zákrok po jeho druhé křížové výpravě proti ní. Obvinění šlechtí byli uvězněni. Propustil je, až byla situace vyřešena.

10.11 Odboj české šlechty

Odboji českého panstva se věnují všichni historikové. Podle Palackého byla tato událost pro krále největší pohromou, která rozhodla o jeho pádu. Kdyby se nestala, Přemysl mohl s Rudolfem bojovat o babenberské dědictví. Kvůli odboji české šlechty se ale musel vrátit domů, aby mu zůstalo aspoň zdejší území.

Palacký stejně jako Šusta uvádí, že se proti panovníkovi postavili dva rody Riesenburkové a Vítkovci. Protože český král neměl dost sil bojovat se dvěma sou-

peři náraz, poddal se Rudolfovi. U Vídně mu složil hold a dostal od něho v léno Čechy a Moravu. Palacký jako jediný připomíná tradovaný špatný vliv Otakarovy manželky. Zároveň dodává, že to byl výmysl.

Tomek šlechtický odboj nerozebírá. Jen připomíná události, které mu předcházely a které po něm následovaly. Začíná volbou Rudolfa Habsburského. Tím podle něho spěla říše do války s Otakarem. Předtím ale vypukl v Čechách odboj proti králi, ve kterém se nespokojené panstvo přidalo na Rudolfovu stranu. Přemysl nebyl schopen bojovat na dvou frontách, proto se musel vzdát babenberských i sponheimských zemí. Stejně jako Šusta uvádí, že Otakarova dcera se měla stát manželkou Rudolfova syna. Z této úmluvy nakonec sešlo. Lidé si mysleli, že český král nedodržel smlouvu, a proto vypukla nová válka, která mohla za jeho následný pád.

Nejvíce se českému odboji proti králi věnuje Josef Šusta. Říká, že Rudolfovi přišla vzpoura vhod, protože jinak mohl být zmařen jeho plán na oslabení Přemysla. Šusta jako jediný uvádí příčinu této vzpoury. Tím byl králův způsob vládnutí, který se střetával se zájmy panstva. Prvním důvodem byla Otakarova snaha navrátit majetky koruně, který dostali šlechtici za služby jeho otci Václavovi. Dále se střetávaly královny a panské zájmy v kolonizační činnosti a důlním podnikání. Všechny vyjmenované aktivity vynášely Přemyslovy velké sumy peněz, o které přicházely šlechtické rody.

Šusta také jako Palacký píše, že v čele odboje proti králi stál Boreš z Riesenburku a Vítkovci. Jako jediný ale popisuje nejasné vztahy mezi tímto rodem a králem. Na Vítkovcích ukazuje stejně jako Novotný příčinu, proč došlo v Čechách ke vzpouře proti králi. Důvodem byly již výše vyjmenované Přemyslovy podnikatelské aktivity, které překazily Vítkovský rozvoj. Dále říká, že odboj byl úspěšný. Proto se musel král vrátit do země, aby ho zničil. Tudíž nemohl bojovat s Rudolfem o alpské země a přišel o ně. Také jako Tomek připomíná smlouvu mezi Rudolfem a Otakarem o sňatku jejich dětí. Dále pak panovníci vyjednávali podmínky vzájemné smlouvy. Dohodli se, že nebudou trestat domácí, kteří proti nim stáli během války. Kdyby se ale později postavili, mohli by proti nim zakročit. Vítkovci požádali Rudolfa o ochranu proti Otakarovi. V tom viděl král vzpouru. Nechal popravit Boreše z Riesenburka. Část Vítkovců utekla do zahraničí. Tímto zničil Přemysl na začátku roku 1278 panský odboj v Čechách, i když za cenu brzké války s Habsburkem.

Václav Novotný se jako jediný nevěnuje panskému odboji přímo. Uvádí co způsobilo problémy ve vztahu krále a šlechty. Porovnává také vztah Přemysla Otakara II. k českému panstvu a k ostatním zemím. Stejně jako Šusta popisuje Přemyslovo vymáhání královských majetků po šlechtě, které získali během kralování Václava I. Novotný říká, že to probíhalo v klidu a postupně. Naopak v alpských zemích docházelo v této otázce ke vzpourám proti panovníkovi. Za vstřícnost Otakar povoloval české šlechtě stavět si vlastní hrady. Dodává, že během postupného vývoje získalo panstvo různá práva a svobody. Otakar věděl, že jejich výhody nejdou potlačit. Tak se alespoň snažil usměrnit jejich vývoj. Novotný říká, že ke střetu mezi panstvem a panovníkem došlo proto, že rodům narůstá majetek a politická moc. Stejně jako Šusta uvádí příklad s Vítkovci. Mezi nimi docházelo ke sporům kvůli hospodářské

politice (zejména kolonizaci).

10.12 Bitva na Moravském poli

Bitvě na Moravském poli se věnují jen tři historikové. Václav Novotný skončil své vyprávění o životě Přemysla Otakara II. zvolením Rudolfa Habsburského římským králem. Dál se již nedostal.

František Palacký začíná popis bitvy vynesemím klatby na českého krále. To znamenalo vyhlášení války mezi Přemyslem a Rudolfem. Podle historika se tradovalo, že Otakar má v českém vojsku zrádce. Také Habsburkovi vojáci varovali Přemysla před tímto spiknutím. Před bitvou se Záviš z Falkenštejna snažil odprosit krále. Otakar ale jeho pomoc odmítl. Palacký píše, že se zachovaly zprávy o zradě na české straně. I v této fázi nebyla bitva pro českého krále ještě ztracena. Stále totiž přicházeli vojáci vedení Milotou z Dědic. Ti se ale před bojištěm otočili nazpět a do boje nezasáhli. Tak bylo rozhodnuto o Přemyslově prohře. Český král nepřestával bojovat, i když věděl, že je to marné. Když byl polomrtvý, tak ho nepřátelé stáhli z koně a obrali ho o zbroj. Palacký píše, že v tomto okamžiku přijel Berthold Schenk z Berberka, který se rozhodl pomstít svého bratra. Přidali se k němu další, kteří českého krále probodli šípem a potom ho usmrtili sedmnácti ranami. Když se Rudolf dozvěděl o Otakarově zajetí, vydal rozkaz nezabíjet ho. Bylo ale pozdě. Dal tedy tělo převézt do Vídně, kde bylo po 30 neděl vystaveno u minoritů. Palacký píše, že jeho vrahové nebyli potrestáni, protože byl v klatbě. Autor na závěr dodává, že jeho teta Anežka mu smrt předpovídala.

Václav Vladivoj Tomek pouze konstatuje, že se odehrála bitva mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským. Její příčině, průběhu ani důsledkům se autor nevěnuje. Uvádí, že král byl vyprovázen duchovenstvem a Pražany. Dva měsíce poté padl na Moravském poli.

Josef Šusta rozebírá bitvu nejpodrobněji ze všech historiků. Rudolfova vláda v rakouských zemích nebyla podle představy zdejší šlechty. To vzbudilo u českého krále naděje. Proto začal navazovat s tamními spojeními. Habsburk se to ale dozvěděl. Podle Šusty mu to posloužilo jako záminka k vyhlášení války. Oba králové začali zbrojit. České vojsko ale nebylo tak početné jako to Rudolfovo. Přemysl s obtížemi dobyl první rakouské městečko, pak se přesunul blíž k Habsburkovi. Šusta popisuje bitvu podrobně. Uvádí, že se odehrála v pozdních odpoledních hodinách a byla krátká. Dále říká, že se změnila v útěk českého vojska, kdy část vojáků utonula v rozbahněné Moravě. Stejně jako Palacký se Šusta věnuje zradě Miloty z Dědic na bojišti. Uvádí k ní různé prameny, ale sám se k ní nevyjadřuje. Na závěr přidává Rudolfův list, který napsal po bitvě papeži. V něm ale neuvádí nic o „možném“ Přemyslově útěku z bitvy. Také píše, že královo mrtvé tělo bylo převezeno do Vídně. Oproti Palackému říká, že bylo vystaveno ve františkánském klášteře.

10.13 Správa země

Otázce správy země se věnují všichni čtyři historikové. František Palacký hodnotí Přemysla Otakara II. především jako politického reformátora. Protože během jeho panování nastaly nové společenské poměry, kdy se přeměnil slovanský řád v německý. Uvádí, že změny probíhaly již za jeho předků, ale až za Přemysla zde vešly německé zvyky a právo v platnost. Palacký stejně jako Novotný uvádí, že král odjel v roce 1272 na jeden ze svých hradů. Zde se snažil za pomoci svých rádčů vytvořit nový zákoník. Jeho plán byl ale zmařen českými pány. Dále Palacký konstatuje, že Otakar přeměnil starou hradskou soustavu, která již přestala vyhovovat tehdejší době. Její konečný úpadek podle Palackého způsobila králova kolonizační činnost. Další změnou, o kterou se Přemysl zasloužil, bylo upevnění městského stavu. Historik nezapomněl také připomenout přeměnu krajských soudů. Jejich kontrola podléhala pražskému soudu, z kterého se postupně stal nejvyšší zemský soud. Důsledkem bylo vytvoření zemských desek. K tomu Palacký říká, že je nezaložil Přemysl Otakar II., ale vznikly samovolně. Historik jako jediný připomíná králova nařízení o mírách, váhách a o židech.

Tomek se v této otázce nezabývá soudnictvím, přeměnou hradské soustavy, ani zákony. Pojímá ji úplně jinak než ostatní historikové. Říká, že pro zemi bylo dobré, že král vedl války mimo české území. Proto zde nedocházelo k plenění a země mohla bohatnout. Historik si stěžuje, že se kvůli tomuto klidnému období zachovalo málo pramenů (jen o Otakarových výjezdech a příjezdech do města).

Josef Šusta také nerozebírá královy správní reformy, protože se nedomáhl dostatek pramenů. Poznamenává, že jeho zásahy do správy byly nevšední a mohly se postavit na úroveň vyspělých západoevropských.

Nejvíce se věnuje správě země za panování Přemysla Otakara II. Václav Novotný. Svou říši podle autora spravoval velmi dobře. Také podotýká jako Palacký, že změny neproběhly až během jeho vlády, ale byly starší. Jen za Otakara dostaly reformy správný směr. Stejně jako Palacký připomíná královu snahu o vytvoření nového zemského zákoníku v roce 1272. Novotný navíc uvádí i kde se to odehrálo (na Křivoklátě). Oba historikové uvádí stejný důvod, proč nedošlo k jeho platnosti. Proti zákoníku se totiž postavili čeští šlechtici. Novotný na rozdíl od ostatních historiků uvádí i Přemyslovy zásahy do správy v rakouských zemích a ve Štýrsku. Říká, že zde byly vydány tzv. rationaria (sopsis zeměpanského majetku). V Rakousích král zřídil instituci čtyř zemských soudců. Podle Novotného měl Přemysl největší zásluhu na přeměně hradské soustavy. Bylo to stejně jako u Palackého v tom, že také zakládal nová města. Novotný navíc říká, že to král udělal kvůli tomu, aby omezil panskou moc. Také připomíná reorganizaci soudnictví (změnu soudního práva), povýšení pražského soudu na zemský a založení zemských desek. Jako jediný Novotný přibližuje problematiku šlechtických shromáždění (kolokvií, sněmů) a zavedení nové instituce popravců.

10.14 Kolonizace a národnostní otázka

Palacký tvrdí, že byl Přemysl Otakar II. propagátorem kolonizace. Tomuto tématu se historik samostatně nevěnuje. Spojil ho s národnostním problémem, se kterým se od té doby Češi potýkali. Palacký říká, že Němci si Přemysla vážili. Mezi Čechy ale koloval názor, že svého krále nepovažovali za Čecha. Proti tomuto názoru se postavil Palacký, který vycházel z panovníkových slov. Ten si velmi vážil příbuznosti s Poláky a proto neskrýval svůj slovanský původ. Sám král upozornil na odvěkou rivalitu mezi Čechy a Němci.

Tomek se díval na otázku kolonizace z jiného pohledu než Novotný. Spojil ji s přestavbou pražského hradu, která probíhala za Přemyslova panování. Ve stejné době také přestavěl podhradí. Tím vzniklo Nové město, ze kterého vyhnal král české měšťany a usadil zde cizince. Tomek dále uvádí, že Otakar zakládal mnoho německých osad v Čechách. Ty byly jeho zdrojem peněz do královské komory. Podle Tomka udělal Přemysl zásadní chybu, když zval do Čech německé kolonisty (ti se také těšili jeho oblibě více než místní). Dále se mu nelíbí, že bral šlechticům zastavené královské majetky. To byly podle autora příčiny králova pádu.

Novotný věnuje kolonizaci během Přemyslova panování ve své knize hodně prostoru. Jako jediný uvádí i důvody, proč začal král kolonizovat neobydlená území. Kvůli štědrosti neměla komora dostatek peněz ani majetku na odměňování. Kolonizace byla nejrychlejší způsob, jak získat peníze. Protože v Čechách nebyl dostatek obyvatel, začal zvat král do země cizince (především Němce). Také uvádí, že sem nezval Němce, protože by byly kulturně vyspělejší. Novotný také vysvětluje pojem lhota, který byl prý mylně vysvětlován.

Národnostní otázce se samostatně jako jediný věnuje Novotný, a to v souvislosti s Rudolfem Habsburským. Podle něho si moderní doba začala klást tuto otázku se zvolením Rudolfa za římského krále. Říká, že když někteří historikové berou Přemysla jako Čecha, tak tím zkreslují jeho obraz. Tehdejší národnostní citění totiž nebylo takové je dnes. Proto se nesmí podle Novotného přenášet dnešní nacionalismus do středověku.

11 Kritiky Františka Palackého a Václava Novotného

V této závěrečné kapitole své diplomové práce uvedu kritiky dvou historiků, a to Františka Palackého a Václava Novotného, kteří ve svých dílech konfrontovali svůj pohled na krále Přemysla Otakara II. s některými kronikáři.

11.1 Kritika Františka Palackého na tak řečeného Dalimila

Palackému se nelíbí, co o Přemyslu píše „*souvěký rytíř a básník český, Dalimil*“¹. Na začátku panování vzdává „Dalimil“ králi pochvalu. Později se však jeho postoj k Přemyslovi změní. Podle jeho svědectví, byl nejdříve Otakar k Čechům laskavý. Později k nim ale začal být krutý a věnoval více pozornosti Němcům. Ti ho měli rádi jak za jeho života, tak po jeho smrti. Mezi mnoha Čechy se zase udržovalo mínění, že se Přemysl necítil být Čechem ani Slovanem. Proti tomuto tvrzení uvádí Palacký Otakarova slova o blízké příbuznosti českého a polského národa. „... *mezi všemi národy na světě nebylo naléztí užšího příbuzenství nežli mezi Poláky a Čechy, ježto je spojuje prý nejen bezprostředné sousedství, ale i společný jazyk, společný původ a společná krev, jako by z jedné a téže žily byly se vyprýštili.*“² Sám Otakar také upozornil na odvěkou „nenávist“ Němců ke Slovanům. Palacký se v této národnostní kritice zastává českého krále, který to podle něho myslel s německou kolonizací dobře. Nakonec mu ale vytkl, že příliš nadržoval Němcům a podpořil je více než bylo třeba. Podle něho to byl „*muž pokroku a veškeré západní osvěty milovný přítelil se s Němci, jejichž pomocí nadál se také pokroku a osvětě v zemi své*“³. Přemysl Otakar II. se choval ke všem stejně, jak se slušelo. Pomáhal těm s dobrými úmysly (ať to byli Češi či Němci). Neměl rád ty, kteří byli pyšní, panovační a používali násilí. Takoví Němci podle Palackého většinou nebyli. Spíše jimi byli Češi, kteří patřili do vyšší společenské třídy a toužili po moci. To byl také hlavní důvod podle historika, proč Přemysl vycházel špatně s českou šlechtou. Páni se nebáli krást a vyhýbat se zákonům. Král se snažil proti těmto lidem zasáhnout. Dále Palacký píše, že poddaní měli Otakara rádi, protože je ochraňoval před šlechtickou zvlí.

Autor na rozdíl od „Dalimila“ připouští, že kolonizace a poněmčování měst byl králův dobrý zásah do správy země. Protože tyto činnosti měly zemi ochránit proti domácím pánům a zároveň z ní plynuly peníze do královské pokladny. Otakar měl tedy největší problémy s místní šlechtou, protože toužila po moci.

Teprve o Přemyslu Otakaru II. se dá podle Palackého říci, „*že učinil Němce pro všecku budoucnost skutečnými spoluobyteli země české, a založil tudíž dvojici v ní, která někdy mohla nabýti povahy až i nebezpečné*“⁴. Němci neměli rádi Slované,

¹Palacký, František: Dejiny národu. . . 2.díl, s. 89.

²Tamtéž, s. 82.

³Tamtéž, s. 92.

⁴Tamtéž, s. 93.

a proto se měl podle Palackého Otakar více dívat do budoucnosti svého národa a nestarat se tolik o užitek, který mu plynul z poněmčování.

František Palacký nechce Přemyslovi upírat zásluhu na rušení staroslovanských řádů v zemi, protože již tehdy by zemi nepřinášely užitek „... *byl by musel postaviti se proti na odpor jak proti říši, tak i proti církvi římské, nenalézaje za to podpory u slovanského Východu ani duchovní ani hmotné*“⁵. Když Palacký vezme v úvahu tak velké poněmčovníání českých měst, neubrání se podezření, že to nedělal hlavně kvůli domácí šlechtě, ale kvůli touze po nových zdrojích peněz do královské pokladny. Podle Palackého tím zasadil českému národu osudovou ránu. „*Utrpěl za to sám co nejdříve a nejkrutěji: osudem právě tragickým byl potrestán, čím byl hřešil ano bylo mu nejen tupenu býti, ale konečně i zahynouti rozjařeným působením téhož živlu národního, kterému zažíva nadmíru hověl.*“⁶

„Dalimilův“ názor a jeho výtky proti Přemyslovi se podle Palackého nedají omluvit, protože se jen přidal k mnoha českým šlechticům, kteří ho neměli rádi. Na „Dalimilovi“ ho především mrzí to, že se neuměl povznést k nestrannému názoru na svého panovníka. „*Tím větší naléhá proto na nás povinnost ohlédati vše spravedlivě a nedati se zavodni náruživostmi.*“⁷

11.2 Kritika Františka Palackého na Ottokara von Hornecka

Dále se Palacký věnuje německým kronikám, hlavně štýrskému rytíři Ottokaru von Horneckovi a jeho německé rýmované kronice (Reimchronik). V úvodu píše, že v germánských dílech jsou nejružnější a zároveň nejhorší zprávy o Přemyslových činech i negativní vyličení jeho charakteru. Palacký říká, že ho tito dějepisci popisují „*téměř bez výjimky jen nepříznivě co despotu, jenž bezohledně prováděje osobní chtíce své, i tyranskou ukrutností sahal prý na každého, kdo nebyl mu po chuti*“⁸. Pramenem tohoto záporného vykreslení byl Hornecker. Kronikář nepopírá Otakarovy skutky (ať šlo o dobrou nebo špatnou věc), ale původci správných činů jsou pokaždé Štýřané nebo Rakušané. František Palacký píše, že si autor kroniky vymýšlel. Děj a úmysly osob popisoval podle vlastního mínění. Používal při tom hodně svoji fantazii, ne historická fakta. Český král je proto v německé rýmované kronice charakterizován jako jeden z největších despotů, kteří v Evropě byli. Podle Horneckera dělá Přemysl vše jen pro své dobro. Dále mu připisuje několik vymyšlených činů, které měl podle autora udělat. Jedním z nich bylo například to, že Otakar měl poslat k papeži Klementovi IV. a ke králi Karlovi z Anjou zvláštní posly s penězi, aby v Itálii „*utopili v krvi jejich*“⁹ německá knížata Konráda a Fridricha. Potom by mohl Přemysl bez obav vládnout v Rakousích a ve Štýrsku. Nebo že Přemysl zavrhl svou manželku Markétu proti papežovu rozhodnutí. Následně ji vystěhoval

⁵Palacký, František: Dejiny národu... 2.díl, s. 93.

⁶Tamtéž, s. 93.

⁷Tamtéž, s. 101.

⁸Tamtéž, s. 93.

⁹Tamtéž, s. 95.

do Kremže, kde ji nechal otrávit.

Palacký hodnotí německou rýmovanou kroniku jako nekvalitní. Jediné, co se mu na ní líbí, je dějepiscův jazyk. Ten je obsáhlý, děje a osoby jsou živé a forma je přirozená. „*Ale ve všem tom spatřiti jest jen subjektivný víceméně libovolný útvar spisovatelův, jemuž nedostává se objektivné platnosti. . . dílo v podstatě své básnické, a nikoli dějepisné. Proto soudobý dějepisec nesmí. . . na žádný zvláštní jeho ani úsudek ani udavek historický spoléhati se.*“¹⁰

11.3 Palackého přiblížení osoby Přemysla Otakara II.

Kvůli výše popsaným negativním pohledům („Dalimilův“ a Horneckův) na Přemysla Otakara II. chtěl Palacký zprostředkovat čtenářům jiný pohled na krále. Rozhodl se tedy předložit jeho vlastní listinu, aby si čtenáři domysleli jak Otakar uvažoval a jednal. Palacký zveřejnil dopis adresovaný panu Domaslavu ze Škvorce, nejvyššímu komorníkovi v Čechách. Historik v listu obdivuje Přemyslovu ušlechtilou humanitu. Pozoruhodné se mu zdá, že král stále připomíná panu Domaslavu ze Škvorce, aby se ve sporech jednalo podle práva. Pomoc se hledala u soudů a ne ve vlastní moci. Potom se zmiňuje o dodržování demokratické zásady. Podle krále by se měly u všech lidí bez rozdílu stavů dodržovat zákony, protože všichni jsou si rovni. Psaní ještě ukazuje vladařův samostatný úsudek.¹¹

11.4 Kritika Václava Novotného na „Dalimila“ a Neplacha

„Dalimil“ se ve svém stanovisku ke králi nechal ovlivnit částí šlechty, se kterou se později i ztotožnil. Stejně jako oni i „Dalimil“ pocítoval příkoří konané celému stavu. Kronikář musel podle Novotného u čtenářů vzbudit zdání, že jeho odpor byl oprávněný a podmíněný křivdami páchanými Přemyslem. Také hledá národnostní ospravedlnění šlechtického odporu. Novotnému však hlavně vadí, „*že podle této své tendence ani časový postup neváhá upravovati*“¹². „Dalimil“ se ve své kronice zmínil o moru v roce 1264. Svě vyprávění začíná žalobou proti Otakarovi, že se o Čechy nestará, Němcům dává vsi a města a proti pánům vykonává násilí. „Dalimil“ tím podle Novotného dává najevo, že změna v králově politice, která vedla k rozchodu se šlechtou, začala později. Podle kronikáře za to mohl Přemysl. „Dalimil“ se potom přiklonil na panskou stranu.

Ani kronikářovo stanovisko k Říši není pořád stejné. Jednou k ní zaujímá odmítavý postoj, „*vině je ze snah nepřátelských a úmyslů Čechy vyhladiti*“¹³. Přesto se ale „Dalimil“ přenesl a „*schvaluje, že se nespokojení obrátili k Rudolfovi*“¹⁴. Podle

¹⁰Palacký, František: Dejiny národu. . . 2.díl, s. 94.

¹¹Tamtéž, s. 102–104.

¹²Novotný, Václav: České dějiny. . . , s. 412.

¹³Tamtéž, s. 413.

¹⁴Novotný, Václav: České dějiny. . . , s. 413.

Novotného se ale jeho stanovisko k Říši nezměnilo, stejně tak se v něm neprobudilo vědomí příslušnosti k Říši. Podle něho jde jen o chvilkový záchvat stranického zaujetí, „*které kronikáře dokonce i v budoucím zápase obou králů staví téměř na stranu Rudolfovu*“¹⁵. Tím zároveň „Dalimil“ naznačuje, že věcné stížnosti klade až za rok 1276 po přijetí českých zemí v léno. Násilí, které kronikář nyní vytýká králi, je podle něho Přemyslova pomsta.

„Dalimil“ v kronice vyjmenovává věci, které dělal Otakar proti šlechtě. „*Z těchto stížností na prvním místě stojí vypuzení Závišovo, potom vyhnání Vítkovců z Ústí, odnětí Budějovic Čěčovi, Poděbrad Vilémovi, ...*“¹⁶ Kronikář k tomu připojuje hrozby proti králi a popisuje jeho pád.

O padesát let později použil tyto zprávy Neplach a doplnil je dalšími. Podle Novotného v tom hrála roli vlastenecká tendence. Kronikář žaluje na Otakara v roce 1271. Vedle doslovně převzatých informací od „Dalimila“, rozšiřuje své vyprávění o zprávy vzniklé po smrti krále. Uvádí stejnou zmínku o Vítkovcích, Budějovicích, Lounech, Kladsku a Poděbradech. Dodává, že Tachov byl odňat pánům z Krasikova, Kadaň Herberkům, Kostelec Boršovi z Oseka, ... a připojuje, že Přemysl vydal Loketsko, Trutnovsko a Kladsko Němcům. Dále doplňuje určitějšími daty pronásledování Vítkovců, z nichž Oldřichovi z Hradce byl vzat Hradec a jako náhrada mu byl dána ves Buk. Přidává, že Čěčovi z Budějovic byla za trest (uložil zajíce v královském lese) odňata Hluboká. „*Připomíná, že Mišeňanům a Durynkům slíbil král vydati Čechy, opakuje po Dalimilovi protičeské hrozby královny s výhrůžkami i Rakušanům.*“¹⁷ Podle Novotného nejsou tyto zprávy pravdivé, kromě německé kolonizace Loketska, Trutnovska a Kladska. V Neplachově kronice jsou data špatná. Novotný například říká, že „*Velešín nemohl být odňat pánům z Michalovic, poněvadž v době Přemyslově náležel panu Čěčovi. ...*“¹⁸, stejně je tomu s odnětím Budějovic Čěčovi. Ty mu patřily před rokem 1265, ale potom přešly do králova majetku. Čěča měl v roce 1266 v držení Velešín, který si sám založil na královské půdě. Tehdy se jeho poměr k Přemyslovi nezměnil. Novotný uvádí, že „*jedině možný závěr je tu jistě ten, který ostatně naznačují již Dalimil: že se mu panství nad Velešínem dostalo v náhradu za Budějovice a Hlubokou, když jich král potřeboval ke svým cílům.*“¹⁹

Oba kronikáři, jak „Dalimil“ tak Neplach, se snažili přiklonit na svoji stranu současné čtenáře. Proto ve svých dílech zdůrazňovali národnostní stránku a měli odpor vůči Němcům. Oba ve svých kronikách vytýkají příliv německých obyvatel do oblasti Loketska, Kladska a Trutnovska. Sám Novotný uvádí, že během vlády Přemysla Otakara II. došlo v těchto oblastech k hromadné německé kolonizaci. Lze podle něho pochopit, že velký příliv cizinců (zvláště Němců) musel posílit národnostní uvědomění tehdejších českých obyvatel. „*... jeví se přímo odporem, zvláště*

¹⁵Tamtéž, s. 413.

¹⁶Tamtéž, s. 414.

¹⁷Tamtéž, s. 415.

¹⁸Tamtéž, s. 415.

¹⁹Tamtéž, s. 417.

ve vrstvách nižší šlechty, jak se jeho mluvčím stává Dalimil...“²⁰ To podle Novotného ale k vysvětlení sporu mezi částí české šlechty a králem nestačí, protože tím „Dalimil“ jen přibarvoval panskou vzpouru. Ta tehdy národnostní příčiny neměla. Dále Novotný uvádí, že spojení šlechticů s Rudolfem Habsburským nebylo určitě založeno na národnostní podpoře. To se podle historika nedalo ani očekávat. „... a víme již, jaké rozpaky působilo Dalimilovi,... nehledě ani k tomu, že právě přední původci a náčelníci odboje náleželi k těm vrstvám, v nichž ode dávna a také jejich vlastním přičiněním živel německý se těšil ochraně.“²¹

²⁰Novotný, Václav: České dějiny..., s. 420.

²¹Tamtéž, s. 420–421.

12 Závěr

Postava krále Přemysla Otakara II. nás provedla středověkými a moderními českými dějinami. Hodnocení Otakarovy vlády i dopady jeho porážky na Moravském poli podléhají stále novým interpretacím.¹

Již královi současníci vnímali osudovost a tragiku smrti, která během krátké doby zničila jeho okázalé státnické dílo. Také zároveň ohrozila vnitřní stabilitu českého království. Následující temná léta braniborské vlády vtiskla kronikám nenávistná vyznění. Byla naplněná nedůvěrou k německým cizincům, kteří se obohacovali na těžkostech země. Otakarova osudová bitva podle soudobých kronikářů znamenala počátek neštěstí, které pokoušelo Čechy. Na Přemyslův konec se proto od 13. století nahlíželo pomocí dobových aktualizací, které odrážely ideový svět a politické postoje autorů nebo zadavatelů.² To jsem ve své práci rozebrala, zanalyzovala a rozdílné pohledy na panovníka srovnala.

Z provedené analýzy kronik je patrné, jak autoři ve svých dílech rozdílně zobrazují postavu českého krále Přemysla Otakara II. Jejich pohled se liší v zobrazení jeho povahy a chování. Dále v názorech na jeho činy a někteří dokonce přidávají tradované pověsti o panovníkově osobě. Každý autor klade důraz na jinou etapu jeho života, jiné se zase pro změnu nevěnuje.

Přestože byl Přemysl Otakar II. pro všechny autory udatným panovníkem nevšedních schopností, každý z nich ho představuje po svém. V některých kronikách se také jasně odráží to, pro kterého zadavatele autor psal, kronikářova současnost nebo problémy jeho doby.

Autoři Zbraslavské kroniky chtěli vytvořit životopis Václava II., který založil jejich klášter. Proto chtěli také vyzdvihnout jeho otce Přemysla Otakara II. Z toho pohledu ho také popisují. Oslavují ho jako výborného panovníka, chválí jeho štedrost a mnoho dobrého, co udělal pro svou zemi.

Kronika tak řečeného Dalimila zobrazuje svět z pohledu aristokratické vrstvy, proto postavu Přemysla Otakara II. neoslavuje. Naopak mu vyčítá různá příkoří, kterých se král dopustil na Čechách. Zásadní rozdíl mezi ní a ostatními díly je v tom, že vášnivě vyznává vlastenectví.

Kriticky se postavil k Přemyslovi jeden z Karlových kronikářů, Přibík Pulkava z Radenína. Ten se i přes použité předlohy od nich oprostil. Věcně zaznamenal králův život a události jeho vlády. Neútočil proti němu skutečnými nebo domnělými prohrěšky. Pouze se snažil objektivně vylíčit jeho vládu a příčiny jeho pádu.

František Pražský pohlíží na Přemysla Otakara II. kladně. To proto, že skoro doslovně převzal ze Zbraslavské kroniky jeho pozitivní vylíčení vlastností.

Beneš Krabice z Weitmile nepíše o Přemyslovi přímo. O něm se dozvídáme jen z autorových náznaků díky jeho manželce Kunhutě a jeho dvěma synům. Můžeme z toho přesto vyvodit to, že si Beneš Otakara vážil.

¹Kofránková, Václava: Moravské..., s. 137.

²Tamtéž, s. 77.

Naopak Jan Marignola a opat Neplach zobrazili tohoto panovníka v negativním světle. První z nich popisuje českého krále jako pyšného vladaře, který je za svou přehnanou hrdost potrestán. Podobně o něm píše také opat Neplach. Ten dokonce rozvádí výtky, kterých se panovník dopustil na českých šlechticích.

Pro Eneáše Silvia Piccolominiho je Přemysl Otakar II. chybný člověk, který snadno podléhá svým citům. Takové vykreslení postavy je typické pro drama. Piccolomini ho tak zpodobnil na úkor „hodnověrného“ zobrazení, ale dodal mu zajímavé psychologické vykreslení.

V oddílu moderní historiografie se pohled všech autorů na osobu Přemysla Otakara II. v zásadních bodech nerozchází. Všichni ho hodnotí jako jednoho z nejlepších českých panovníků, který se zasloužil o správní reformu země, hájil spravedlnost a byl dobrým vladařem. Mimo jiné to byl i rytíř a mecenáš. Rozdílný je u některých jen sled událostí. Některý historik se danému tématu věnuje podrobněji, jiný zase o něco méně a některý autor se také mnou rozebranému tématu nevěnuje vůbec.

František Palacký pohlíží na Přemysla Otakara II. jako na krále, jehož velikost a sláva by se měla měřit panovnickými činy, které uplatnil v politice a v právu. Dále jak moudře, spravedlivě a důkladně řídil svoji říši a jak se dařilo průmyslu a obchodu. Pohlíží také na to, jak důsledně hájil právo, spravedlnost a jak chránil chudé a utiskované.

Pro Václava Vladivoje Tomka byl Přemysl Otakar II. také slavným a mocným českým panovníkem. Zasloužil se o mnoho dobrých zákonů pro svou říši. Králi ale vytýká, že zval do země mnoho cizinců (Němců) a šlechticům bral jejich zastavené statky. Tyto činy byly původem panovnickova pádu.

Josef Šusta hodnotí pátého českého krále Přemysla Otakara II. také jako velkého reformátora, který postavil zemi na úroveň těch západních. Díky němu se český národ dostal do centra obecného dění a hrál důležitou roli při rozhodování o evropských záležitostech.

Přemysl Otakar II. je pro Václava Novotného jedním z nejlepších českých panovníků a nejslavnějších členů svého rodu. Historik také vidí jeho přínos ve správních reformách země. U ostatních národů vzbuzoval obdiv a úctu kvůli jeho moci, bohatství a válečným úspěchům.

Anotace

Titul, příjmení a jméno autora:

Bc., JANDOVÁ, HANA

Název katedry a fakulty:

KATEDRA HISTORIE, FILIZOFICKÁ FAKULTA V OLOMOUCI

Název diplomové práce:

Osobnost Přemysla Otakara II. v historiografii

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Počet znaků:

312 500

Počet titulů použité literatury:

36

Klíčová slova:

Přemysl Otakar II.

Zbraslavská kronika

Dalimilova kronika

Kroniky doby Karla IV.

Historie česká – Eneáš Silvius Piccolomini

Dějiny národu českého – František Palacký

Dějepis města Prahy – Václav Vladivoj Tomek

České dějiny. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví – Josef Šusta

České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara – Václav Novotný

Srovnání historiků

Kritiky

Charakteristika diplomové práce:

Práce se zabývá rozbořem vybraných středověkých kronik a odborných historických prací tematicky zaměřených na postavu Přemysla Otakara II. Zároveň srovnává vědecké pohledy na krále Přemysla Otakara II. Uvádí rozdíly a shody mezi nimi a konfrontuje názory novodobých historiků s některými vybranými kronikáři.

Prameny

- [1] *Dalimilova kronika*. Praha 1948.
- [2] *Fontes Rerum Bohemicarum II*. Ed. Emler, Josef. Praha 1874.
- [3] *Fontes Rerum Bohemicarum. Kronika Františka Pražského*. Ed. Zachová, Jana. Praha 1997.
- [4] *Kroniky doby Karla IV*. Praha 1987.
- [5] Silvio, Enea: *Historia Bohemica*. Praha 1998.
- [6] *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. 2. vydání. Praha – Litomyšl 2005.
- [7] Sylvius, Aeneas: *Historie česká*. Praha 1927.
- [8] *Zbraslavská kronika*. 2. vydání. Praha 1976.

Literatura

- [1] Bláhová, Marie: *Obraz Přemysla Otakara II. v českém středověkém dějepisectví*. In.: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko v projektu velké říše Přemysla Otakara II*. Ed. Bláhová, Marie. Praha 1998.
- [2] *Encyklopedie Diderot*. 3. svazek. Praha 1999.
- [3] Hrabák, Josef: *Literární komparatistika*. Praha 1976.
- [4] Hrabová, Libuše: *Palackého nacionální pojetí dějin*. In.: *Dílo Františka Palackého*. Edd. Barteček, Ivo – Pospíchal. Hodslavice 1996.
- [5] Charvátová, Kateřina: *Václav II. Král český a polský*. Praha 2007.
- [6] Jan, Libor: *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*. In.: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*. Edd. Nodl, Martin – Wihoda, Martin. Brno 2008.
- [7] Kofránková, Václava: *Moravské pole*. Praha 2006.
- [8] Kofránková, Václava: *Zlatý věk krále Otakara. Přemysl Otakar II. v kronikářství doby Karlovy a v Historii české Eneáše Silvia Piccolominiho*. In.: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Edd. Bobková, Lenka – Holá, Mlada. Praha – Litomyšl 2005.
- [9] Krčma, František: *Dílo Františka Palackého*. 1. svazek. Praha 1941.

- [10] **Kuthan, Jiří:** *Přemysl Otakar II. : král železný a zlatý : král zakladatel a mecenáš.* Vimperk 1993.
- [11] **Kuthan, Jiří:** *Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku.* Praha 1991.
- [12] **Kutnar, František – Marek, Jaroslav:** *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. 2. vydání.* Praha 1997.
- [13] **Lehár, Jan:** *Česká literatura od počátku k dnešku.* Praha 2004.
- [14] **Nodl, Martin:** *Dějepisectví mezi vědou a politikou.* Brno 2007.
- [15] **Novotný, Václav:** *České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara.* Praha 1937.
- [16] *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila.* Ed. **Bláhová, Marie.** Praha 1995.
- [17] **Šusta, Josef:** *České dějiny. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. Díl II. část 1.* Praha 1935.
- [18] **Palacký, František:** *Dějiny národu českého. 1. díl.* Praha 1968.
- [19] **Palacký, František:** *Dějiny národu českého. 2. díl.* Praha 1968.
- [20] **Pekař, Josef:** *Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn. Časopis Matice Moravské, roč. XVI. 1893.*
- [21] *Přemyslovci. Budování českého státu.* Edd. **Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef.** Praha 2009.
- [22] **Tichá, Zdeňka:** *Staročeské básně 14. a 15. století složené bezrozměrným veršem.* Praha 1969.
- [23] **Tomek, Václav Vladivoj:** *Dějepis města Prahy. 1. díl. 2. vydání.* Praha 1892.
- [24] **Tomek, Václav Vladivoj:** *Dějepis města Prahy. 4. díl. 2. vydání.* Praha 1892.
- [25] **Třeštík, Dušan – Čechura, Jaroslav – Pechar, Jaroslav:** *Králové a knížata zemí Koruny české.* Praha 2001.
- [26] **Wihoda, Martin – Malafák, Demeter:** *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku.* Brno 2005.
- [27] **Žemlička, Josef:** *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali.* Praha 2005.
- [28] **Žemlička, Josef:** *Století posledních Přemyslovců. 2. vydání.* Praha 1998.

Resumé

From the analyse is evidently, in authors publication reflect divergent opinions on the Czech king Přemysla Otakara II. Their spectacle is different in his character and behaviour. Further in opinion his action. Some authors support legends about kings. Everyone emphasises other part of Kings life, other dont mention.

In the part of modern historiografy is spectacle all authors on person of Přemysl Otakar II. in underlying information the same. Everyone evaluaces his like one of the best Czech kings. Sequence affairs is different. Some historian construes subject in more detail, other fewer, other subject doesnt construe at all.